

SÖDUR

PLUTTEIN

NR. 18-19
10. MAI 1934

Sisustik:

Kindralmajor N. Reek: Vabadusristi 15. aasta-päevaks.

Konradmiral J. Pitka: Pärandagem kaunis eeskuju.

Kindralmajor J. Roska: Tähistagem lahinguväljad.

Major P. Villemi: Vabadusristi annetamisest.

Kolonelleitnant M. Tuisk: Vabadusristi päevad.

Kolonelleitnant J. Junkur: Kuhu jäävad Vabadusristi kavaleride kadumisel meie Vabadusvõitluse sümbolid.

Kolonelleitnant J. Kajak: Soodustusi Vabadusristi kavaleridele.

J. Ls.: Vabadusristi vendade ühendus organisatsioonina.

Kapten R. Rubach: Üks nendest.

Kolonelleitnant M. Tuisk: Vabadusristi Vendade Ühenduse keskjuhatause tegevus.

Vabadusristi Vendade Ühenduse osakondade tegevusest.

- a) V. V. Ü. Lääne-Saare osakond;
- b) V. V. Ü. Narva osakond;
- d) V. V. Ü. Pärnu osakond;
- e) V. V. Ü. Rakvere osakond;
- g) V. V. Ü. Tallinna osakond;
- h) V. V. Ü. Viljandi osakond.

Major Tomson: Album „Eesti Vabadusristi kavalerid“.

—ss—: Enne esimest lahingut, „Salakuulaja mälestusi“.

—x—: Skaut Jaan Kutsari vägitegu Karksi valutamisel 05. 01. 19. a.

Kustas: Tumm pedagoog.

E. Oissar: Riigikaitseline ettevalmistus Eesti koolis.

Joter: Gaaside tarvitusele võtmisest võitlusvahendina Maailmasõjas. Ypres'i tragöödia 22. 04. 15.

Soome KSK 10-aastane.

Kolonelleitnant Siir.: Kaitseväe paremate laskurite taseme areng.

SÕJATEHNIKA ALALT:

Kapten Tiivel: Suurtükiraudade paisumine, kulumine, vasetumine ja nende rikete ärahoidmine ning kõrvaldamine (järg).

BIBLIOGRAAFIA:

Sõjaväe süsteemid.

J.: Õhukaitse. (Bül. Belge — aprill.)

—dt.: Petruševskii — Tankid kaitsja löögigrupis. (Meh. i motorisatsija nr. 3 — 34.)

A. K.: Militär Wochenblatt nr. 37 ja nr. 38.

—K. K.—: Militarais Apskats nr. 2.

Kv. ülemjuhataja käsukiri nr. 60 võimlemismängude kohta.

—el.: Juriidilised küsimused.

Perekonnateated.

Vastutav toimetaja kolonelleitnant **V. KÜLAOTS**

Kõnetr. Kaitseväge nr. 40

Tegev toimetaja kolonelleitnant **A. LAATS**

Kõnetr. Kaitseväge nr. 163

Kodune kõnetr. Kv. nr. 372

Väljaandja: „**SÕDUR**“ Tallinn, Toomkooli nr. 7

Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli nr. 7

Kõnetr. Kaitseväge nr. 163

Talitus avat. k. 0800—1500

Toim. kõnet. k. 0800—1500

„**SÕDURI**“ TELLIMISE HIND:

Aastas 6 kr. — poolaastas 4 kr.

Veerandaastas 2 kr. 20 s.

Üksiknumber 20 s.

SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

Nr. 18/19

XVI aastakäik

10.05.34.

Vabadusristi 15. aastapäevaks.

Kindralmajor N. Reek,
Kaitsevägede staabi ülem.

Kõigi rahvaste kõrgemaks paleuseks on luua iseseisval riiki, et teostada oma saatuse juhtimist enese äranägemisel. Selle paleuse lõplik teostumine Eesti rahvale sündis kangelasliku võitluse tagajärjel Vabadussõjas. Vabadussõda kinnitas meile vabaduse. Seda vabadust püsivalt kaitsta on nii praeguste kui tulevaste põlvede õilsam ülesanne.

Praegune põlv on üle elanud erakordseid aegu. Need ajad on olnud raskemad, kuid ühtlasi ka ilusamad iseseisva Eesti ajaloo, sest on isiklikult kaasa elatud Eesti vabaduse uuestisündi. Meie eesmärgiks ja kaljukindlaks veendumuseks tulevikus olgu alaline valmisolek kõikide raskuste kandmiseks isamaa huvides. Seda nõuab meilt Vaba Eesti, sest ainult neil rahvastel, kes alati valmis on pühendama kõike jõudu ja tahtmist oma olemasolu kaitseks, on võimalus arendada oma vaimset ja ainelist kultuuri.

Eesti rahvas on lühikese iseseisvusaja jooksul palju korda saatnud, kuid suur töö on veel ees. Tõsist meelegindlust, isamaa-armastust ja rahvuslikku uhkust, mida Eesti paremad pojad üles näitasid Vabadussõjas, läheb selleks tarvis sama suurel määral ka tänapäeval ja tulevikus.

Eesti iseseisvuse saavutamisel on Vabadusristi kavalendid olnud kindlaimad mehi. Iga rahvas austab oma kangelasi. Tunnustatähena meie Vabadussõja kangelastele ja iseseisvuse rajamise silmapaistvamatele tegelastele annetas Vabariigi Valitsus Vabadusristi.

Vabadusrist on lahutamatult seotud meie kangelaslikuma ajajärguga — Vabadussõjaga. Tema sünnipaik on lahingutes ja võitlustes Eesti parema tuleviku eest, ja Vabadusristi võivad kanda ainult need, kes

üles näitasid erilist vahvust või kel oli erilisi teeneid riigi loomisel.

Nüüd on möödunud viisteist aastat ajast, mil tõsise Eesti mehekindluse, eneseohverdamise ja sõjasangarlikkuse sümbolina loodi Vabadusrist. Vabadusristi viieteistkümnendal aastapäeval peatuvad kõik hetkeks lähema mineviku juures, lastes vaimusilmist mööda libiseda Vabadusvõitluse sündmusi, sest meie võidurikas Vabadussõda ja meie rahvuskangelased ei unüne. Põlvest põlve kantakse edasi Vabadussõja mälestusi. Üheks tähiseks sellel teel on tänane Vabadusristi 15. aastapäev.

Vabadusristi vennad! Olgu tänane päev üheks tõukeks, mis aitab kõrgel hoida Vabadusristi väärtust ja liita kõiki Vabadusristi kavalere üheks tervikuks kõrgete ja õilsate eesmärkide taotlemisel, mis kokkuvõttlikult on leidnud väljenduse Vabadusristi kavaleride usutunnistuses: „Vaba Eestile — truu surinani!“

See usutunnistus saagu omaseks kõigile isamaa poegadele ka edaspidises võitluses Eesti parema tuleviku eest nii rahuaja ülesehitavas töös kui ka siis, kui isamaa peaks uuesti kutsuma vaenuväljale.

Meie ülesanne on kanda erilisi kohustusi Eesti vabaduse vastu. Meie ülesandeks on anda edasi tulevastele põlvedele seda püha tulukest, mis põles meie Vabadussõja päevil, et sirgub põlv kasvaks isamaalises vaimus ja kangelasmeeles. Selle ülesande täitmiseks on suuresti kaasa aidanud igaaastased traditsioonilised Vabadusristi päevad. Selleks andku tõuget ka Vabadusristi 15. aastapäev. Aidaku see tähtpäev kaasa selleks, et hoida alati võimsalt ärkvel meie rahva kodukaitse vaimustust, ja aidaku see edasi arendada rahvas kindlust riiklikkude aadete kaitsmiseks, et Eesti riik

võiks igavesti püsida suveräänsena teiste riikide peres. Nende aadete kandjatena olgu kõigile elavaks eeskujuks Vabadusristi kavalerid.

Minu südamlikud õnnesoovid ja tugev vennalik käepigistus kõigile Vabadusristi kavaleridele viieteistkümnendal aastapäeval!

Pärandagem kaunis eeskuju!

Kontradmiraal Joh. Pitka,

Merejõudude juhataja Vabadussõjas.

Pühitsedes käesoleva aasta 10. mail 15^{dat} aastapäeva, tuletab Vabadusristi vendade pere meelde aega, millal meid kõiki ühendas ühine ülesanne; ühised kohused, üks eesmärk — eesti rahva õiguse maksmapanemine tema omal maal, mida püüdis ja otsis eesti rahvas aastasadast ja suuremas meelehärmas pidi tunnistama, et „keiser on kaugel ja Jumal kõrges“, kuhu ei ulatunud õigust otsivad palved. —

15 aasta eest saavutas eesti rahvas õiguse ja riigivõimu — tõi keisri ja Jumala omale maale, kättesaadavaks igale õigust otsivale eesti inimesele. Ühes sellega pühkis ta omalt maalt võõraste ülekohtuse võimu ja vägivaldselt omandatud eesõigused. Sellest suurest ajaloolisest tööst ja võitlusest võtsid osa Vabadusristi vennad esirinnas ja nad võivad tänapäev rahuldustundega tagasi vaadata tehtud tööle, mis heaks tegi möödu-

nud sajandite rahvusliku ülekohtu, ja rahvusliku õiguse avas järeltulevatele eesti rahva põlvedele. Samal ajal tulgu meelde igal Vabadusristi vennal, et ta ka praegu ja alati, kuni elu jätkub, kohustatud on esirinnas sammuma kõigis töös ja tegevuses, mis kindlustab kättevõidetud rahvuslikku iseseisvust ja vabadust Eesti rahvale. Seda kohustab Vabadusristi iga Vabadusristi vennarinnal.

Seda kohustust tundes ja täites elu otsani loovad Vabadusristi vennad suure ja jäädava kauni eeskuju järgnevatele põlvedele, millest need ammutavad vaimustust ja jõudu rasketel aegadel. Ei ole suuremat varendust pärandamiseks, kui kaunis eeskuju. Tehkem kõik, mis suudame, et võiksime seda pärandada!

Tähistagem lahinguväljad!

Kindralmajor J. Roska,

Kaitseliidu ülem.

Olgugi, et palju on seni tehtud Vabadussõja sündmuste jäädvustamiseks, ning et palju veel on korraldamisel ja kavatsusel, — arvan, et erilisel vääriks tähelepanu lahinguväljade ja üksikute lahingukohtade äramärkimine.

Kuigi meie üksikord omame täielikud Vabadussõja ajalooramatud ja teised täpsed andmed trükitoodete näol, — sünnitab edaspidi alati raskusi kohapeal — maastikul kindlaks teha lahingukohtade asupaiku ja ulatust:

Nende lahinguväljade lähema ümbruse elanikkond — seal, kus põllumees kaeviku asemel tasaseks jõudnud siluda, — ei suuda juba tänapäeval midagi täpsemalt ütelda ega seletada.

Mida kaugemale aga nihkuvad sündmused meist, seda vähem saab keegi ütelda tulevikus sellel alal. Ja see on päris loomulik kui arvesse võtame, et paljud lahingu-

meestest enestest, tulles praegu, tänapäeval, endistele lahinguväljadele, kus oldud ja heideldud, — ei suuda enam neid kohti näpuga kätte näidata: maastik, ümbrus, on muutunud; mälust on palju läinud.

Lahingukohtade äramärkimises on üksikud kaitseliidu üksused kohapealsete organisatsioonidega siin-seal mõne märgikese püstitanud.

Enamik kohti on aga seni märkimata.

Siin peaksid rohkem huvi tundma selle küsimuse vastu need väeosad või nende järefetulijad, kes lahinguid on lõõnud.

Kui selgub, et mõnel pool pole lahingu koht, kus see või teine üksus võidelnud, seni veel mitte ära märgitud, siis peavad need väeosad selle eest valvel seisma, et see sünniks.

Nad peavad ühendusse astuma kohapealsete organisatsioonidega — ja asja üles võtma.

Ei ole seni teada juhtumeid, kus kohapealsed inimesed selles küsimuses poleks vastu tulnud.

Kui seni on loodetud algatust ainult kohapealsetelt, siis on see ühekülgne. Mõnel pool oldakse ehk loiumad, seal peab algatus mujalt tulema.

Kordan — väeosad peaksid samavõrd huvitatud olema, et nende lahinguväljad tähistatud saaksid.

Iseküsimus on muidugi märkide välimus, hind jne. Siin ei tohiks uhkust ega toredust taga ajada. Peamine nõue — nad olgu püsivad, jäädavad.

Selleks kõige kohasemad on looduslikud, suured kivid, mis palju enam vastu peavad, kui igasugu betoonsambad.

Samuti on pealkirjade ja skeemide asi eriküsimus. Siin võivad just vastavad väeosad, eriti viimaste suhtes, kohalikkudele organisatsioonidele abiks olla ja peavadki olema.

Puudutades seda küsimust lühidalt, loodan, et suve tulekul nii mõneski kohas lahinguväljade tähistamise küsimus üles võetakse ja lõpule viiakse. Selle mõtte algatajaks ja eestvedajaks kohtadel võiksid olla Vabadusristi vennad.

Vabadusristi annetamisest.

Major Paul Villemi.

Vabadusrist omab meil teatavat aupaistet ning lugupidamist, ja seda täie õigusega: annetati ju neid, üldiselt võttes, meie rahva heroilisema ajajärgu, Vabadussõja, teenetrikkamatele, kohusetruumatele ja ohvrimeelseimatele võitlejatele.

Vabadusristi põhikirjast (§ 1) loeme: „Vabaduse Rist on asutatud Eesti Vabariigi iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeval 24. veebruaril 1919. a. autastühena väljagamiseks: 1) Vabadussõjas ülesnäidatud sõjaliste teenete eest (I liik); 2) Vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest (II liik) ja 3) Vabadusvõitluses ülesnäidatud kodanliste teenete eest (III liik)*.“

Seega Vabadusrist on väliseks tunnusemärgiks neile, kes meie iseseisvuse võitluses on näidanud üles erilisi teeneid või vahvust.

Küsime, kas säärane kaaskodanikkude teenete ja vahvuse väline äramärkimine on soovitatav ja rahvusriiklikult kasulik.

Teame, et inimesed (resp. sõjamehed) oma igapäevases elus on harilikult kaunis egoistlikud ja suure enesetundega. Neid teataval määral meie iseloomu negatiivseid jooni on võimalik kasutada ära ka positiivseks tööks ja isamaaliku vaimu ning kangelasmeele süvendamiseks rahva seas. Kui näiteks rahvusliku aate eest võitlejate tööd hinnatakse riigis kõrgelt, räägitakse riigi ja rahva huvides töötajatest austavalt, peetakse nendest lugu, vääritatakse neid vastava välismärgi annetamisega ja antakse neile ka teatavaid materjalseid soodustusi, siis paljudele on see tõukejõuks ja moraalseks jõuallikaks enesest ohverdava tegevusele. Kui aga leiavad

rohkem austamist ja ametlikku lugupidamist silmakirjateenrid, „laveerijad“ ja ülekohtusel teel majanduslikult jõukaks tõusnud isikud, siis see halvab tõsiste töömeeste töötahet. Üldiselt on kasulik, eriti veel sõjas, et iga inimese töö ja tegevus leiaks õiglast ja väärikat hindamist ka väliselt. Et tublid sõjamehed harilikult on võrdlemisi iseteadlikud ja suure enesetundega, siis patustused sõjaväelaste õiglus ja enesetunde vastu võivad tuua kahju.

Vabadusristi annetamine sõjameestele vahvuse ja sõjaliste teenete eest on meil üks kaitseväelaste töö tubliduse väliseid hindamise viise. Vabadusrist on nähtud ette annetamiseks väljavalituile, kelle ennast ohverdava töö ja tegevus on olnud silmapaistev ja kes oma tööga riigikaitse alal on suutnud saavutada tähelepanuväärne tulemusi. Vabadusrist vahvuse eest peaks annetatama neile, kes on tulemusrikkas võitluses tahtlikult pannud oma elu kaalule ja eriti siis, kui nad selles võitluses langesid.

Vabadusristi annetamine on delikaatsemaid küsimusi peamiselt just seetõttu, et üksikvõitleja kangelasmeele ja sõjaliste teenete erikaalu on raske kindlaks määrata. Ka riigis palju hindaja subjekttiivsest vaatest, mida tuleb lugeda suuremaks kangelaslikkuseks. Üks hindab tublimaks seda võitlejat, kes kohusetruult paigal püsides paneb peale tungivale vastasele vastu viimase võimaluseni, teine (tihti vastavalt enda iseloomule) hindab rohkem liikuvat ja alaliselt sõjakavalusi leiutajat sõjameest. Tegelikult sõjategevuses läheb tarvis mõlemat tüüpi võitlejaid: ühed on kohasemad kaitseülesannete täitmi-

*) Sv. Ülemjuh. pvk. nr. 1094 — 18. 02. 1920.

sel, teised võivad paremate tulemustega täita luureülesandeid jne.

Oeldakse, inimene on harilikult halvem, kui ta ise seda enda kohta arvab, kuid ta on siiski parem, kui teised temast mõtlevad. Analoogiliselt võime öelda ka võitleja sõjaliste teenete ja vahvuse hindamise kohta. Igaüks teab enda ja oma lahinguüksuse tegevust paremini kui teiste oma. Meil jääb rohkem meelde, mis oleme saanud korda head, kuna ebaõnnestumised ja isiklikud nõrkused, millest meie harilikult ei armasta palju rääkida, ununevad peagi. Teiste kohta peame aga ka nende nõrkusi meeles. Sellest tulebki, et sõjas leidub hoopis vähesel arvul neid võitlejaid, kes iseennast ei loeks erilise vahvuse või teenete-märgi vääriliseks ja kes astuks samme, et teda ei pandaks ette aumärgi saamiseks.

Kõige õiglasemalt võib meie sõjalisi teeneid ja eriti vahvust hinnata ikkagi vaid lähem ülemus ja kaasvõitlejad. Tihti on eriti tabav kaasvõitlejate otsus, sest ülemuse silma all mõnigi mees peab end ülal harilikust vapramana.

Vabadusristi ettepanekute tegemisel ja annetamisel on püütud kõiki neid asjaolusid silmas pidada. Vabadusristi võimalikult õiglast annetamist soodustab Vabadusristile ettepanekute tegemise ja selle annetamise otstarbekohane kord ja korraldus. Vaatleme, kuidas see sündis Vabadussõjas.

Juba 21. jaan. 1919. a. Ülemjuhataja tegi sõjaväele teatavaks (Ksk. nr. 31 § 1), et Aj. Valitsus on põhimõttelikult otsustanud „Vabadussõja ordumärgi (kolm järku) ja Vabadussõja risti (kolm järku) luua“ ja käsib väeosades kohe eeltöödega alata, et oleks võimalik sellekohaseid ettepanekuid teha, kui ülaltähendatud aumärkide andmine läbi viiakse. Tegelikult möödus aga terve aasta, enne kui Vabariigi Valitsus kinnitas Vabadusristi põhikirja (19.01 1920) ja selle juurde kuuluva sõjaliste vägitegude nimestiku (13.02 1930). Viimane avaldati

„Riigi Teatajas“ 13.03 1920 ja Sv. Ülemjuh. pvk. 21.03 1920. Samal päeval ilmus ka Vabariigi Valitsuse otsus Sõjavägede Ülemjuhataja vabastamise kohta teenistusest (26.03. 1920 arvates). Kindral Laidoneri teenistusest lahkumise järele teda kahjuks ei palutud osa võtma Vabadusristi annetamise (määramise) tööst, mis oleks vist küll vajalik olnud, eriti väeosade ja nende juhtide lahingutegevuse osatähtsuse asjatundlikuks, erapooletuks ja õiglaseks hindamiseks. Suurem osa varem tehtud ettepanekutest aga ei vastanud 21.03. 1920. a. sõjaliste vägitegude nimestikus avaldatud tingimustele. Osa ettepanekuid oli Vabariigi Valitsus juba varem tagasi saatnud, mille kohta loeme Vab. Val. protok. nr. 41 § 1 — 9. III 1920 järgmist: „Sõjaministeeriumi ettepanekud Vabaduse Risti aumärkide annetamise kohta (6. III s. a. nr. 2411, 2412, 2413, 2414, 2415 ja 2437) anda Sõjaministrile uue ettepaneku tegemiseks, silmas pidades, et Vabaduse Risti tähtsuse alalhoidmiseks risti aumärke ainult piiratud arvul iseäraliste harukordiste teenete eest võib jagada.“

Kõik see ei jätnud mõju avaldamata Vabadusristi annetamise käigule. Pärast Vabadussõda teist ja kolmat korda Vabadusristi ettepanekuid tehes võis jääda kangelasi unustusse, eriti neid, kes Vabadussõja kestel lahingus langesid või kes vahepeal teenistusest lahkusid, sest väeosades polnud sageli täpset ülevaadetki, kes juba esimese ettepaneku alusel Vabadusristi saanud, kes mitte.

1925. a. taheti asja parandada, kuid hiline, sündmuste ja isikute ununemise jne. tõttu suudeti seda teostada ainult osaliselt. Samal 1925. a. võeti vastu ja avaldati Vabadusristi annetamise lõpetamise seadlus („R. Teat.“ 1925. a. 109/110).

Üldse on kodumaalastele annetatud 2150 Vabadusristi 2079 isikule ja välismaalastele 1072 Vabadusristi 1066 isikule, nagu näidatud alltoodud tabelites.

Tabel nr. 1.

Kodumaalastele annetatud Vabadusristid.

Mis aastal annetatud	1. järk		Kokku 1. järku	2. järk			Kokku 2. järku	3. järk			Kokku 3. järku	Üldiselt kokku
	I liik	III liik		I liik	II liik	III liik		I liik	II liik	III liik		
1920	11	17	28	44	25	8	77	213	1514	—	1727	1832
1921	—	—	—	4	—	—	4	48	28	—	76	80
1922	—	—	—	2	2	—	4	12	5	—	17	21
1924	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8	8
1925	—	1	1	1	2	—	3	67	124	14	205	209
	11	18	29	51	29	8	88	340	1671	22	2033	2150

Tabel nr. 2.
Välismaalastele annetatud Vabadusristid.

Kodakondsus	1. järk		Kokku 1. järku	2. järk		Kokku 2. järku	3. järk			Kokku 3. järku	Üldse kokku
	I liik	III liik		I liik	III liik		I liik	II liik	III liik		
Soome	5	14	19	30	7	37	127	497	—	624	680
Inglise	14	18	32	20	11	30	45	22	2	69	132
Prantsuse	5	20	25	1	3	4	5	—	—	5	34
Poola	2	10	12	12	4	16	14	—	1	15	43
Itaalia	1	10	11	—	1	1	—	—	—	—	12
Läti	1	6	7	12	2	14	5	21	3	29	50
Rootsi	—	3	3	—	1	1	1	11	2	14	18
Daani	1	1	2	1	1	2	18	25	—	43	47
Ameerika	1	2	3	4	1	5	24	—	2	26	34
Jaapani	—	2	2	1	—	1	—	—	—	—	3
Belgia	1	1	2	—	—	—	—	—	—	1	3
Argentiina	—	1	1	—	—	—	—	—	1	1	2
Portugali	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ungari	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
India	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kolumbia	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Leedu	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	2
Mitmesugus. kodakonds. Verduni linn	—	—	—	3	1	4	—	3	—	3	7
Üldse kokku	32	93	125	84	33	117	239	579	12	830	1072

Tabel nr. 3.

Võrdlev tabel Vabadusristi annetamise kohta kodu- ja välismaalastele.

Kas kodu või välismaalane	1. järk		Kokku 1. järku	2. järk			Kokku 2. järku	3. järk			Kokku 3. järku	Üldiselt kokku
	I liik	III liik		I liik	II liik	III liik		I liik	II liik	III liik		
Kodumaalastele	11	18	29	51	29	8	88	340	1671	22	2033	2150
Välismaalastele	32	93	125	84	—	33	117	239	579	12	830	1072
Üldse V. R. annetatud	43	111	154	135	29	41	205	579	2250	34	2863	3222

Nagu eeltoodud tabeleist näeme, on välismaalastele Vabadusristi annetamisel olnud heldekäelisem, mis väljendab Vab. Valitsuse tänu- ja viisakusetunnet meid raskel ajal kas teoga või sõnaga toetajate vastu.

Välisabi tähtsus Vabadussõjas oli tõesti suur. Eriti väärtuslik oli Inglise abi merel, sest meil omal puudus algul lahinguvõimeline laevastik. Ka „Põhja Poegade“ ilmumine tõi erilist hoogu ja vaimustust meie parajasti pealetungivatesse vägedesse. Kuid Vabadussõja üldist käiku uurides selgub, et sõja pe araskus lasus meie oma vägedel, kes näitasid üles haruldast vastupidavust ja kangelaslikkust. Abiväed toetasid meid vaid Vabadussõja esimesel poolel ja siiski nad olid umbes paarikümnekordses vähemuses võrreldes meie vägedega. Lahingväärtuselt soomlased pealetungi perioodil olid kindlasti meie parimate löögiüksuste tasemel, kuid kaitsekorda asudes neis tekkis kojuigatsus. Inglased olid merel tublid. Palju tähtsaid ning raskeid operatsioone meie väed viisid

läbi ilma abivägedeta, nagu Pihkva operatsioonid, Landesvääri sõda (siin aitas kaasa üks osa Läti sõjaväge) ja Narva kaitseoperatsioonid. Siit järeldus — Vabadusristi annetamisel eestlased ei ole jäänud oma abistajale tänutunnet võlgu. Meie näeme, et välismaalased said Vabadusriste soodsamates tingimustes (protsentuaalselt koosseisule ja teotsemise ajale umbes 15—20 korda suuremal arvul). Viimane asjaolu tõstab kodumaalastele annetatud Vabadusristi väärtust.

I liigi 1. järgu Vabadusriste on kodumaalastest saanud 10 väejuhti ja üks riigitegelane (Pea- ja Sõjaminister K. Päts) ja III liigi 1. järgu Vabadusriste on annetatud 17-le riigitegelasele, kes Vabadussõja kestel olnud lühemat või pikemat aega Vab. Valitsuse liikmed ning välisesindajad ja 1 kaitseväelasele (Ülemjuhatajale kindral J. Laidonerile). II liigi (vahvuse eest) 1. järgu Vabadusristi pole ühelegi Vabadussõja kangelasele annetatud. Sellest ärgu siiski järeldatagu, nagu poleks keegi meie vabadusvõitlejaid näida-

nud üles ülimat kangelaslikkust. Vabadussõda andis meile üksikuid imestamisväärselt vapraid kodukaitsjaid, kelle ohvrimeelne isamaarmastus ja enesevalitsemine kõige raskemates olukordades tihti krooniti kangelassurmaga lahinguväljal.

Huvitav oleks saada ülevaadet, kuipalju on meil Vabadusristi kavalere, kes lahingus langesid ja palju on neid, kes said haavata üks või mitu korda. Kahjuks minul puuduvad selle kohta täpsed andmed. Võib siiski kindlasti oletada, et Vabadusristi kavaleride (eriti II liigi) hulgas on lahingus langenute ja haavata saanute protsent kõige suurem.

Ülal puudutasin lühidalt Vabadusristi annetamise korda meil ja viitasin isegi mõningaile puuduseile selle juures. Meie rahva huvides on, et koguksime õpiseid minevikust ka selles küsimuses ja teeksime vajalikud järeldused. Juba nüüd rahuajal tuleks välja töötada Vabadusristi annetamise kord

tulevikusõjas, sest senine kord ja sõjaliste vägitegade nimestik on iganenud. Tuleb pildada silmas, et Vabadusristi annetamise õigel lahendamisel on suur tähtsus kaitseväelaste moraalile ja võitlusvõime tõstmisele, misparast küsimust tuleb võtta täie tõsidusega.

Vabadussõda oli Eesti rahva võitlus vaenlase suure ülekaalu vastu. Kui meie iga kesk-pärane võitleja poleks olnud parem vaenlase vapramatest meestest, siis meie poleks Vabadussõda võitnud. Vabadusriste annetati aga vaid ühele osale kohusetruumatest, andekamatest ja vapramatest võitlejatest. See ühtlasi paneb Vabadusristi kandjaile suured kohustused peale ka tulevikus — olla elavaks eeskujuks isamaarmastuses ja astuda kõhklematult välja ning võidelda viimse hingetõmbuseni, kui Vabadussõja tulemuseks saavutatud rahvuslikku vabadust ja riiklikku iseseisvust ähvardab hädaoht.

Vabadusristi päevad.

Kolonelleitnant M. Tuisk,

V. V. Ü. Keskjuhatusse sekretär.

Vabadusristi päevade korraldamisega taotleb Vabadusristi Vendade Ühendus eesmärke, mis on tema põhikirjas § 2 pp. 3. ja 4. loetletud: „3. kaasaaidata Vabadussõja mälestuse jäädvustamisele ja kallikspidamisele ja 4. side loomine Vabadusristi kavaleride vahel, võimaldades neile omavahelist lähenemist ja mõtete vahetamist.“

Vabadusristi päeva korraldamine kerkib esmakordselt üles Ühenduse Keskjuhatusse koosolekul 2. jaanuaril 1929. a. Vabadusristi X aastapäeva pühitsemise kaasas. Kahele ülalloetletud eesmärgile kõrvutatakse veel kolmas — aidata kaasa Vabadussõja kui riikliku iseseisvuse võitluse tähtsuse propageerimisele. Vabadusristi päev otsustatakse korraldada igal suvel ja see peab kujunema traditsiooniks. Sel päeval sõidaksid kavalerid kokku üleriiklikult, et korraldada ekskursioone vabadussõjaaegsetele lahinguväljadele või Eesti muistsetele võitluskohtadele. Samasel otsustatakse nõutada selleks puhuks kavaleridele tasuta sõit raudteil, sõduri toit ja korterid garnisonides, mis ka igakord on võimaldatud.

Esimene Vabadusristi päev korraldati Narvas 23. ja 24. juunil 1929. a. Päeva te-

gelikuks üldkorraldajaks on V. V. Ü. Narva osakonna esimees ja I diviisi ülem kindralmajor A. Tõnisson.

Kohalikkudest oludest võimaldatuna sellisib päeva korraldamise üldistele eesmärkidele loomulikult Narva ümbruses asetsevate vabadussõjaaegsete lahinguväljade vaatlemine. Siin löödi esimene Vabadussõja lahing, siin loomulikult korraldati ka esimene Vabadusristi päev.

Päeva kavatas oli:

1. Narva-esiste positsioonide vaatlemine Keldrimäel; seletusi andis kindralmajor A. Tõnisson teemal „Esimene päev Vabadussõjas: 28. 11. 18“.
2. Lahingud Kuradimäe rajoonis 1919. a. kevadel; seletusi andsid kolonelleitnant A. Schervel ja kolonelleitnant J. Kurvits.
3. Joala lahing 28. novembril 1918. a.; seletusi andis kolonel G. Leets.
4. Ülevaade lahingutegevusest Pljussa silla ümbruses — kindralmajor A. Tõnisson.
5. Lahingud Kriuksi ja Mustajõe rajoonis 1919. a. — kolonelleitn. A. Balder.

Üldisi seletusi diviisi juhatuse seisukohalt andsid kindralmajorid A. Tõnisson ja O. Heinze. Kaitsevägede ülemjuhatus seisukohalt valgustas täiendavate selgitustega küsimusi kindralleitnant J. Laidoner.

Käidi Keldrimäel, Lilienbachi mõisas ja Joalas, sõideti laevaga Tõrvalasse ja sealt Kuradimäele, sõideti Narva jõge mööda üles Pljussa silla juurde ja sealt Kriuš. Ööbimine ja toitlustamine olid Narvas.

Päeva majanduslikku külge korraldasid V. V. Ü. Narva osakond ja Narva garnison. Keskjuhatus kattis päeva kulusid Kr. 313.—. Päevast võttis osa 150 kavaleri.

Sellel Vabadusristi päeval tärkas mõte väärikalt ära märkida Vabadussõja esimese lahingu koht Keldrimäel. See mõte on juba teostatud V. V. Ü. Narva osakonna poolt, mille tulemusena on Keldrimäele tekkinud kaunis puiestik, suurele kivile on kirjutatud esimese lahingu kuupäev ja aasta ning mäel asetsenud kindlustused on restaureeritud.

Teine Vabadusristi päev korraldati Petseris 28. ja 29. juunil 1930. aastal.

Päeva kavatas oli:

1. 2. jalaväerügemendi lahingud 1919. a. kevadel Petseri rindel. Refereeris kindralmajor H. Kurvits.
2. Suur-Tsaltseva vallutamine. Refereeris kapten J. Sööt (†).
3. Soomusrongide-diviisjoni lahinguväljadega tutvumine Petseri vallutamisel. Refereeris major P. Villemi.
4. Vašina-Gora lahingud. Refereerisid res.-kolonelleitnant O. Luiga ja major J. Preisberg.
5. Kindral J. Laidonerilt ettekanne teemal: „Irboska algaegadest ja varjäägide kaubateedest.“
6. Irboska alevi vallutamine Kuperjanovi pataljonilt 1919. a. kevadel. Refereeris kolonelleitnant M. Unt.

Käidi Petseris, Petseri kloostri, Suur-Tsaltseva juures kõrgendikul 45,8, Petseri juures kõrgendikul 36,4, S. Patškovka juures kõrgendikul 41,0, Vašina-Goral, riigi piiril, Irboska jaamas ja Vana Irboska kantsis.

Majanduslikku külge korraldasid V.V.Ü. Võru osakond ja 7. rügement. Keskjuhatus tasus päeva kulusid Kr. 240.—. Osa võttis 300 kavaleri. Kohapealseks juhiks oli 2. diviisi ülem kindralmajor N. Reek.

Sõit Valgast Petseri sündis soomusrongil. Kohapeal sõideti veoautodel.

Vabadusristi päeva korraldamiseks 1931.

aasta suvel oli juhatusel kaalumisel kaks varianti — kas sõita Lätimaale landesvääri operatsioonile lahinguväljadele või teha ekskursioon Viru rannikul korraldatud desantoperatsioonidega tutvumiseks. Esimene variant on kavaleridele olnud väga ahvatlevaks, kuid korraldamisega seoses olevate raskuste tõttu langes ta seekord ära ja on ka seni teostamata.

Päev korraldati 5. juulil teise variandi kohaselt. Tema kestus oli üks päev, kuna pikemaajaline kestus oli senistel kogemustel osutunud raskeks osavõtjaile kui ka korraldajaile.

Koonduti Tapale, kust sõit edasi läks soomusrongil Kundasse. Seal kuulati referaate: „Üldine seisukord Viru rindel 9.—10. jaanuaril 1919. a.“ — kindralmajor A. Tõnisson ja „Dessant Kunda lahes 10.—11. jaanuaril 1919. a.“ — res.-kontradmiral J. Pitka.

Tutvuneti Kunda vabrikuga. Kundast sõideti laeval „Lennuk“ ja „Vambola“ Utriasse. Seal andis ülevaate Viru väerindest 17.—18. jaanuaril 1919. a. kindralmajor A. Tõnisson ja Utria dessandist 17. ja 18. jaanuaril 1919. a. kõneles res.-kontradmiral J. Pitka. Utria külas tutvustas 2. desantkompani tegevusega kolonelleitnant O. Janson. Laagnas andis seletusi Laagna lahingu üle res.-kapten H. Rebane. Lõpuks koonduti Laagna asundusse ja sealt mindi Auvere jaama, kus asuti soomusrongile koju sõiduks.

Majanduselist külge korraldasid V.V.Ü. Rakvere ja Narva osakonnad, Rakvere garnison, Merevägi, Narva garnison ja kohalikud naiskodukaitse organisatsioonid.

Osa võttis 425 kavaleri.

Neljas Vabadusristi päev korraldati Tartu ja selle ümbrusesse 3. juulil 1932. aastal.

Kogunemine sündis Tähtvere mõisas. Seal kuulati ettekandeid: „Üldine seisukord rindel Tartu vallutamise ajal“ — kindralmajor J. Soots, „Soomusrongide tegevus“ — res.-kolonelleitnant O. Luiga ja major P. Villemi ja „Kuperjanovi pataljoni tegevus“ — kolonelleitnant J. Soodla. Järgmine peatus oli Ülenurme mõisas, kus kuulati ettekandeid: „Seisukord II diviisi rindel“ — res.-kolonel V. Puskar, „Tallinna pataljoni tegevus“ — kolonel (nüüd Teedeminister) O. Sternbeck ja major G. Utuste.

Tartus kuulati Toome mägedes prof. H. Sepa ettekannet „Eesti sõjaväe osad ja Tartu kaitse aastal 1704“.

Viibiti Tähtveres ja Reolas Vabadussõjas langenute mälestusmärkide avamisel.

Päevast võttis osa 600 kavaleri.

Päeva korraldajaks kohapeal oli V. V. Ü. Tartu osakonna esimees ja 2. diviisi ülem kindralmajor N. Reek.

Toitlustamist korraldasid V. V. Ü. Tartu osakond, Tartu garnison, kaitseliidu, omavalitsuse ja seltskondlikud organisatsioonid.

Viies Vabadusristi päev korraldati Viljandis 6. augustil 1933. aastal. Tema eesmärgiks oli tutvunemine Vabadussõja lahingutega Sakalamaal ja Viljandi ning Sakalamaa sõjalise minevikuga.

Ettekanded Lossi mägedes olid:

1. „Kärstna lahing“ — res.-kolonel E. K u b b o.
2. „Aidu lahing“ — kolonelleitnant H. M a t s o n.
3. „Sakalamaa vallutamine sakslaste poolt muistsel iseseisvuse ajal“ — kindralmajor J. S o o t s.
4. „Viljandi lossi minevik“ — praost A. V e s t r e n - D o l l.

Võeti osa mälestusmärkide avamisest

kapten A. I r v e l e ja Sakalamaa langenud sõduritele.

Õhtul oli Lossi mägedes rahvapidu. Päevast võttis osa 550 kavaleri.

Kohapealseiks korraldajaiks olid V. V. Ü. Viljandi osakond, Viljandi garnisoni ülem kolonelleitnant G. K i r s c h b a u m ja 3. diviisi ülem kindralmajor G. J o n s o n.

Toitlustamist korraldasid V. V. Ü. Viljandi osakond, Viljandi garnison ja kaitseliidu ning omavalitsuse asutused.

Kõigist Vabadusristi päevadest on osa võtnud suurel arvul ka kohalikud elanikud.

Vabadusristi päevadest on korraldatud albumid, mis sisaldavad ülesvõtteid ja osavõtjate allkirju.

Nagu on Vabadusristi päevade mõte algatatud Kaitseväge Ülemjuhatajalt kindral J. L a i d o n e r i l t, nii on ka tema olnud kõigi nende üldjuhiks ja hingestajaks, välja arvatud IV Vabadusristi päev, millal tema viibis Genfis.

Vabadusristi päevad on kujunenud väga populaarseks kavaleridele ja ka kohalikule rahvale. Nemad on Vabadusristi Vendade Ühenduse tähtsamaks tegevuse avalduseks.

Kuhu jäävad Vabadusristi kavaleride kadumisel meie vabadusvõitluse sümbolid?

Kolonelleitnant J. Junkur.

24. veebruaril 1918 kuulutas Päästekomitee Eesti iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks. Kuid peagi võisime veenduda, et deklaratsioonist üksi ei piisa, vaid et iseseisvus tuleb kätte võidelda.

Kõigepealt tuli astuda võitlusse Saksa okupatsioonivõimuga, kes tahtis teha Eesti Venemaa provintsist Saksamaa provintsiks. Selle võitluse, mis meie poolt kandis küll vaid passiivse vastupanu iseloomu, otsustas meie kasuks liitriikide võitjakstulemine Maailmasõjas.

Liitlaste visa vastupanu ja murdumata võidutahte kehastuseks kujunes 1914—1918. aasta veriseis võitlusis Verduni kindlus. Verdun oli see koht, kus prantsuse sõdurid hambaid kokku pigistades kordasid: „Ils ne passeront pas!“ (Siit nad läbi ei pääse!).

Hinnates kõrgelt Verduni kaitsjate kaudset kaasabi meie iseseisvaks saamise püüetele, annetas noor Eesti vabariik, vaevalt

lõpetanud Saksa okupatsioonile järgnenud sõja punaste imperialistide vastu, sellele heroilisele ja paljukannatanud linnale I liigi kõrgeima järgu Vabadusristi.

Meie oma linnadest sai sõjas kõige rohkem kannatada Narva; Narva juures näitasid ka Eesti rahva pojad oma kindlat võidutahet ning tõestasid, et nad kord saavutatud vabaduse säilitamiseks suudavad purustada vaenlase kõige vihasemadki rünnakud.

Kuid Narva suurt osatähtsust iseseisva Eesti Vabariigi loomisel ei tõstnud meie millegagi esile: Verdun jäi ainsaks linnaks, mille raekoda ehib meie vabadusvõitluse sümbol — Vabadusrist.

Kodus ei annetatud meil Vabadusristi ka väeosadele; nendega dekoreeriti ainult isikuid ja neidki väga tagasihoidlikult, vähesel arvul.

Isikud aga kaovad, ja siis kerkib küsimus, kuhu jäävad nende poolt kantud Vabadusristid. Või ei olegi neil ristidel sellist tähtsust, et maksaks ülesseatud küsimuse juures peatuda.

Eestlased on tagasihoidlik rahvas, võibolla liigagi tagasihoidlik. Oma teeneid ja saavutusi ei armasta eestlane kunagi eriti esile tõsta; pigem püüab ta neid eitada, olematuiks teha. Sellepärast laseme rääkida võõral, kes on jälginud mitmeid sõdasid ja kirjutanud raamatuid sõdades ülesnäidatud vapruste ning teenete hindamiseks loodud aumärkide kohta. Meie Vabadusristile pühendatud peatüki lõppsõnas kirjutab see võõras, prantslane R. Mathis:

„Oma ajaloolise väärtuse ja kunstipärase välimuse kõrval on Eesti Vabadusrist märgiks, mis väljendab eneses võõra ikke maharaputanud rahva kuulsust ja au. Ta on selgeim sümbol sellele „vabadusele“, mida Prantsusmaa esimesena maailmas levitama hakkas. Ta on tunnistus eestlaste eluvõimest ja selle väikse rahva patriotismist, mis 1918.—1920. aastail imetegusid korda saatis. Ta näitab ühe seni liiga vähe tähele pandud ja Vene hiiglaste poolt lämbumisele määratud rassi energiat. Ta ütleb, et nüüdsest peale tuleb ajaloo raamatus reserveerida kuulsusrikkad leheküljed ühele uuele rahvale ja et see uus rahvas on suuteline end maksma panema maailma teiste rahvaste keskel.“

Edasi hr. Mathis kriipsutab alla Eesti ja Prantsusmaa poolt etendatud suursugust ajaloolist osa, kus nende pojad purustasid tsivilisatsiooni hävitamiseks liikuma pandud jõudude rünnakud, ja lõpetab lausega, et prantslased peavad sügavalt kummarduma Eesti Vabadusristi ees, millega noor vabariik austas „heroilist linna“.

Kui nüüd meie Vabadusrist ühe kaugema suurrahva juures nii suurt lugupidamist on äratanud, kui palju enam peaks siis meil enestel olema põhjust selle vabadusvõitluse sümboli au sees hoidmiseks, ja mitte ainult nüüd, kus seda kannavad Vabadussõja veteranid, vaid ka tulevikus, kui lahkunud on juba viimnegi Vabadusristi kavalier.

Eespool ülestõstetud küsimuse juurde tagasi tulles arvan, et kõrgemate juhtide poolt kantud ristidele peaks leiduma vääriline koht Vabadussõja muuseumis, kuna aga teised tuleksid parandada neile väeosadele, milliste ridades nende omanikud Vabadussõjas võitlesid. Väeosades peaksid need ristid ja nendega kaasaskäivad tunnistused paigutatama eriliselt sisseseatud Vabadussõja nurka, kus nad Vabas Eestis üleskasvanud uutele põlvvedele alati jutustada võiksid kodumaa pinna vabastamiseks ja kaitsmiseks peetud sangarlikest heitlustest, ühtlasi neile andes ilusaid eeskujusid juhuks, kui neilegi peaksid saabuma rasked katsumispäevad.

Soodustusi Vabadusristi kavaleridele.

Kolonelleitnant J. Kajak.

Ajutise Valitsuse poolt 16. aprillil 1919. a. vastuvõetud seadusega Eesti Vabadusristi asutamise asjus (RT 30/31 — 1919) ja Vabariigi Valitsuse poolt 13. ja 19. jaan. 1920. (RT 20/21 — 1920) kinnitatud Vabadusristi põhikirjaga (viimase väljakuulutamiselega kaotas maksvuse esimesena nimetatud seadus) on asutatud Vabadusrist Eesti Vabariigi väljakuulutamise aastapäeval 24. veebruaril 1919. a. autasutähena väljaandmiseks: 1) Vabadussõjas ülesnäidatud sõjaliste teenete eest (I liik), 2) Vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest (II liik) ning 3) vabadusvõitluses ülesnäidatud kodanliste teenete eest (III liik).

Harilikult riikides, kus on olemas meie

Vabadusristile vastavaid aumärke, on nende aumärkide kandjatele antud ühtlasi ka mõningaid soodustusi ja eesõiguseid ühel või teisel näol. Need soodustused on harilikult nähtud ette juba nende aumärkide põhikirjades (statuutides). Meie Vabadusristi põhikiri aga ei näe ette mingisuguseid soodustusi selle kandjatele. Kuid nad on siiski olemas — kas põimituna teistesse vastavatesse seadustesse, määrustesse, või väljaantuna eriseadustena, mis laiali paisatud paljudes „Riigi Teatajates“.

Ei oleks vist huvitusetu Vabadusristi XV aastapäeva puhul heita pilk nendele autasudele, eesõigustele ja soodustustele, mida maksvad korraldused võimaldavad meie Vabadusristi kavaleridele.

Alljärgnevad read toovad selleks lühikesele ülevaate.

1. **Rahaline autasu.** Riigikogu poolt 15. veebruaril 1923. a. vastuvõetud Vabadussõjast osavõtnud sõjaväelaste autasu seaduse (RT 27 — 1923) järgi said I ja II liigi Vabadusristi kavalerid autasuks kas normaaltalu ja ühekordse toetusraha või ainult toetusraha Vabariigi Valitsuse otsusel (RT 52/53 — 1923). Autasu suurus olenes teenistuse astmest, milles oli autasusaaja 1. jaanuaril 1920. aastal.

2. **Maasaamise eesõigus.** Vabariigi Valitsuse poolt vastuvõetud määrused maareformi teostamiseks § 77¹ (RT 106 — 1927) näeb ette, et maasaamiseks sooviavaldanud kodanikkudest kandidaatide nimekirja kokkuseadmisel antakse II liigi Vabadusristi kavaleridele eesõigus kõikide teiste ees, välja arvatud väljaantava mõisa järel olevate väikekohtade (renditalude, kvoote ja kuuendikukohtade) rentnikud ja tasuta maasaajad (viimased saavad maad esimeses järjekorras). Vabadusristi kavaleride hulgas on eesõigus nendel kavaleridel, kes on haavatud või vigastatud.

3. **Vormikandmise õigus.** Vabariigi Valitsuse poolt 12. veebruaril 1930. a. antud tegelikust kaitseväeteenistusest vabastatud kaitseväelaste vormikandmise seadluse (RT 15 — 1930) järgi on õigus kanda kaitseväe vormi kõigil Vabadusristi kavaleridel, kui nad ei ole vabastatud tegelikust kaitseväeteenistusest aukohtu või kohtuotsuse põhjal või teenistuse huvides.

4. **Sõjakooli astumise eesõigus.** Vabariigi Valitsuse poolt 3. septembril 1930. a. antud Ohvitseride ettevalmistamise seadluse (RT 71 — 1930) § 15 järgi antakse Sõjakooli astumisel, ühesugustel muudel tingimustel, eesõigus Vabadusristi kavaleridele ja nende poegadele.

5. **Teenistuslikud eesõigused.** Riigikogu poolt 21. veebruaril 1933. a. vastuvõetud Vabadusristi kavaleride soodustamise seaduse (RT 19 — 1933) järgi antakse Vabadusristi kavaleridele eesõigus riigiteenistusse võtmisel ja ametikohtadele määramisel, samuti kaitseväe või riigiteenistuses olevaile riigi kulul kutselise hariduse omandamise või täiendamise võimaldamisel; see eesõigus antakse Vabadusristi kavaleridele siis, kui nad oma töövilumuse ning teiste omaduste poolt vastavad ülesseatud tingimustele.

Sama seaduse järgi võib vabastada tegelikult kaitseväeteenistuses, samuti riigiteenistuses olevaid Vabadusristi kavalerite teenistusest koosseisude vähendamise tõttu ainult

siis, kui neile pole anda nende töövilumusele vastavat ametikohta kaitseväes ega mujal riigiteenistuses.

Vabariigi Valitsuse poolt 14. oktoobril 1931. a. antud Ohvitseride teenistuskäigu seadluse (RT 85 — 1931) § 190 järgi võib Vabadusristi kavaleri koosseisu vähendamise puhul vabastada ainult siis, kui sama väeliigi, ameti ja eriala samaastmelistel või madalamatel ametikohtadel ei ole ühtki teist atestatsiooni poolt temaga võrdset või temast halvemat ohvitseri.

6. **Soodustused pensionide alal.** Riigikogu poolt 28. aprillil 1931. a. vastuvõetud Kaitseväelaste ja nende perekondade pensionide vähendamise seaduse (RT 38 — 1931) järgi on pensioni ülemmääraks Vabadusristi kavaleridele Kr. 180.— (teistele — Kr. 150.—); vastavalt sellele arvestatakse pensionid ka Vabadusristi kavaleride perekondadele.

Riigikogu poolt 28. aprillil 1931. a. vastuvõetud Riigi ja omavalitsuste teenijate ja nende perekondade pensionide vähendamise seaduse (RT 38 — 1931) § 2 järgi ei kuulu Vabadusristi kavalerid nende kitsenduste alla pensioni ülemmäär suhtes, mis samas paragrahvis on ette nähtud nendele, kelle pensioni arvutamisel on arvesse võetud veneaegne teenistus (pension ülemmääraks nendele, kes ei ole Vabadusristi kavalerid, on Kr. 55.— kuus, kui nad on teeninud Eesti Vabariigis vähemalt 1 aasta, Kr. 60.—, kui nad on teeninud 2 aastat j.n.e. — iga aastaga ülemmäär tõuseb viie krooni võrra). Seega Vabadusristi kavaleridel, kelle pensioni arvutamisel on arvesse võetud veneaegne teenistus, on pensioni ülemmääraks sama seaduse § 4. ettenähtud ülemmäär (Kr. 150.—), vaatamata sellele, kui kaua nad Eesti Vabariigis on teeninud.

7. **Sõiduhinna alandus.** Riigikogu poolt 21. veebruaril 1933. a. vastuvõetud Vabadusristi kavaleride (RT 19 — 1933) soodustamise seaduse ja Vabariigi Valitsuse poolt 24. aprillil 1933. a. Vabadusristi kavaleridele hinnaalandusega sõidu võimaldamise korra kohta antud määruse (RT 39 — 1933) järgi on kõigil Vabadusristi kavaleridel õigus sõita 50% hinnaalandusega kõigil riigi üldkasutatavatel liikumisvahenditel.

8. **Kooliraha alandus.** Eelmises punktis nimetatud seaduse järgi vabastatakse Vabadusristi kavalerid ja nende lapsed koolirahast 50% ulatuses riigi ja omavalitsuste koolides normaalse õppeaja kestel kuni kõrgema õppeasutuse lõpetamiseni.

9. **Erandeid matmisel.** Garnisoni määrustiku IV osas §§ 616, 622, 628, 640 ja

647 on ette nähtud erandeid auavaldustes Vabadusristi kavaleride matmisel. Need oleksid:

- a) tagavaraväes ja erus olevaid Vabadusristi kavaleri on lubatud, nende omakste poolt avaldatud soovil, matta kaitseväe surnuaedadesse;
- b) tegelikus kaitseväeteenistuses olevaid Vabadusristi kavaleri maetakse auavaldustega ühe astme võrra kõrgemalt kui neid, kel pole Vabadusristi;
- c) vanemohvitseride — Vabadusristi kavaleride surnukehade juurde määratakse auvahtkond garnisoni ülema korraldusel — harilikult 7 üleajateenijat-allohvitseri (harilikult määratakse auvahtkonnad ainult kindralitele);

- d) kõigile Vabadusristi kavaleridele (ka mitteohvitseridele) lastakse aupauke;
- e) tagavaraväes ja erus olevaid Vabadusristi kavaleri maetakse auavaldustega nagu tegevteenistuses olevaid, vastavalt nende auastmele või viimasele ametikohale.

10. Vabadusristi kaitse. Riigikogu poolt 13. novembril 1924. a. vastuvõetud Võimumärkide ja Vabadusristi kaitse seaduse järgi süüdlast Vabadusristi vastu jultunud lugupidamatuse avalikus ülesnäitamises karistatakse vangistusega mitte üle kuue kuu.

Ühes sellega, kui süüdlane on Vabadusristi kandja, kaotab tema õiguse selle aumärgi peale.

Vabadusristi Vendade Ühendus organisatsioonina.

I. Põhikiri.

Vabadusristi Vendade Ühendus koondab enda ümber Eesti riikliku iseseisvuse alusel seisvaid Vabadusristi kavaleri koostöökä Vabadusristi prestiiži kõrgel hoidmiseks, kavaleride vastastikuseks toetamiseks ja Vabadussõja aadete säilitamiseks.

Nende eesmärkide saavutamiseks Ühendus:

- selgitab Eesti riikliku iseseisvuse ja rahvusliku omakultuuri tähtsust ning selle kaitsmise vajadust;
- püüab äratada rahvas huvi ja armastust kaitseväe vastu;
- aitab kaasa Vabadussõja mälestuse jäädvustamisele ja kallikspidamisele;
- seob Vabadusristi kavaleri omavahel;
- püüab tõsta oma liikmete kultuurilist tasapinda, arendades neis endaohverdamise tahet ja autunnet;
- kaitseb Vabadusristi kavaleride õiguslikke huvisid;
- abistab ja toetab ainelisse kitsikusse langenuid;
- hoolitseb surma läbi lahkunud kavaleride mälestamise jäädvustamise ja kallikspidamise eest.

Ühenduse tegevuspiirkonnaks on Eesti Vabariigi territoorium, kus tal on õigus avada osakondi ja muid abiorgane. Ühendusel on juriidilise isiku õigused.

Ühendusel on tegev- ja toetajad liikmed. Tegevliikmeteks võivad olla Vabadusristi kavalerid; toetajateks liikmeteks — E. V. kodanikud, kes on valmis kaasa aitama Ühenduse eesmärkide saavutamisele. Liikmeteks ei või olla alaealised või isikud, kes kohtu otsusega on mõistetud süüdlaseks kuritegudes, mille eest karistusena ette nähtud õiguste kaotus või mis Ühenduse kodukorra järele loetakse kodaniku aule häbistavateks.

Tegevliikmetel on õigus hääleõigusega osa võtta oma osakonna peakoosolekuist; sõnaõigusega — kõigist teistest Ühenduse organite koosolekutest, välja arvatud keskjuhatuse ja vanematekogu koosolekud, millest kõrvalised liikmed osa võivad võtta ainult nende organite kutsel. Toetajatel liikmetel on õigus sõnaõigusega osa võtta oma osakonna peakoosolekutest ja osakonna teiste organite koosolekutest, välja arvatud osakonna juhatuse koosolekud; hääleõigusega osa võtta Ühenduse nende organite koosolekutest, kuhu nad on valitud liikmeiks.

Ühenduse tegev- ja toetajaid liikmeid Eesti kodanikest võtab vastu osakonna juhatuse. Osakonna asutajaid liikmeid võtab vastu keskjuhatuse. Tegevliikmete välismaalaste vastuvõtmine sünnib vanemate nõukogu ettepanekul Ühenduse volinikekogu poolt ilma sellekohase sooviavalduse sisseandmiseta. Välismaalane loetakse Ühenduse liikmeks astunuks, kui ta valimise teadaandele jaatavalt on vastanud.

Liikmete vabatahtlik väljaastumine Ühendusest sünnib sellekohase kirjaliku teadaande põhjal osakonna juhatusele. Väljaheitmisele kuuluvad liikmed, kes: langevad kohtu otsuse alla, mis ei võimalda liikmeks olemist Ühenduse põhikirja järele; meelega ei täida põhikirja, kodukorra ja aukodeksi määrusi Ühenduse volinikekogu, keskjuhatuse, oma osakonna peakoosoleku ja juhatuse otsuseid; meelega avaldavad Ühenduse sihtidele kahjulikku tegevust. Liikmete väljaheitmine sünnib aukohtu ettepanekul osakonna peakoosoleku otsusega.

Liikmed, kes määratud tähtaegadeks liikme ja muid sunduslikke makse ära ei tasu, langevad Ühendusest automaatselt välja, välja arvatud juhud, kui nad peakoosoleku otsusega neist kohustest on vabastatud või kui neile maksmise tähtaeg on pikendatud. Liikmemaksu tasumisega omandab väljalangenud liige uuesti liikme õigused. Liikmel on õigus üle minna ühest osakonnast teise.

Ühenduse liikmed maksavad nendele määratud aasta- ja muud maksud oma osakonna juhatusele. Osakonnad maksavad keskjuhatusele aastamaksu, mille suuruse määrab Ühenduse volinikekogu iga aasta peale ette. Kui aastamaksu suurust osakonnale kindlaksmääratud ei ole, maksavad osakonnad keskjuhatuse kassasse $\frac{1}{10}$ liikmemaksust.

Ühenduse organiteks on: volinikekogu, vanematenõukogu, keskjuhatuse, keskrevisjoni komisjon ja kõrgem aukohus.

Ühenduse osakondadel on: peakoosolek, juhatuse, revisjonikomisjon ja aukohus. Osakond võib jaguneda rühmadeks ja ringideks tingimisel, et rühmas oleks vähemalt 7 ja ringis vähemalt 3 tegevliiget.

Volinikekogu on Ühenduse kõrgeim organ. Ta koosneb keskjuhatuse esimehest, selle abist, ühest keskjuhatuse liikmest juhatuse määramisel ja osakondade peakoosolekuil üheks aastaks valitud volinikest. Iga 25 tegevliikme kohta valitakse üks volinik ja sellele üks kandidaat. Kui osakonnal tegevliikmeid alla 25, saadetakse sealt üks volinik. Kui osakonna liikmete arvu jagamisel 25-ga on ülejäägiks 13 või rohkem, siis valitakse veel üks volinik selle ülejäägi kohta.

Ühenduse Keskjuhatuse valitakse tegevliikmete hulgast üheks aastaks normaalselt järgmises koosseisus: esimees, esimehe abi, kolm liiget ja 2 juhatuse liikme kandidaati. Esimees valitakse eraldi; liikmed ja kandidaadid valitakse korraga; kõige rohkem hääli saanud liige loetakse esimehe abiks, kolm juhatuse liikmeteks; nendele järgnevad kaks juhatuse liikmete kandidaatideks. Keskjuhatuse esimees on Ühenduse esindaja ja selle tegevuse üldine juhtija juhatuse otsuse kohaselt. Tal on õigus kontrollida Ühenduse allüksuste tegevust ja anda neile juhtnõure.

Vanematenõukogu on keskjuhatuse juures olev nõuandev asutus. Ta koosneb keskjuhatuse esimehest ja selle abist ja 12-st üheks aastaks valitud tegevliikmest.

Keskrevisjonikomisjon valitakse volinikekogu korralisel peakoosolekul Ühenduse tegevliikmete hulgast üheks aastaks vähemalt kolmeliikmelises koosseisus ja neile kaks kandidaati. Komisjon valib esimehe oma liikmete hulgast. Keskrevisjoni liikmed ei või olla üheski muus majandusega seotud ametis või toimkonnas.

Kõrgem aukohus koosneb ühenduse tegevliikmete hulgast üheks aastaks valitavatest esimehest, neljast liikmest ja nendele kolmest kandidaadist. Esimees valitakse eraldi; liikmed ja kandidaadid — korraga. Kõrgema aukohtu kohtupidamise reeglid on ette nähtud Ühenduse aukodeksis. Kõrgem aukohus on osakondade aukohtute suhtes appelatsioon instants.

Osakonna peakoosoleku moodustavad kõik oma osakonna täieõiguslikud tegevliikmed, kellel igal üks hääli. Liige võib oma hääle edasi volitada teisele, kuid üle ühe volitatud hääle ei tohi olla ühelgi koosolekust osavõtjal.

Osakonna juhatuse valib osakonna korraline peakoosolek üheks aastaks normaalselt järgmises koosseisus: esimees, kaks liiget ja kaks kandidaati.

Osakonna revisjonikomisjon valitakse osakonna korralisel peakoosolekul üheks aastaks kolmeliikmelises koosseisus: esimees ja kaks liiget; peale selle kaks kandidaati.

Osakonna aukohus koosneb esimehest, neljast liikmest ja kolmest kandidaadist, kes valitakse osakonna korralisel peakoosolekul üheks aastaks.

Eriülesannete teostamiseks võib kesk- ja osakonna juhatuse moodustada toimkondi, kodukorras ette nähtud võimupiirides, koosseisus ja alustel.

II. Vabadusristi Vendade Ühenduse abiandmise kapitali kodukord.

(Vastu võetud V. V. Ühenduse Volikogu koosolekul 12. märtsil 1933.)

§ 1. Abiandmise kapital asutatakse Ühenduse põhikirja § 2 punkt 7 ettenähtud ülesande täitmiseks, s.o. — ainelisesse kitsikusse langenud kavaleride abistamiseks ja toetamiseks.

§ 2. Kapitali alusvaraks on 5000 krooni, mis on annetatud selleks Vabadussõjaaegse Kaitsevägede Ülemjuhataja kindralleitnant Johan Laidoner'i algatusel tema nimelisest invaliidide kapitalist 7. veebruaril 1933. aastal.

§ 3. Kapitali suurendatakse:

- ühenduse ja tema osakondade poolt eelarve korras ja toetustena selleks määratud summadega;
- korjanduste, annetuste ja toetustega;
- kapitali protsentidega.

§ 4. Kapital koosneb põhi- ja jooksvast kapitalist.

§ 5. Põhikapitaliks määratakse esialgu 3000 krooni. Põhikapitali igakordse suurendamise otsustab Volinikkudekogu koosolek.

§ 6. Abiandmiseks kasutatakse jooksvat kapitali.

§ 7. Toetusi antakse ainelistes raskustes sattunud Vabadusristi kavaleridele ja nende perekonna liikmetele.

§ 8. Kapitali valitseb ja määrab sellest toetusi Vabadusristi Vendade Ühenduse keskjuhatuse.

§ 9. Toetusi määrab keskjuhatuse omal algatusel, ühenduse osakondade ettepanekul või toetust vajava sellekohasel palvel.

§ 10. Toetuse vajadusest kogub keskjuhatuse andmeid vastavate osakondade kaudu või muul teel.

§ 11. Toetust antakse ühekordselt või perioodiliselt. Ühekordse toetuse ülemmääraks on 100 krooni ja perioodilise toetuse ülemmääraks on 30 krooni iga kuus.

§ 12. Keskjuhatuse võib rahalise toetuse asemel abivajavale muretseda varustust, toitu, arstiabi või teenistust.

§ 13. Kapitali vabade summade hoidmise korra määrab keskjuhatuse.

§ 14. Kapitali ja sellega ühenduses olevat asjaajamist revideeritakse üldises korras ühenduse keskrevisjonikomisjoni poolt.

§ 15. Kapital lõpetab oma tegevuse Volinikkudekogu koosoleku vastava otsuse põhjal.

§ 16. Kapitali tegevuse lõpetamisel ülejäävate rahasummade kasutamise määrab Volinikkudekogu koosolek.

Üks nendest.

Kapten R. Rubach.

Kustumatult on eestlase hinges püsinud kangelasmeel, kandudes emapiimaga muistsest iseseisvusajast tänapäeva. Eesti ema on suuteline olnud kasvatama poegi, kelle vaim ei nõrke ega sitkus raue, kui kaalul on rahva saatus.

Eestlase kangelasmeele suurimaks väljendajaks oli Vabadussõda. Harukordselt raske olukorra tõttu oli see Eesti rahvale sitkuse, visaduse ja vapruse jõuprooviks. Ja seal tõestus, et aastasajad ei olnud suuteli- sed uinutama kangelasmeelt, vabaduse iha ja tahet võidelda ülima aarde — iseseisvuse eest.

Sõjahüüu kajades nii noor kui vana relvastus ja tõttas vastu vaenlasele, et alata heitlust esivanemate püha õiguse nimel.

13 kuud ja 5 päeva kestis närve pingutav sõda kahe ajaloolise vaenlasega, ent võitjana väljus siiski Eesti rahvas tänu oma hinges säilinud kangelasmeele, visaduse ja vaprusele.

Sõda loob kangelasi. Ka Vabadussõda andis kangelasi, kelle nimi ja teod ei kao kunagi igavikku, vaid jäädavalt püsivad Eesti rahva ajaloos ja iga tõsieestlase südames.

Vabadussõja kangelane ei ole küll kasvult hiiglane, ei iseloomult sädelev ja erk, ei armasta ta ka kunagi hoobelda oma vägitegade ja hulljulgusega — ei, ta on harilik eestlane, tagasihoidlik, silmis rahu ja meelekindlus, huulil muhelev heatahtlik naeratus. Kui jutustab sõjalugusid, siis teeb ta seda samuti, kui kõneleks ta heinaniitmisest või mõnest teisest hädavajalisest kodutööst, — sest ta on tõeline kangelane.

Üks selliseid kangelasi oli kapten Jaan Tõnisson.

Sündinud Viljandimaal „Villemas“ taluomaniku pojana 24. okt. 1889, lõpetas 1909 Viljandi linnakooli ja 1913 Pensa maa- mõõdukooli ning astus 18. jaan. 1914 Vene sõjaväkke teenima. Maailmasõja lahtipuhkemisel saadeti rindele, kus lahinguis ülesnäidatud vahvuse eest omandas kaks Georgi risti ja 26. nov. 1914 ülendati lipnikuks.

Vabadussõja lahtipuhkedes oli J. Tõnisson juba al.-kapten ja üks esimesi ruttamas rahvaväkke. 29. nov. 1918 määrati ta 1-se suurtükiväe polku, mille formeerimise tööst agaralt osa võttis. Eriti tähelepanuvääri-

vaks osutus tema sõit rindele. Saanud 12. dets. 1918 ülesande alustada 2-se kerge väljapatarei formeerimist, viis selle niivõrd kiiresti lõpule, et juba 13. dets. lõunapaiku oli patarei pealelaaditult Tallinna jaamas ning 15. dets. võttis osa Rägavere lahingust. Vaatamata formeerimise kiirusele, varustise puudulikkusele ja meeskonna vilumatus- tusele, oskas al.-kapten J. Tõnisson luua üksuse, milles valitses töömeeleolu ja võit- lustahe. Olles alati nõu ja isiklise tööga abiks ja eeskujuks, viibides päev-päeva kõrval lahingus, omandas patarei peagi lahingu- oskuse, mis võimaldas tema juhil täita ka tõsisemaid tuleülesandeid.

Need ülesanded ei lasknud end kaua oo- data. Juba 21. dets. 1918 Sõjavägede Ülem- juhataja kindral Laidoner omas teadaandes kirjutab järgmist: „Kiiduväärt töötas täna teise patarei ülem kapten Tõnisson, kes vara hommikul ühe kolmetollilise väljasuurtü- kiga jalaväe liinile välja sõitis ja sealt terve päeva enamlasti pommitas ja kaks vaenlase kuulipildujat puruks laskis.“

Vaatamata meie vägede taganemisele ei halvanud see 2-se patarei meeleolu, sest kapten J. Tõnisson oma rahulise meele ja optimismiga pani ka kõige suurema kõhkle- ja uskuma, et kord ometi saabub pööre. Ja kui pööre saabus ning sõjaõnn meile vastu naeratama hakkas, oli ka kapten J. Tõnisson omal kohal ning aitas kaasa üldise edu saavutamiseks. Selle kohta kirjut- tas 5-da polgu ülem al.-polk. (praegu kind- ralmajor) Reek omas ettekandes 1-se diviisi ülemale järgmist: „1-se suurtükiväepolgu 2. patarei ülem al.-kapten Tõnisson, 6. jaan. 1919. a. sai käsu ühe kiirlaskja 3-tollilise suurtükiga Paluküla juure välja sõita. Kange püssi-, kuulipilduja- ja suurtükitule all vaatepunktil olles astus ta kahe 6-tolli- lise vaenlase suurtükiga ja ühe kerge pata- reiga võitlusse. Oma osava tulejuhtimisega sundis ta vaenlase patareid kohtadelt lah- kuma. Peale selle laskis ta ühe vaenlase kuulipilduja puruks, mis otse Vetla veski vastu seistes Vetla silla oma tule all hoidis. Sellega kergendas tema 2. roodule mitme- kordselt vaenlase ligipääsemata positsiooni äravõtmist. Kui vaenlane taganema hak- kas, juhtis Tõnisson suurtükitule osavasti nende taganemistee peale, millega ta vaen- lasele mingit võimalust kogumiseks ei and-

nud ning vaenlast suure kiirusega põgenema sundis.“

Edaspidine kapten J. Tõnissoni tegevus mõõdus Viru rindel, kus ta lugematuil korral oma patarei tulega sundis vastase relvi vaikima, viies sagedasti üksikuid suurtükke lahtisele või poolvarjatud positsioonile. Ei pääsenud kapten Tõnissoni tabavast tulest vastase soomusautod ega soomusrongid; nii mõnigi neist sai mälestuseks kapten J. Tõnissonilt tabava pihtavuse ja oli sunnitud tagasi pöörduma just siis, kui arvas end kõige lähemal olevat eesmärgile. Sellise tegevuse tulemuseks oli, et iga Viru rindel viibija tundis kapten Tõnissoni patareid ja rahunes ka kriitilisemas olukorras, kui kuulis viimase huikeid ja mürskude vilinat lennul vastase ridadesse. Viru rinde ülem kindral A. Tõnisson hindas patarei tegevust sõja lõppedes järgmiselt: „Viru väerinna kõige hiilgavam patarei.“ Vabariigi Valitsus, hinnates kapten J. Tõnissoni teeneid, annetas temale I liigi 3. järgu ja II liigi 3. järgu Vabadusristid.

Kapten J. Tõnissoni tegevus ei katkenud lahingute lõppedes. Kui maamõõtja võttis ta osa ka Eesti-N.-Vene piirikomisjoni tööst, kindlustades seega lahingusaavutusi riigi piiril, püstitades piiri tähiseid, mille kaitse on kohustav tulev põlvele.

1920. a. detsembris lahkus kapten J. Tõnisson kaitseväeteenistusest, siirdudes kodutallu, kuid sõjamehe vaim ei olnud temas veel kustunud. 1925. a. sügisel astus ta uuesti kaitseväge ridadesse, kus sai püsida vaevalt kaks aastat, varisedes manalasse kurja, kurnava kurgutiisikuse tagajärjel 7. juunil 1927.

Lahingkaaslaste algatusel tähistati 18. sept. 1932 kapten J. Tõnissoni kalm Rakvere kalmistul graniit-mälestusmärgiga. Kuid püsivam, kui ükski tähis, on kadunud Vabadusheitluses, mis ei unune Eesti rahva südamest, vaid kanduvad edasi põlvest põlve, ergutades kangelasmeelt ja kohusetunnet tulevastes võitlejates.

Vabadusristi Vendade Ühenduse keskjuhatuse tegevus.

Kolonelleitnant M. Tuisk,
V. V. Ü. keskjuhatuse sekretär.

Vabadusristi Vendade Ühenduse töö organiks on keskjuhatuse. Tema valitakse volinikekogu koosolekul igal aastal. Tema normaalseks koosseisuks näeb põhikiri ette — esimees, abiesimees, kolm liiget ja kaks kandidaati.

Tema asukohaks on määratud Tallinn.

Tema ülesandeiks on põhikirja järele:

1. Ühenduse esindamine;
2. ühenduse aruannete, eelarvete ja tegevuskavade koostamine ning volinikekogule esitamine;
3. osakondade registreerimine ja nende tegevuse juhtimine;
4. ühenduse majanduslike küsimuste lahendamine;
5. volinikekogu ja vanemate nõukogu kokku kutsumine;
6. ühenduse tegevuse üldine juhtimine;
7. kõik muud põhikirjas ette nähtud ülesanded.

Esimene keskjuhatuse moodustati esimesel volinikekogu koosolekul 26. juunil

1928. a. Juhatuse liikmete valimisel tekib mõtete lahkumine. Osa volinike näeks, et keskjuhatuses oleksid esitatud kõik osakonnad. Kindral J. Unt aga, kes ühenduse senisel tööol on kogu aja lähedal seisnud ja ka tulevase töö rohkust aimab, soovib enamikku juhatuse liikmeid valida Tallinnast, mis tagaks juhatuse suurema töö võimevõime. Tema ettepanek peaseb maksuvõimele. Valitakse: esimeheks kindralleitnant J. Laider, abiesimeheks kindralmajor J. Unt (†), sekretäriks ja laekahoidjaks kolonelleitnant A. Kasekamp, juhatuse liikmeiks kindralmajorid E. Põdder (†) ja O. Heinze, kandidaatideks reservkolonel P. Kann ja reservkol. leitn. J. Schmidt (†). Samal koosolekul esitab kindralmajor E. Põdder keskjuhatusele järgmise tegevuse kava:

1. Organisatsioon täies ulatuses ellu kutsuda;
2. koguda rohkem liikmeid, kes ühendusele kaasa tunnevad ja on kasulikud;

V. V. Ü. Keskjuhatus.

Ülal vasakult: Kindralmajor A. Tõnisson (abiesimees), kindralleitnant J. Laidoner (esimees), kindralmajor J. Soots. All vasakult: kindralmajor N. Reek, kindralmajor G. Jonson (laekahoidja), hra V. Päts, kol.-ltm. M. Tuisk (sekretär).

3. järgmisel volinikekogu koosolekul esitada üksikasjalik tegevuse kava.

Kindralmajor Unt loeb liikmete kogumise osakondade ülesandeks.

Kava täiendab kolonelleitn. G. Kirschbaum:

1. Korraldada juriidilist ja moraalselt kavaleride abistamist;
2. otsida tuluallikaid ainelise abi andmiseks;
3. asutada kavaleride kodu.

Juhatus peab oma esimese koosoleku 2. jaanuaril 1929. a., see on pooleaastase aja vahemiku järele. Selle põhjuseks oli esi-

mehe viibimine välismaal, kui ka tegevuse hoosse mitte sattumine.

Esimesel koosolekul on otsustamisel põsihipanevad küsimused — Vabadusristi X aastapäeva pühitsemine, Vabadusristiga seotud õiguste nõutamine ja Vabadusristi kavaleride albumi väljaandmine.

Et Vabadusristi aastapäev 24. veebruaril langeb kokku Vabariigi aastapäevaga, mis takistab selle sündmuse väarikat allakriipsutamist Tallinnas, otsustatakse piirduda aastapäeva pühitsemisega osakondade kaupa oma linnades. Selle kaasas kerkib üles ka igasuvise Vabadusristi päeva pühitsemise mõte.

Vabadusristiga seotud õiguste nõutamiseks otsustatakse töötada välja vastav seaduse eelnõu, mis tehakse ülesandeks kindralmajor J. Undile.

Tunnustatakse vajalikuks ja tähtsaks Vabadusristi kavaleride albumi koostamine ja väljaandmine. Et see väga lähedalt on seotud Vabadussõja ajaloo, otsustatakse paluda Kaitseministeeriumi võtta see ülesanne endale — ühendusel puuduvad selleks vajalikud tööjõud ja raha.

Sel aastal korraldab keskjuhatuse esimese Vabadusristi päeva Narvas.

Juhatus koosolekul 11. mail 1929. a. vaadatakse läbi Vabadusristi põhikirja täiendamise seaduse kava ja otsustatakse see esitada Riigikogule. Kava kujundab endast seaduse VI peatüki ja sisaldab 10 paragrahvi. Tema käsitleb — vormikandmise õigust, 50% hinnaalandusega sõitu riigi liiklemisvahendeil, laste tasuta koolitamist, kavaleride matmise korda, Vabadusristi kujutusega pitsatit ja kirjavahetuse plankide kasutamist, tasuta arstiabi, poolteisekordset puhkust ja teenistuselisi eesõigusi.

Maikuus 1929. aastal selgub, et Kaitseministeerium Vabadusristi kavaleride albumi koostamist ja väljaandmist endale ei võta. Juhatus otsustab ise rakendada sellele tööle, töötades välja juhendid materjalide kogumiseks ja albumi koostamiseks.

12. juunil 1929. aastal peetud volinikekogu koosolekul valitakse senine juhatus tagasi.

10. septembril 1929. a. otsustatakse Vabadusristi päevade mälestuste jäädvustamiseks sisse seada album, mis mahutaks osavõtjate allkirju, ülesvõtteid ja sündmustiku kirjeldusi.

1930. aastal korraldati teine Vabadusristi päev Petseris.

28. veebruaril 1930. a. on päevakorras Vabadussõja lõpupäeva ja Vabadusristi aastapäeva kindlaks määramine.

Võetakse vastu kindral Laidoneri ettepanek:

1. Vabadussõja lõpupäevana määrata kindlaks 3. jaanuar.
2. Kaitseväes tuleb pühitseda 3. jaanuaril igal aastal. Sel päeval kaitseväge korraldaks garnisonides paraade ja aktsiiseid Vabadussõja meeletuletamiseks. Et 3. jaanuaril koolitoid ei ole, siis oleks soovitatav kui koolides iga aasta esimene tööpäev jaanuarikuus saaks pühendatud Vabadussõja sündmuste ja selle võitluse tähtsuse meeletuletamiseks.

3. Üleriigiliselt, kui 3. jaanuar kõigile kodanikkudele tunnustatakse pühaks, pühitseda iga viie aasta tagant. Et seega pühade arvu riigis mitte suurendada, kustutada pühade kirjast jõulu, kevade ja suviste kolmandad pühad.

Selle ettepanekuga pöörati Vabariigi Valitsuse poole. See leidis ka heakskiitu osaliselt.

Vabadusristi aastapäev otsustatakse pühitseda 3. jaanuaril.

Juhatus asus Vabadussõja dokumentide kogumisele. Selle tulemusena tema andis Vabadussõja komiteele üle kolonel K. Partsi ja kapten A. Irve välikirjavahetuse ja märkmete kaustikud, kokku 242 lehte.

Volinikekogu koosolekul 11. mail 1930. aastal valitakse keskjuhatuse esimeheks kindral J. Laidoner, abiesimeheks kindralmajor A. Tõnisson, sekretäriks ja laekahoidjaks kolonelleitnant A. Kasekamp ja liikmeiks kindralmajorid E. Põdder ja G. Jonson, kandidaatideks kindralmajor O. Heinze ja reservkolonel P. Kann.

20. jaanuaril 1931. a. juhatus, arutades kavaleride pensioni küsimust, otsustab esineda Vabariigi Valitsuse ees palvega, et muutmisel oleva pensioni seadusega Vabadusristi kavalerid ei sattuks pensioni mõttes senisest halvemasse olukorda. Seaduse muutmise toob kaasa pensionide vähenemise. Eesõigusena Vabadusristi kavaleridele jääb, et neile on maksimaalseks pensioniks ette nähtud Kr. 180 kuus, kuna teistel võib see tõusta ainult kuni Kr. 150.

Volinikekogu koosolekul 3. mail 1931. aastal valitakse keskjuhatuse esimeheks kindralleitnant J. Laidoner, abiesimeheks kindralmajor G. Jonson, sekretäriks ja laekahoidjaks kolonelleitnant M. Tuisk, liikmeiks kindralmajorid A. Tõnisson ja E. Põdder, kandidaatideks kolonel H. Kurvits ja kolonelleitnant A. Kasekamp.

1931. aastal korraldati kolmas Vabadusristi päev Viru rannikule.

Eelmisel volinikekogu koosolekul tõsteti üles Vabadussõja ajaloo väljaandmise küsimus. 25. jaanuaril 1932. aastal asub juhatus selle küsimuse arutamisele. Küsimusele pühendatakse veel 7 juhatuses koosolekut. Otsustatakse asuda Vabadussõja ajaloo populaarteadusliku väljaande koostamisele. Koostatakse töö sisustik, töö täitmise kava ja asutakse väljaandmiseks raha koguma. Vastavate sammude tulemusena viimaks Vabadussõja ajaloo komitee nõustub tööd endale võtma. Selleks V. V. Ü. keskjuhatuse algatusel ja ettepanekul täiendatakse komitee

põhikirja, antakse temale nõutaval arvul tööjõude ja ruumisid juurde. 26. oktoobril 1932. a. annabki juhatus komiteele üle tema poolt koostatud kavad ja eeltööd. Komitee kohustub ajalugu koostama kahe aasta jooksul. Praegu on töö täies hoos.

Volinikekogu koosolekul 3. aprillil 1932. aastal valitakse keskjuhatuses esimeheks kindralleitnant J. Laidoner, abiesimeheks kindralmajor G. Jonson, sekretäriks ja laekahoidjaks kolonelleitnant M. Tuisk, liikmeiks kindralmajorid J. Soots, N. Reek ja A. Tõnisson ja direktor V. Päts, kandidaatideks kindralmajor H. Kurvits ja san. kindralmajor A. Paldrok. Selle aastaga alates on juhatuses koosseis seitsmeliikmeline.

1932. aastal korraldati neljas Vabadusristi päev Tartu ja selle ümbruskonda.

26. oktoobril 1932. a. võetakse vastu seisukoht, et manalasse varisenud Vabadusristi kavaleride, kellel pole omakseid, Vabadusristid hoitakse alal väeosades, kus kavalier Vabadussõja ajal teenis.

Loodakse kontakt Läti Karutapjate orduga. Esimese sammuna saadeti 11. novembril 1932. a. Karutapjate ordu aastapäevale Riiga delegatsioon. Hiljem igal aastal vahetatakse aastapäevade puhul õnnitlus-telegramme. Viieandast Vabadusristi päevast võtavad osa Karutapjate ordu esindajad.

26. oktoobril 1932. a. tõuseb päevakorrale Vabadusristi albumi koostamine ja trükkimine. Pilte ja elulugusid on kokku tulnud umbes 900. Materjali korraldamiseks ja trükkimise juhtimiseks valitakse komisjon: esimees kolonel A. Traksman, liikmed — direktor V. Päts ja kolonelleitnant A. Laats. Juhatus liige kindralmajor A. Tõnisson astub Vabariigi Valitsuse ees samme, et album trükitaks Riigitrükikoja arvel võlgu. Selleks sõlmitakse 12. jaanuaril 1933. a. vastav leping. Album pidi valmima Vabariigi XV aastapäevaks, aga kõige hiljemini viieandaks Vabadusristi päevaks. Mitmesuguste ette tulnud takistuste tõttu pole aga album veel trükitud käesolevate ridade kirjutamise ajal. Loota on, et tema valmib Vabadusristi XV aastapäevaks, aga hiljemini mai lõpuks 1934. aastal.

12. jaanuaril 1933. aastal tõuseb üles Vabadusristi kavaleride ainelise toetuse küsimus. Pöörduti kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali komitee poole toetuse saamiseks. Selle tulemusena saadaksegi abiandmisekapitali alusvaraks Kr. 5000. Juhatus töötab välja abiandmisekapitali kordorra, mis kinnitatakse volinikekogu

koosolekul 12. märtsil 1933. aastal. Kapitali täiendamiseks on osakonnad 1933. aasta keskel maksnud Kr. 1134.72. Toetusi on antud 32 kavalerile, kokku Kr. 1502.27.

Veebruaris 1933. aastal võttis vastu Riigikogu „Vabadusristi kavaleridele soodustuste andmise seaduse“, mille järele kavaleridel on õigus: 50% hinnaalanduseks sõidul riigi liiklemisvahendeil, 50% koolirahast vabanemine lastele ja soodustused teenistuses püsimisel ja teenistuse saamisel. Seega kasvavad esitatud soodustustest on paljud jäänud ära.

Volinikekogu koosolekul 12. märtsil 1933. aastal valiti keskjuhatusesse — esimees kindralleitnant J. Laidoner, abiesimees kindralmajor A. Tõnisson, laekahoidja kindralmajor G. Jonson, sekretär kolonelleitnant M. Tuisk, liikmed kindralmajorid J. Soots ja N. Reek ja direktor V. Päts.

Keskjuhatus korraldas liikmete keskel ankeedi teenistuse ja maa saamise soovide selgitamiseks. Teenistusega on osutunud kuni käesoleva ajani umbes 150 kavaleri. Umbes pooltele nendest on läinud korda teenistust muretseda, peamiselt raudteevalitsuse ametkondades. Küsimuse kavandamiseks lahendamiseks on moodustatud Tallinna osakonna juures töömuretsmise büroo. Maa saamise palveid koondus keskjuhatusle 91 kavalerilt. Need esitati 1934. aasta alul Põllutöoministeeriumile. Nendest rahuldati 1934. aastal 61.

Korraldati viies Vabadusristi päev Viljandis 1933. aastal.

1. detsembril 1933. aastal otsustati loobuda Vabadusristi aastapäeva pühitsemisest 3. jaanuaril ja seda teha Ristipäeval, missugune päev on sobivam aastaajalt. Vabadusristi XV aastapäev otsustati pühitseda kõigi osakondadega ühiselt Tallinnas Ristipäeval 10. mail 1934. aastal. Sel puhul korraldatakse Vabadusristile ja Vabadusristi Vendade Ühendusele pühendatud „Sõdur“ erinumber.

28. veebruaril 1934. a. otsustati asuda ühenduse aukoodeksi ja erakirjavahetusel Vabadusristi embleemi kasutamise juhendite väljatöötamisele.

Juhatuses liikmeiks on olnud: kindral Laidoner — 6 a. (kogu aja), kindralid Põdder, Jonson ja Tõnisson — 4 a., kolonelleitnandid Kasekamp ja Tuisk — 3 a., kindralid Unt, Reek, Heinze ja Soots ja direktor Päts — 2 aastat.

Keskjuhatuses liikmetest on manalasse varisenud kindralmajor Juhan Unt —

7. aprillil 1930. a., kindralmajor Ernst Põdder — 23. juunil 1932. a. ja liikme kandidaat res. kolonelleitnant J. Schmidt — 2. veebruaril 1931. a.

Keskrevisjoni komisjoni liikmeteks on olnud:

1928. ja 1929. a.a. — kindralmajor T. Rotberg, kolonel J. Vende, res. van. leitnant J. Klaar, kandidaadid kolonelid H. Kauler ja J. Järver.

1930. ja 1931. a.a. — samad, ainult kandidaadiks kolonel J. Järveri asemele valitseks san. kolonel M. Järvan.

1932. a. — kindralmajor T. Rotberg, erukolonel A. Siimon, kolonelleitnant H. Freiberg, kandidaadid res. van. leitnant J. Klaar ja J. Taklaja.

1933. a. — san. kindralmajor H. Leesment, kolonel A. Traksmann, kaptenleitnant A. Gildemann, kandidaadid — erukolonel A. Seimann ja J. Taklaja.

Kõrgema aukohtu liikmeiks on olnud:

1928. ja 1929. a.a. — kindralmajorid N. Reek, P. Lill, A. Tõnisson, res. kolonel P. Kann ja kolonelleitnant M. Unt, kandidaadid kindralmajor G. Jonson, kontradmiraal H. Salza ja kolonel V. Marder.

1930. ja 1931. a.a. — kindralmajorid J. Soots, P. Lill, A. Tõnisson, G. Jonson ja res. kolonel P. Kann, kandidaadid kontradmiraal H. Salza, kolonelid V. Marder ja J. Vende.

1932. a. — kindralmajorid J. Soots, P. Lill, G. Jonson, härra K. Päts, kontradmiraal J. Pitka ja adv. A. Peet, kandidaadid — kolonelid H. Brede ja P. Kann ja res. kapten A. Tõnishof.

1933. a. — kindralmajorid P. Lill, H. Kurvits, san. kindralmajor A. Paldrok, kontradmiraal J. Pitka, mer. kapten V. Grenz ja kolonel J. Kruus, kandidaadid — san. kindralmajor A. Lossmann, kolonelid O. Sternbeck ja H. Kauler.

Vanemate nõukogus on olnud:

1928., 1929. ja 1930. a.a. — res. kolonel P. Kann, Joh. Kukk, A. Peet, V. Päts, kindralmajorid N. Reek, A. Tõnisson, E. Põdder ja O. Heinze, kontradmiraal H. Salza, kolonel E. Kubbo, kolonelleitnant G. Kirschbaum ja san. kolonel H. Leesment.

1931. a. — kindralmajorid A. Tõnisson, E. Põdder, O. Heinze, N. Reek, G. Jonson ja J. Roska, kolonel H. Kurvits, dir. V. Päts, san. kolonel H. Leesment, res. kolonel P. Kann ja kolonelleitnant G. Kirschbaum.

1932. a. — kindralmajorid A. Tõnisson, J. Soots, N. Reek ja J. Roska, härra O. Strandmann, kontradmiraal J. Pitka, san. kolonel H. Leesment, dir. V. Päts, res. kolonel H. Vahtramäe, mer. kapten V. Grenz, kolonelid J. Kruus ja E. Kursk.

1933. a. — kindralmajorid G. Jonson, N. Reek, J. Roska, R. Reimann, kolonelid H. Vahtramäe, P. Kann, H. Brede, H. Paavian, härrad J. Jaakson, J. Seljamaa, H. Laretei ja F. Tannebaum.

Liikmeid oli ühendusel: 1. jaanuaril 1929. a. — 484, 1. jaanuaril 1930. a. — 583, 1. jaanuaril 1933. a. — 824 ja 1. jaanuaril 1934. a. — 875 (ühes toetajate liikmetega 1034).

Aasta aruannetes on kassa tasakaalus olnud: 1929. aastal — Kr. 256.— (ülejäaki polnud, küll aga olid võlad), 1930. a. — Kr. 590 (ülejäak Kr. 26.—), 1931. a. — Kr. 205 (ülejäak Kr. 48), 1932. a. — Kr. 931 (ülejäak Kr. 140) ja 1933. a. — Kr. 7369 (ülejäak Kr. 5693). Viimase aasta summa on suure tõusu teinud abiandmise kapitali arvel.

Ühendusel on praegu osakonnad:

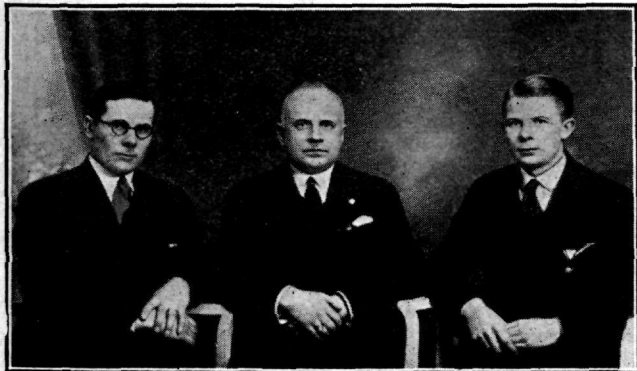
Tallinna — 407 liig., Narva — 136 liig., Rakvere — 45 liig., Tartu — 70 liig., Võru — 94 liig., Valga — 24 liig., Viljandi — 108 liig., Pärnu — 127 liig. ja Lääne-Saare — 51 liiget.

Vabadusristi Vendade Ühenduse keskujuhatusel viljakat tegevust kuue aasta jooksul kokku võttes näeme järgmisi suuri töid: Viie Vabadusristi päeva korraldamine, Vabadusristi aastapäevade korraldamine, kavaleridele soodustuste nõutamine vastava seadusega, kavaleride albumi korraldamine ja trüki andmine, Vabadussõja ajaloo populaarteadusliku väljaande koostamise algatamine, majanduslikkusesse raskustesse sattunud kavaleride ja nende perekondade toetamiseks abiandmise kapitali moodustamine ja kavaleride abistamine maa saamisel ja teenistuse leidmisel, pensioni seaduse koostamise mõjutamine kavaleride huvides ja ühendusesse astumine liiduriigi Läti Vabadussõja ordeni kavaleride organisatsiooniga.

Vabadusristi Vendade Ühenduse osakondade tegevusest.

V. V. Ü. Lääne-Saare osakond.

V. V. Ü. Läänemaa osakond asutati Haapsalus 1929. a. Major F. Tõnso, kapten V. Väeden, res.-leitn. K. Podrätsik, dr. E. Eller ja

V. V. Ü. Lääne-Saare osakonna juhatus.

Vasakult: A. Kukk (laekur), major F. Tõnso (esimees) ja J. Viilma (sekretär).

J. Viilma esitasid sooviavalduse Keskjuhatusese osakonna asutamiseks. Esimesse juhatusse valiti res.-leitn. K. Podrätsik, major F. Tõnso ja J. Viilma. Osakonna liikmeks astus üle 20 kavaleri. 1932. a. võeti osakonna liikmeteks ka Saaremaal elavaid kavalereid ja muudeti V. V. Ü. Läänemaa osakond Lääne-Saare osakonnaks.

Viie aasta jooksul on loodud sidemed kõigi praegu Lääne- ja Saaremaal elutsevate kavaleridega ja kogutud nende pildid ja elulookirjeldused. Osakonna liikmeid on võimalust mööda majanduslikult abistatud toetussummadega ja teenistuskohdade andmisega. Vabadusristi päevadel on osakonna liikmeid olnud — 1. päeval 4, läinud aastal 28. Möödunud aastal osakond asetas pidulikult esimesed marmor-mälestustahvlid kolme kavaleri hauale. 1934. a. jatkatakse tahvlite asetamist. Käesoleval aastal hakati koguma kavaleridelt mälestusi Vabadussõja päevilt.

Osakonna praegune juhatus on muutmatus koosseisus töötanud juba neli aastat. Juhatusse kuuluvad major F. Tõnso — esimehena Haapsalust ja liikmetena A. Kukk ja J. Viilma Taeblast.

V. V. Ü. Narva osakond.

V. V. Ü. Narva osakond asutati 1926. a. Asutamise koosolekule ilmusid 16 tegev- ja 5 toetajat liiget, kes panid aluse osakonnale. Asutatud osakond võttis omale eesmärgiks koondada organisatsiooni võimalikult kõik Vabadusristi kavalerid Narvast ja Narva ümbrusest. Kokkuleppel Rakvere osakonnaga jagati Virumaa kaheks osaks, kusjuures Narva osakonnale jäi maaala Purtseni. Praegu on osakonna piirkonnas elavatest V. R. kavaleridest organiseeritud 90 prots.

Osakond on alati pidanud tihedat sidet kohaliku seltskonnaga. Selleks on püütud tömmata ligi kohalikke seltskonnategelasi, kellede arv ulatus 1932. a. juba 100. Seejuures on toetajaid liikmeid püütud kaasa tömmata aktiivsele tööle.

Esimehe kohal on olnud kohalikud vanemad kaitsevälased: kindral Heinze, kol. Marder, kindral Tõnisson ja käesoleval aastal kol. Pulk. Toetajatest liikmetest on juhatuses pikemat aega töötanud hr-d Sõerd, Sõster ja Välbe.

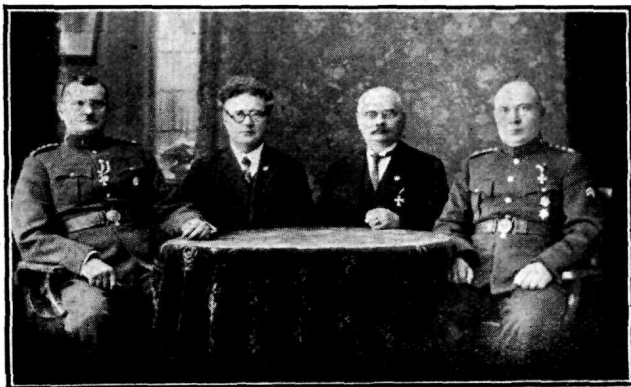
Osakonna üldkoosolekul 1926. a. võeti vastu osakonna lipu kirjeldus, mille järgi lipp pidi olema taevakarva sinine Vabadusristi kujutusega keskel. Lipp valmis 1927. a., millal toimus ka lipu pidulik õnnistamine ja üleandmine garnisoni ohvitseride kasiinos. Lipp jäeti hoiule esimehe kätte. Pidulikkudel momentidel ja Vabadusristi päevadel on Narva osakonna liikmed esinenud alati oma lipuga.

1929. a. osakond, keskjuhatus algatusel, korraldas ja viis läbi tarvilikud eeltööd esimeseks Vabadusristi päevaks Narvas. Päeva kava koostati kahe päeva, 23. ja 24. juuni, tarvis. Osa-

võtjaid oli väljastpoolt 250 meest ja Narvast üle 30. Osavõtjale võimaldati kohapeal korter, toit ja anti kasutada sõiduabinõud. Lahinguplatside vaatamist alustati Keldrimäega, kus seletusi sõjalise tegevuse kohta andis kindral Tõnisson. Keldrimäelt mindi Lilienbachi mõisa. Edasi sõideti Narva jõge mööda kuni Kriušani (Krivasooni), kus kolonel Balder andis ülevaate vabadussõjaaegsest olukorrast selles rajoonis. Narva Paemurru lahingu kohta andis seletusi kol. Leets ja võitlustest Rossoni ja Narva jõe kallastel Kuradimägedel rääkis kolonel Schervel. Esimese Vabadusristi päeva hea kordaminek oli mõjuvaks tõukeks seesuguste päevade korraldamiseks ka edaspidi.

Üheks suuremaks ettevõtteks osakonna tegevuses oli Vabadustammiku asutamine Keldrimäele. Esimese Vabadussõja lahingu koha tähistamise mõte kerkis üles esimesel Vabadusristi päeval, kui külastati Keldrimäge ja räägiti selle positsiooni tähtsusest Vabadussõjas. Väljendati mõte, istutada lahinguväljale tamme. Mõte arenes ja peagi mindi üle tammiku asutamisele. Töötati välja vabadustammiku asutamise plaan, kus oli ette nähtud mitte ainult tamme istutamine, vaid ka sõjaaegsete kaevikute restaureerimine ja mälestustahvli asetamine.

1932. a. võis Narva osakond teatada Keskjuhatusesele: „Osakonna plaan on teostunud ja esimene lahinguplats omandanud allkirjeldatud ilme: 1) ümber platsi on istutatud kuuse hekk, 2) platsil kõnniteed, 3) platsile on istutatud üle 400 ilupuu, 4) platsile on küllitud muru, 5) restaureeritud sõjaaegsed kindlustused, 6) platsil

V. V. Ü. Narva osakonna juhatus.

Vasakult paremale: Kolonel Pulk (esimees), hr. Vülbe (sekretär), hr. Sõster (laekahoidja) ja kol.-lt. Melts (abiesimees).

asetsevale kivile on kinnitatud mälestustahvel, 7) istutatud kolm nimelist tamme — Konstantin Pätsi, 4. rügemendi ja koolinoorsoo auks."

Sellele teadaandele saabus Keskjuhatuselt järgmise sisuga vastus: „V. V. Ühenduse Keskjuhatus loeb enesele meeldivaks kohustuseks Teile avaldada Vabadusristi vennalikkku tänu ilusa algatuse ja suure töö eest Vabadussõja mälestuste jäädvustamise alal, mis Teie olete väljendanud Vabadustammiku asutamisega Narva juures Keldrimäel Vabadussõja esimese lahingu koha äramärkimiseks. Keskjuhatus seab Teie algatuse ja töö kõigile teistele osakondadele järeltegemist väärivaks eeskujuks.“ Samal ajal saabus Keskjuhatuselt kiri Narva osakonna toleleagsele esimehele kindral Tõnissonile, kus muu seas oli öeldud: „V. V. Ühenduse Keskjuhatus tunneb selles Vabadustammiku suures ja õilsas asutamises ja tema teostamise suures töös, Vabadusristi vend, härra kindral, Teie suurt algatusvõimet, energiat ja väsimatust, mis laseb end seletada ainult Teie tulise isamaalikkuse ja Vabadussõja väärrika hindega.“

V. V. Ü. Pärnu osakond.

Kolonelleitnant A. Lõhmus.

See oli 1927. a., kui Tartu V. V. Ühenduse juhatuses esimehe k.-t. reserv-kolonel P. Kann toleleagse Kaitseministri ja Vabadusristi kavaleride üleriikliku organiseerimistöõ algataja kindralmajor N. Reeki ülesandel pöördus kirjalikult 3. diviisi ülema poole, paludes luba ja kaasabi Pärnumaa Vabadusristi kavaleride koondamiseks Vabadusristi Vendade Ühenduse perre — Pärnu osakonnana. Samal aastal kutsus kindralmajor A. Tõnisson kokku V. V. Ü. Pärnu osakonna asutamiskoosoleku. Koosolekust võttis osa 20 Vabadusristi kavaleri ja 4 toetavliiget.

Osakonna organite valimine toimus Tartu Ühenduse põhikirja alusel, kusjuures esimene juhatus kujunes järgmiseks: esimees — kindralmajor A. Tõnisson, abiesimees — sanitarkolonel P. Tanilas ja liikmed — major A. Kul-

Peale kindral Tõnissoni lahkumist Narvast, otsustas osakond 1933. a. määrata ühe tamme Narva Keldrimäe Vabadustammikus kindral Tõnissoni nimele ja varustada järgmise pealkirjaga: „Vabadussõja Viru rinde Juhatajale kindralmajor Aleksander Tõnissonile“.

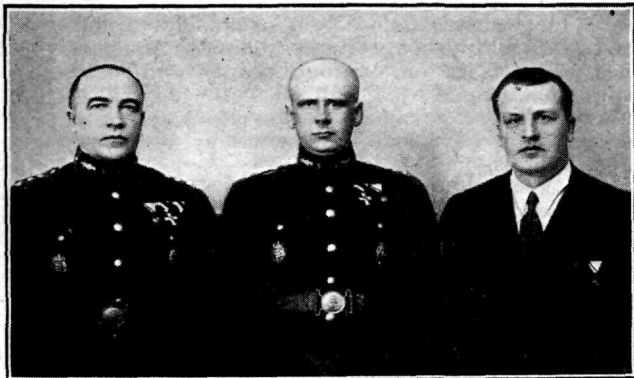
Narva Keldrimäe Vabadustammik on oma-pärasemaid mälestusmärke meie Vabadussõjast, ja on uhkuseks mitte ainult Narvale, vaid ka tervele Eestile.

Osakond on erilist huvi tundnud kõige selle vastu, mis võimaldab selgitada ja jäädvustada Vabadussõda. Koosolekutel on korduvalt kõne all olnud Vabadussõja ajaloo kirjutamine ja väljaandmine, mälestusesemete kogumine Vabadussõja ajast muuseumidesse, Vabadusristi kavaleride albumi koostamine ja väljaandmine, osakonna liikmete albumi sisseseadmise jne. Eriti hoogsalt rõhutati Vabadussõja ajaloo koostamise ja väljaandmise vajadust üldkoosolekul 1932. a., kus võeti vastu resolutsioon: „Vabadussõda oma tervikus on meie rahva tahtejõu, algatusvõime, julguse, vahvuse, kodumaa-armastuse ja ohvrimeelsuse sümbol. Uurides Vabadussõja sündmusi, meie noored õpiksid tundma eesti rahvast ja ta võimeid. Õpiksid tundma, austama ja usaldama oma rahva ja kaitseväge juhte, õpiksid austama meie riiklikku korda ja armastama kodumaad, leiaksid eeskjuju oma vanemalt põlvelt — Vabadussõja kangelastelt, kes mõnikord võitlesid üks kümne vastu ja võitsid, kasvaksid usus, et kui tulevikus tarvis on kodumaa kaitseks välja astuda, siis nad samuti ei kohku kümnekord tugevama vaenlase ees. Seda kõike võiksid meie noored õppida ajaloo raamatust, mida meil kahjuks ei ole. Seega jääb suur kasvatuslik tegur kasutamata. Suur moraalne kapital seisab kasuta ja hävineb ajahamba all. Noorsugu kasvab teadmatutes, et oli kord Vabadussõda, kus pandi alus meie riigile.“ Kahtlemata on osakonna resolutsioon kaasa aidanud selleks, et Vabadussõja ajaloo kirjutamine ja kirjastamine populaarteadusliku raamatuna on suuremat tähelepanu leidnud ja tema valmistamise töödega on hoogsamalt peale hakatud. Samuti on Keskjuhatus täiel määral aktsepteerinud ka osakonna ettepanekud Vabadussõja mälestusesemete kogumise asjus.

busch, hrad O. Kask, J. Järv ja reservkapten F. Tannebaum. Revisjonikomisjoni valiti: esimeheks — reserv-kv.-ametnik A. Jürvetson, liikmeiks — hra A. Soosaar ja kv.-ametnik J. Siliksaar.

Tööle asudes jätkas juhatus eeskätt uute liikmete koondamist osakonda; aasta jooksul võeti vastu 20 tegevliiget. Edasi juhatus aitas kaasa uue, otstarbekama põhikirja väljatöötamiseks.

Teises juhatuses — 1928. a. — jätkasid senist organiseerimistöõd: esimehena kindralmajor A. Tõnisson, liikmeina kolonelleitnant J. Poppu (surn. 1929. a.) ja res.-kapten F. Tannebaum. Revisjonikomisjon kujundati järgmises koosseisus: hr. O. Kask, major E. Saal ja kv.-ametnik J. Siliksaar. Uue organina valiti aukohus koosseisus: esimees — kolonelleitnant

V. V. Ü. Pärnu osakonna juhatus.

Vasakult paremale: Kol.-lt. A. Lõhmus (sekretär), kolonel V. Trossi (esimees) ja res.-lipn. P. Vassil (laekur).

J. Poopuu, liikmed — major E. Saal, major A. Kulbusch, kapten, A. Virro ja res.-kapten F. Tannebaum. Sama aasta sügisel lahkus Pärnust osakonna juhatuse esimees kindralmajor A. Tõnisson.

Uue põhikirja maksmapanekuga 1928. a., omandas osakonna tegevus selgekujulisema ilme. Võeti vastu üldise kohustusena, et liikmed hoiaksid aus ja kannaksid senisest rohkem Vabadusristi; tõotati välja osakonna kodukord; toetati kõigiti keskjuhatuse üritusi: koguti pilte Vabadusristi vendade albumi väljaandmiseks ja võeti elavalt osa Vabadusristi päevast.

Eriiline tõus osakonna tegevuses algas 1931.a., mille põhjuseks olid keskjuhatuse algatatud ja korraldatud suvised Vabadusristi päevad. Samal ajal osakonna senisele ülesandele lisandusid uued: ainelisse kitsikusse sattunud osakonna vendade kindlaks tegemine ja abistamine; Vabadusristi vendade õiguslike huvide kaitsmine; surma läbi lahkunud vendade matmine ja mälestuse jäädvustamine; omavaheliste sõprussidemete süvendamine, ühiste ettevõtete korraldamine, nagu osavõtt Vabadusristi päevist, referaatide ja teohtute korraldamine jne.

Viimasel osakonna peakoosolekul valiti: 1) juhatusse — kolonel V. Trossi, kolonelleitnant A. Lõhmus ja res.-lipnik P. Vassil; tagavaraliikmeteks — kapten J. Jürgenson ja major A. Koik; 2) revisjonikomisjoni — kv.-ametnik J. Siliksaar, res.-kv.-ametnik K. Mitt ja hr. J. Rautsmann; tagavaraliikmeteks res.-leitnant O. Mitt ja kapral G. Kauts; 3) aukohtusse — kolonel V. Trossi, kolonelleitnant A. Lõhmus, major A. Koik, major J. Lugus ja major E. Saal; tagavaraliikmeteks — res.-kolonelleitnant P. Kolts, kv.-ametnik J. Siliksaar ja res.-kapten E. Grossberger; 4) keskjuhatuse volinikekogusse — kolonel V. Trossi, kolonelleitnant A. Lõhmus, major A. Koik, res.-lipnik P. Vassil, ja res.-nooremallohvitser J. Riis; kandidaatideks — res.-kapten J. Mühlbach, kv.-ametnik J. Siliksaar, hr. J. Rautsmann, major E. Saal ja res.-kv.-ametnik K. Mitt.

1. aprillil 1934. a. lahkusid osakonnast elukoha muutmise tõttu kolonel V. Trossi, major E. Saal, major A. Koik ja kapten J. Jürgenson.

19. jaanuaril s. a. 6. Rahvaväepolgu ühingu esimehe kolonelleitnant A. Lõhmuse algatusel

peetud seltskonnategelaste, kohalikkude omavalitsuste, kaitseväe ja kaitseliidu esindajate nõupidamisel otsustati üksmeelselt annetada V. V. Ü. Pärnu osakonnale lipp Pärnu seltskonna ja asutiste erilise austuseavaldusena Vabadusristi vendadele. Moodustati komisjon — kolonelleitnant A. Lõhmus, linnaeape O. Kask, maavalitsuse esimees J. Markson, Naiskodukaitse esinaine pr. M. Timusk, direktor V. Sumberg, tuletõrje peamees K. Lorenz ja kapten J. Jako. Seltskonna ja asutiste lahkkel vastutulekul ja komisjoni laekuri V. Sumbergi energilisel kaasabil saadi pea üle kõigist raskusist ja 9. mail s. a. antakse lipp V. V. Ü. Pärnu osakonnale üle. Lipu helesinisele esiküljele on asetatud Vabadusristi kujutis, kuna teisele kreemikaskollasele küljele on asetatud Pärnu linna ja Pärnumaa vappide kujutised.

Praegu on V. V. Ü. Pärnu osakonna ridades 120 tegev- ja 3 toetavliiget. Osakonnast on lahkunud 6 aasta jooksul elukoha muutmise tõttu 9 tegev- ja 1 toetavliige. — Liikmemaks, mis algul oli kr. 3, on praegu 50 senti.

V. V. Ü. Rakvere osakond.

1928. a. major A. Aron kutsus kokku Rakveres osakonna asutamiskoosoleku. Koosolekule ilmus 13 Vabadusristi kavaleri ja 5 seltskonnategelast. Kõik koosolekust osavõtjad astusid osakonna liikmeteks.

V. V. Ü. Rakvere osakonna juhatus.

Istuvad vasakult: Kol.-lt. O. Luiga, kolonel G. Leets (esimees), kol.-lt. K. Haas. Seisavad vasakult: Kol.-lt. H. Vanaveski ja kapten K. Narits.

Osakonna juhatuse esimeheks valis koosolek tuntud Vabadussõja kangelase kolonelleitnant Oskar Luiga, kes sel kohal püsis kuni 1934. aastani. Juhatusel liikmeteks valiti kolonel H. Paavijaan, major G. Vaher, res.-leitnant K. Pajos, dr. J. Haho ja leitnant H. Stunde. 1929. a. valitakse juhatus kolmeliikmeline, kuhu kuuluvad esimees kolonelleitnant O. Luiga, abiesimees kolonel H. Paavijaan ja sekretär kapten K. Narits. Selles koosseisus juhatus püsib kuni 1934. a., millal juhatus valitakse viieliikmeline.

Aastate jooksul on osakond loonud tiheda kontakti Virumaa lääneosas elavate Vabadussõja kavaleridega. Osakonna liikmete arv on aasta-aastalt kasvanud. 1934. a. on osakonnas 54 tegev- ja 7 toetavliiget. Osakond on nõu ja teoga toetanud Vabadussõja kavaleri nende vajadustes.

Vabadussõja vaimu ja üksmeele jäädvustamiseks ning süvendamiseks on osakond Vabadussõja tähtsust propageerinud kohalikes ajalehtedes. Iga aasta on osakond osa võtnud Vabadussõja aastapäeval ja Vabadussõja lõpp-päeval korraldatavast garnisoni paraadist. On korraldatud koos garnisoni ohvitserkonnaga ühiseid koosviibimisi jne.

Osakonna liikmed on elavalt osa võtnud Keskjuhatusel Vabadussõja lahinguväljadele korraldatud väljasõitudest. 1931. a. osakond abistas keskjuhatusel väljasõidu korraldamises, korraldades koos 5. üksiku jalaväepataljoniga Kunda vastuvõtu.

Vabadussõja kavaleride albumi väljaandmist on osakond abistanud, kogudes kavaleride ülevõtteid ja elulookirjeldusi.

V. V. Ü. Tallinna osakond.

V. V. Ü. Tallinna osakonna juhatuse.

Seisavad vasakult: Kol.-lt. H. Freiberg, kol.-lt. A. Balder, kol.-lt. M. Tuisk, v.-lt. Klaar, hra Borkvell, kindralmajor G. Jonson, hra V. Päts.

Tallinna osakond asutati 1927. aastal kindralite E. Põdderi ja J. Undi algatusel. Asutamise koosolek peeti ära 12. juulil 1927. a., millest võtsid osa 39 V. R. kavaleri.

V. V. Ü. Tallinna osakonna peamiseks tegevusalaks on olnud:

- enda ümber Tallinnas ja Harjumaal elavate V. R. kavaleride koondamine;
- Vabadussõja, Vabaduse juhtide ja lahingute mälestamise elustamine;
- V. R. kavaleride õiguslike huvide selgitamine ja kaitsmine;
- ainelisse kitsikusse langenud, töötute ja tööjõu kaotanute V. R. kavaleride abistamine ja toetamine.

Tänapäev on Tallinna osakond liikmete arvu poolest kõige suurem. Osakonnal on 341 tegev- ja 46 toetavliiget. Liikmete arv näitab tõusu tendentsi. Käesoleval aastal on vastu võetud 14 uut liiget. Möödunud aastal surma läbi lahkusid 4 tegevliiget: major Richard Taalder, kapten Karl Miil ja kaitseväe ametnik Hans Tomson.

Vabadussõja ja Vabadussõja lahingute mälestamise elustamiseks on Tallinna osakond korraldanud 3. jaanuaril — Tartu vaherahu aastapäeval — V. R. aastapäeva V. R. kavaleride osa võtuga paraadist, aktusega ning ühise lõunasöögiga. Möödunud aastal võttis V. R. aastapäeva pühitsemiseks osa 290 kavaleri. Vabadussõja lahingute uurimiseks ja lahingumälestuste elustamiseks on korraldatud referaate. V. R. vendade väljasõit lahinguväljadele on leidnud Tallinna osakonnas sooja poolehoidu ja suurearvulist osavõttu.

Suuremaks tööks on olnud Vabadussõja juhtide mälestuse jäädvustamine. Ehitati selleks Tallinnas kindralitele E. Põdderile, J. Undile ja vanematele V. R. kavaleridele mälestussammas, mis avati möödunud aastal, ja anti välja kindral J. Undi elulugu. Käesoleva aasta tegevuskavas on V. R. kavaleride kalmudele asetatava mälestusmärgi kavandi väljatöötamine, mis oleks ühine kõigile V. R. kavaleridele. On kavatsusel, et V. R. organisatsioonid surma läbi lahkunud V. R. kavaleridele pärja asemel asetaksid kalmule lihtsa mälestusmärgi, millel tulevastele põlvedele oleks ajalooline väärtus.

Möödunud aastal leidis lahendust V. R. kavaleride õiguste küsimus. Aasta jooksul on olnud vajadus selgitada ja hoolitseda, et maksmapandud õigused leiaksid tegelikult elus läbi viimist. Kõige raskem sel alal on olnud V. R. kavaleridele eesõigustatud järjekorras teenistuse muretsemine. Aasta jooksul on osakonna poole pööratud 30 V. R. kavaleri teenistuse saamiseks. On korda läinud muretseta tööd ja teenistust 16-ale V. R. kavalerile. Kõige vastutulelikum V. R. kavaleride teenistusse võtmiseks on olnud Raudteede valitsus. Üksi Raudteede valitsuse kaudu on saanud teenistust 12 V. R. kavaleri — Tallinna osakonna liiget. Käesoleval aastal asutati V. R. kavaleridele teenistuse muretsemiseks Tallinna osakonna juhatuse juures eritoimkond Hariduse- ja sotsiaalministeeriumist direktor A. Borkveli juhtimisel.

Teine raskem küsimus on olnud puudustkannatajatele V. R. kavaleridele toetuse andmine. On palju V. R. kavaleri ja nende perekondi, kes haiguse, tööta oleku või muul põhjusel kannatavad suure puuduse all. Kõige ras-

kem on nende seisukord, kes põevad pikaldast või parandamata haigust (tiisikus jne.). Aasta jooksul on Tallinna osakonna kaudu saanud toetust 15 V. R. kavaleri.

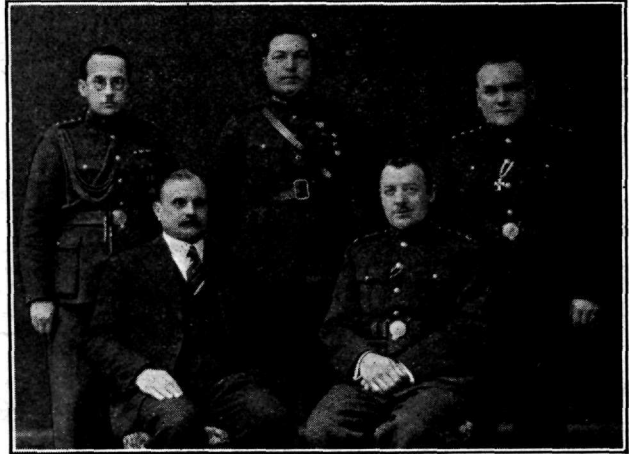
Käesoleval aastal on Tallinna osakonna töö kavas puudustkannatavate V. R. kavaleride toetamise jätkamine, milleks pannakse toime karbi

korjandus 10. mail. Vanade, tööjõu kaotanute ja pikaldast haigust põdevate V. R. kavaleride seisukorda on kavatsus parandada seaduseandlisel teel. Selleks töötatakse välja seaduse kava pensioni maksmiseks puudustkannatavatele vanadele ja tööjõu kaotanud V. R. kavaleridele ühisel alusel Vabadussõja invaliididega.

V. V. Ü. Viljandi osakond.

Osakond algas tegevust iseseisva organisatsioonina juba enne üleriikliku Vabadusristi Vendade Ühenduse loomist ja oma esindajate kaudu aitas jõukohaselt kaasa üleriikliku organisatsiooni loomisele. Praegu maksva põhikirja maksma hakkamisest peale muutus osak. töö ja tegevus stabiilsemaks ja sammub algusest peale kindlasti edasi ettenähtud sihis. Viljandi osakonnas on kogu aeg püütud ilma suurte sõnadeta läbi saada ja oma ülesannet on osakond näinud vaikes kuid kavakindlas oma piirkonda kuuluvate vabadusristi vendade kogumises, organiseerimises ja liikmeskonnas kindla riiklik-rahvusliku üksmeele süvendamises. Tagasi vaadates pikemaajalisele tegevusele, peab tunnustama, et osakond on ka mõndagi neist sihtidest saavutanud. Ta on arvuka liikmeskonnaga osa võtnud kõikidest Üleriiklikest Vabadusristi päevadest, on oma ette korraldanud väljasõite lahinguväljadele Kärstnasse, Lõvele ja Helme muistsetesse kantsidesse ning Aidu lahinguväljale, kuhu osakonna poolt ka püsivamaks mälestuseks tammed istutati. Nende väljasõitude abil loodi kindel ja pidev kontakt koha pealse rahvaga, ja üli-soe vastuvõtt endisile lahingukaaslasile on alati tunnuseks olnud, et Eesti ei ole unustanud oma Vabaduse tagasivõitjaid ja vanade, eriti aga noorte silmade särast on selgesti lugeda, et nad seda iial ei unusta. Palju rohkem — nad on töötanud meie kätetööd pühadusena alles hoida ja põlvest põlve edasi kanda.

1933. a. oli Viljandi osakonnal eriline heameel oma põlises Sakalamaa pealinnas vastu võtta üleriigi kokkutulnud Vabadussõja veteraane eesotsas oma vabadussõjaaegse Ülemjuhataja, viljandimehe, kindral *Laidoneriga*. — Siin oli proovile pandud osakonna pikaajaline kasvatustöö, ja peab tunnustama, et Viljandi ja Sakalamaa rahva kaasabiga katse sooritati hästi: kus rahvas, kaitseväge ja vabadussõjasaangarid olid sulanud üheks lahutamatuks isamaaliseks pereks.

V. V. Ü. Viljandi osakonna juhatus.

Istuvad vasakult: Kindralmajor J. Soots, kol. ltn. Kirschbaum. Seisavad vasakult: Kapten Saar, major Eisenberg, san.-major Reimann.

Kogu tegevuse aluseks Viljandi osakonnal on alati olnud aateline külg; osakond on oma liikmeskonnale alati jõudu mööda abiks olnud igasuguste keerdküsimuste lahendamisel, mis selle tõttu on leidnud enamikus ka soodsa lahenduse.

Praegu on Viljandi osakonnal 106 tegevliiget ja 3 toetjat liiget.

Osakonna juhatusse kuuluvad: kindral Jaan Soots — esimees, kolonelleitnant G. Kirschbaum — abiesimees, kapten E. Saar — sekretär, major Eisenberg — sekretäri abi ja s.-major Reimann — laekahoidja.

Album „Eesti Vabadusristi Kavalerid“.

Major J. Tomson.

Millal kord ilmub ammulubatud ning oodatud „Vabadusristi kavaleride album“? — see on küsimus, mida esitatakse ühtelugu isikutele, keda arvatakse seisvat asjale lähedal. Kavaleride õigustatud uudishimu rahuldamiseks olgu alljärgnevad read.

Nagu teada, asuti ülalnimetatud albumi

jaoks Vabadusristi kavaleride piltide ja elulooliste andmete kogumisele juba 1929. a. Asi edenes aga kaunis visalt; pärast mitmekordset meeldetuletust saadi viimaks 1932. a. lõpul kokku ca 900 pilti (umbes 50%). Sama aasta oktoobris moodustati ka albumi koostamiseks komisjon: kolonel A. Traks-

mann (esimees), kol.-ltm. A. Laats ja hra Vold. Päts. Kokkutulnud materjali tegelik trükkivalmis seadmine pandi redaktsiooni-komisjonile (major J. Tomson, major P. Villemi ja kapten H. Tulnola), kes oma töö lõpetas juba 1933. a. algul.

Albumi trükkimiseks sõlmis komisjon lepingu Riigitrükkikojaga, milline nõustus teda trükkima 5-ks Vabadusristi päevaks, s. o. 6. augustiks 1933. a. Sel põhjusel hakati ka albumi peale tellimisi vastu võtma, milliseid tuli rohkel arvul. Kuid Riigitrükkikoda ei suutnud eelnimetatud lepingut tähtajaks täita, sest albumi trükkimiseks vajaliku paberi ostmiseks välismaalt ei lubatud valuutat. Kindral Laidoneri toetusel saadi lõpuks siiski see summa Eesti Pangast, nii et on kõrvaldatud viimane takistus albumi ilmutamiseks.

Praegu on album trükkimisel ja nende ridade kirjutaja koos major J. Reinglasega loeb juba korrektuurpoognaid. Kuid sellele

vaatamata ei suudeta albumi enne 1934. a. sügiset välja anda puht-trükitehnilistel põhjustel; trükkikoja juhtide arvates võiks ta müügile ilmuda alles augustis-septembris s. a.

Album tuleb umbes 320-leheküljeline (20 trükipoognat); kuna vahepeal on saadud veel uusi pilte kavaleridelt, siis ta sisaldab 1222 pilti ning elulugu; piltidest võtavad oma alla:

- 8 pilti à 1 lehekülj;
 - 18 „ à 1/2 lehekülje;
 - 76 „ à 1/4 „
 - 1120 „ à 1/9 „

Peale selle tuuakse albumis Vabadusristi põhikiri ja kavaleride üldnimestik.

Album trükitakse välismaa parimale kriitpaberile, kujunedes seega meie oludes luksusväljaandeks. Sellest hoolimata kavatakse ta Vabadusristi kavaleridele-ette-tellijatele kätte toimetada umbes 3 krooniga.

Enne esimest lahingut.

„Salakuulaja“ mälestusi.

1918. aasta. Jõulud tulevad. Soe tuba, ahjus krõbedaks praetud verivorstid jõululaupäeval ja pühalik vaikus esimesel pühal meelestuvad alati jõulude nimetusega. Ent sõjamehel jõulud alati, sest noorusel ükstapuha, kas ühed jõulud ees või teised taga. Ei sõjas tehta vahet päevadele, ja nii ka Vabadussõja algul.

Punased juba Ruhjas! Meie polgu esimene rood oli vast vormeeritud ja selle ridades satusin just jõuluks eelliinile Lätimaale — Kirbla jaama ümbrusse. Roodu süda mahutati jaama ligidusse endise kõrtsi hoonesse. Räägiti, et punased olevat Ruhjas, umbes 12 kilomeetrit eemal, kuid midagi kindlat teada ei olnud. Jõulud võtsime vastu kõrtsi hoones õlgedel — teadagi ilma vorstideta — teadmatuses, ootuses.

Kuid kaua sa ikka teadmatuses oled. Tarvis midagi ka ette võtta, et kaitsta ennast ja sulle usaldatud meeste elu ootamatuste vastu. Jõuluõõ kestes tekkis minul mõte: tarvis üks mees saata salakuulajana Ruhja vaenlase üle teateid hankima. Esimesel jõulupühäl varahommikul esitasin oma mõtte roodu ülemale. See nõustus kohe. Rood rivistati. Roodu ülem seletas meestele kavatsuse ja kutsus välja vabatahtlikke selle ettevõtte teostamiseks. Vaatan, ootan. Ei leidu ühtki. Minu kavatsus kipub nurjuma. Jumal on andnud jonni, tarvilik kavatsus peab täituma! Astun reast välja. Roodu ülem ei taha lubada mind sellele riskantsele ettevõttele. Kuid ka eeskuju on tarvis, alguses vähemalt. Vahetan oma riided ühe sõduriga ehtmaamehelikuks, oli ju meestel Vabadussõja algpevil pea eranditult kodune riietus. Sõjamehe tunnustest jätan endale ainult „Nagani“ seitsme laenguga tasku. Roodu ülem annab oma käest

veel seitse laengut tagavaraks — rohkem ei ole temalgi, — mille vastu temale jätan ema aadressi, et uueks aastaks võida teda tarviduse korral troostida paari sõnaga.

Juhuslikult ilmus meie juurde roodu ülemale tuntud läti taluperemees, kes tahtis läbisõiduluba Ruhja. Luba anti talle tingimusega, et võtaks mind kaasa ja tooks ka hobusega tagasi.

Läks sõiduks võõral maal, ilma kohaliku keele oskuseta, salakuulajana, keda tabamisel ootab võimalas. Püssikuul on sarnasele liiga austav.

Ilm pühalikult vaikne. Mõni üksik lumehebe liugleb alla. Sõida just kui kirikusse esimesel jõulupühäl.

Umbes 4 kilomeetrit siinpool Ruhjat.

Kaks vaenlase sõdurit tulevad vastu. Pöial vinnab nagani kuke jope pealmises taskus üles, sõrm kompab, kas ikka asub ta päästikul. Vaenlase sõduritel püssid riimal, roostetanud tikud otsas. Roostetanud tikud, nende haavad ei parane... Sipelgad jooksevad mul selga mööda. Lätlane teretab oma keeles, sõdurid ümisedavad midagi vastu, — venelased. Esimesed vaenlase Vabadussõjas on nähtud. Sõidame Ruhja poole. Ei need kaks sõdurit aimanudki, kes neist möödus.

Minu nõudel läti talumees teeb väikse kaare, et mitte otse mööda lagedat teed Ruhja sisse sõita, vaid veidi küljelt. Kuid see kaar tuleb nagu kiuste just enne Ruhja endise tee peale välja. Tee ristmel, väikese maja juures aga vaenlase valvetõke, umbes 30 meest. Kaks sõdurit püssidega valvekorril, kuna teised just minu läbisõidu teel peavad lumesõda. Nendel lõbu laialt

esimesel jõulupühal, ent mis ütleb küll minu hing!

Kui peatavad, kui nende hulgas mõni lätlane oma keeles mind küsitseb, kui hakkavad läbi otsima? Neid üle kolmekümne, minul vaid 14 padrunit! Kui jõuan 10-gi vaenlast endaga Manalasse kaasa võtta, siis olen küllalt ausalt oma kodumaa eest väljas olnud! Revolvripära pihus higistab. Edasi!

Noogutan omaette tänumeeles „Habemikule“, kes kõrgel üleval. Olen Ruhjas. Vaenlase valvetõke peab endiselt lumesõda. Räägime lätlasega kokku, millal tagasisõit algab, ja lahkume, tema oma asju korraldama, mina oma.

Võõras linnake, võõras rahvas, võõras keel, vaenlase sõdurid... Turuplatsil peetakse miitingut. Rahvast murdu. Kuulatan, pingutan, et mõnestki sõnast taipu saada, kuid asjata. Käin linna läbi, Kohalikud elanikud liiguvad lobisedes, naeravad nagu oma kodus kunagi esimesel jõulupühal. Ainult ärisid on lahti, kuid silma see ei haava. Sõdureid palju. Korralik riietus, toidetud näod, tuju ülev. Riietuse järele otsustades on jalaväelaste hulgas ka ratsanikke. Arvult vaenlasi vast 500—1000 meest.

Astun poodi. Sõdureid täis. Ostan viimase oberost-rubla eest mõne sigari. Rahakurs on muutunud. Üks okupatsiooniajal maksvuse kaotanud kerenski-rubla maksab kaks oberost-rubla. Vaenlase sõdurid küsivad minult tuld suit-

sule. Algan nendega juttu, et ka midagi teada saada, mis mind huvitab. Väanan oma venekeele konarlikuks ja „õ“ tähe hääldan „i-na“, nagu teevad seda lätlased. Selgub, et vaenlase siht on Pärnu, et väljaminek algab veel täna jne. Osetatakse õhinal suuremal hulgal paberosse. Ega ennem Pärnut enam ei saavat.

Varsti tuleb jookstes sõdur ja kutsub teised ära, roodud olevat valmis edasiminekuks Pärnu poole.

Sõdurid kaovad. Otsin ruttu üles Läti taluniku, et enne vaenlast Ruhjast välja saada omade juurde teadetega, lahingust osa võtma.

Ruhja tänavatel mitte ühtki sõdurit enam. Miiting turuplatsil on lõppenud. Järsku on linn nagu surnud. Ka vaenlase valvetõke tee ristmelt on kadunud. Tervel teel mitte üht elavat hinge...

Õhtul videvikus olin tagasi omade juures Kirblas. Naerul näod võtsid mind vastu. Ettekanne oma käigust ja tähelepanekuist polgu-ülemale. Valmistus vaenlase vastuvõtuks.

Tunni või paari pärast oli meie ette saadetud rühmal juba tulevahetus vaenlasega.

Õo möödus rahulikult, kuid täis ärevat ootust. Teisel jõulupühal vara hommikul algas meie polgu esimene heitlus üleoleva vaenlasega.

Verivorstid jäid maitsmata, kuid verd nägime küll!...

— ss —

Skaut Jaan Kutsari vägitegu Karksi vallutamisel 5. jaanuaril 1919.

Jaanuarikuu esimestel päevadel punaste väed lähenesid Viljandile. 3. jaanuaril nad vallutasid Nuija alevi, Abja-Paluoja ja liikusid edasi Viljandi üldsuunas.

3. jaanuaril Viljandist saadeti rindele esimesed skaudid, umbes 30 meest. Rongil sõideti õisu jaamani ja sealt jätkati liikumist rännakkorras Morna mõisa, Karksi suunas.

4. jaanuari varahommikul jõuti Morna mõisa, kus asusid 3. polgu I pataljoni osad. Veel samal päeval skaudid koos 3. polgu osadega alustasid pealetungit Karksi mõisale, kuid see pealetung ei õnnestunud ja Karksi, kus asusid ülekaalukad punaste jõud, jäi vaenlase kätte.

Oli vähe väljavaateid selleks, et järgmisel päeval üle legendiku tugevasti juba Maailmasõja päevil kindlustatud Karksi mõisale korradult pealetung annaks paremaid tulemusi.

Seepärast osutus vajalikuks ja otstarbekohaseks üllatada vastast veel samal ööl. Morna mõisa öökorteris 4. jaanuari õhtul arutati omavahel, kuidas seda küll kõige paremini teha.

Säärasel omavahelisel vestlisel ja lahingust saadud muljete arutamisel sõnas äkki Jaan Kutsar, üks skaute: „Lähene mõisa ja ajan punased üksinda välja!“ Kutsar oma „sõjaplaani“ teisteile ei avaldanud. Nõõris jalga moonamehelt laenatud pastlad, tõmbas selga lambanahkse poolkasuka ja väljus ruumist. Käis veel kapten Pinka juures palumas, et meie „patareid“ umbes poolteise tunni pärast Karksi mõisa pihta avaksid kiirtule. Muidugi lubati seda teha, sest „patarei“ — 1 suurtükk — oli jõutud

4. jaanuari õhtul Morna mõisa veski juurde künnale üles seada ja ta võis tarviduse korral tulistada. Rohkem Jaan Kutsar oma hulljulgest sõjaplaanist ei avaldanud.

Skaut Kutsari ettevõtet peeti lootusetuks ja meest ennast samahästi kui kadunuks.

Nõutud aja pärast andis „patarei“ mõned lausud, nii kiiresti kui jõudis, Karksi mõisa pihta. Vaiksesse õhku tungisid 3-tollilise suurtüki kärgatused, pannes Morna mõisa aknaruudud värisema ja ümbruskonna metsad kajama. Siis vaikus kõik endiselt. Skaut Jaan Kutsari saatusest ei teadnud keegi midagi.

5. jaanuari hommikul kell 0615 algas Morna mõisast mööda eelmise päeva varjatuid lähiseid ettevaatlik lähenemine Karksi mõisale. Piki Savioru jõe orgu liikusid skaudid. Julgestamiseks oli ette saadetud umbes poolejaoline piilkond, kes hommiku hämarikuks jõudis juba Karksi mõisast kirdepool asetsevasse metsatukka, kust oli hästi näha mõisa ja sellest põhjapool olevaid tööliste maju.

Samal ajal lähenesid ratsanikud mööda Morna—Karksi maanteed ja koondusid sama maantee ääres oleva küüni juures, mis Karksi mõisast umbes 1 km põhjas. Hommikul hämarikus nägid ratsanikud Karksi mõisas elavat liikumist ja enamlaste mõisast kadumist. Viimastena askeldas mõisa majade vahel veel väikene grupp ratsanikke, kes aga samuti varsti silmist kadus. Nüüd ei läbenud skautide ratsanikud enam paigal püsida, vaid kihutasid galoppis mõisa poole.

Metsatukas asuvad piilurid samuti ei tahtnud tegevuseta seista. Nad jooksid tööliste majadeni, mis läbi vaadati ja kust avanes hea vaade mõisa. Vaenlast ei nähtud aga kusagil. Tööliste majade juurest nägid piilurid meie ratsanikke mõisa kihutavat ja natuke kaugemal lähenevat skautide ahelikku. Nüüd ei oodanud piiluridki kauemini, vaid jooksid mõisa.

Kella 0800 ajal olid juba ratsanikud ja piilurid mõisas. Varsti nende järele jõudis sinna ka peajõud. Enamlased olid mõisast lahkunud. Oli vaid näha nende jälgi ja muid maha jäetud asju.

Mõisa õues tuli skautidele vastu Jaan Kutsar muheleva näoga, kus jutustas oma öise läbielamuse. Öösel pimedas oli ta hiilinud mõisa ja nõudnud komissariga kokkusaamist. Oli saadetud viimase juurde, kus esitlenud ennast Viljandi kommunistide komitee põrandaaluse käskjalana, keda saadetud pidama sidet ja tooma informatsiooni valgete olukorrast ja jõududest. Jutustanud siis muinasloo valgete kätte sattumisest, mille tõttu pidanud hävitama kõik kirjad. Mees esinenud julgelt ja kirunud valgeid nii meisterlikult, et punastele ei tekkinud mingit kahtlust „käskjala“ ehtsuses. Punased pärinud temalt teateid valgete seisukorra, jõudude, meeleolu jne. kohta. Kutsar, õieti kalkuleerides, et punastel meie jõudude kohta õhtuse lahingu järele umbkaudne ülevaade olemas, annud tööoludele lähedaid andmeid, mis punaste usku temasse veelgi kinnitanud. Edasi seletanud Kutsar, et valgete pärast võiks kas või otsekohe Viljandi marsisida, kuid häda seisvat selles, et õhtul on Halliste jaama saabunud eselon inglasi, soomlasi ja rootslasi, umbes 1000 meest, ühes

nelja suurtükilise patareiga. Nähtavasti olevat neil ülesandeks Karksi—Taagepera suunas peale tungida. Arvatavasti võivad see toimuda juba samal ööl.

Otsekohe nende sõnade kinnitamiseks lõhkenud meie kolmetollilised granaadid härrastemaja lähedal võrdlemisi lühikeste vaheaegade järele. Effekt olnud täielik. Ärevuses antud kohe käsk, et voor mõisast lahkuks. Kästud ka meestel taandumiseks valmis olla.

Varahommikul, kui kuuldud ja nähtud valgete liikumist Morna poolt, lahkunud punased kabuhirmus mõisast. Mõnel mehel olnud koguni nii kiire, et püssigi maha umustanud. Käskjalast ei olevat siis enam keegi välja teinud.

Kohalike elanike andmete järele olnud enamlasti 700 mehe ümber. Teiste andmete järele, mis ka usutavamad, oli mõisas enamlasti 200—300 meest 49. Moskva kütipolgust. Enamlased taganenud kõik suures kabuhirmus. Nad ahastanud, et neil olevat terve inglaste diviis kannul — „spasaisja, kto mozet!“

Nii vallutati 5. jaanuari hommikul juba veneajal tugevasti kindlustatud Karksi mõisa, kus asus enamlasti mitu korda rohkem, ilma vähe-magi vastupanuta. Skaut Jaan Kutsar oli mänginud oma hulljulge kangelasteoga enamlastele ilusa vingerpussi. Ja nii jääb kahtlemata Karksi mõisa vallutamise au temale. Skaut Kutsari vahust hindas väärikalt ka skautide ülem, kes talle tänutäheks annetas hõbedast skaudimärgi — samase, millist kandsid ohvitserid. Hiljem Jaan Kutsarile tehtud vägiteo eest annetati Vabadusrist. —X—

Tumm pedagoog.

Meie esivanemad on olnud nähtavasti natukene hooletud oma mälestuse jäädvustamisel materjalsete esemete kaudu, mis on meile kahjuks, sest meil tuleb pidada rasket võitlust kalduvuse vastu alahinnata oma rahvusliku arengu taset muistsel ajal ning järeldusena oma võimeid nüüd. See rahvuslik enese alavääristamine kahandab meie jõudu, masendab meie julgust ja algatust. Kaaskodanikud ja patrioodid, kellele pole olnud mahti süveneda oma rahvusliku mineviku uurimisesse, küsitlevad tihti tõsise imetlusega: „Miks meil ei ole ehitisi, kas või püramiidikestki, mis tunnistaksid muistsete eestlaste arengu taset?“ Meil on küll vaimuannid ja sitke keha. Meil on kõrgevääruslik, rikkalik vaimne vanavara. Isegi Eesti keel oma grammatikaga, oma 16 ametliku ja 17-da mitteametliku käändega, oma arvuta eksklusiividega on ju õieti suur püramiid. Ent inimene, koormatud oma igapäevase tööga, nõuab lihtsat ja matunistajat. Materjalne ese räägib lihtsat, kergesti arusaadavat keelt igale ühele. Ta on kui asitõendus kohtulaua peal: ei saa ütelda, et teda ei ole, järelikult ei saa ka eitada teda sünnitanud tegurit.

Materjalne eseme tumm keel räägib tihtigi mõjuvamalt, kui seda suudab ehk tulikeeleline agitaator, osav propagandist või sügavamõteline filosoof.

Materjalne eseme tumm keel on nagu lauliku

keel, kes ei pajata pikalt, ei kuluta palju sõnu, kuid ütleb palju: ta äratab inimese tunded ja täidab kujutlemisvõime. Materjalne eseme saamise saladus kiusab inimese uudishimu: inimene hakkab mõtlema, juurdlema, seletusi otsima. Seega on materjalne ese andekaim pedagoog, kui lubatakse selline piltlause.

Sissejuhatuses „Harju sõjale“ dr. med. J. Luiga kirjeldab muljet, mis temale avaldas Muhu linnuse võimas varjukuju õhtuehas punetaval taevaserval. Ta vajus mõttesse ja ta pidi otsima vastust küsimustele, mis temas tärkasid. See „pidi“ tegi andekast arstist andeka ajalooürija. Meil on küllalt põhjust tänada juhust, et dr. med. J. Luiga nägi Muhu linnust.

Kuulsa „Püramiidide lahingu“ eel olevat Napoleon lausunud lühidalt: „Soldatid! 40 aastasada vaatavad Teie peale nende püramiidide otsast!“ Ta sõdurid võitlesid lõvidena ja võitsid kuulsurikkalt. Ta tegi õieti, et ei kulutanud rohkem sõnu, sest isegi tema sõnad oleksid vaid vähendanud püramiidide „tumma keele“ mõju.

Ons lugu teisiti sümboolse esemega — Vabadusristiga?

Kas Vabadusristil ei ole tumma keelt?

On samuti, nagu Muhu linnuse varemetel, nagu püramiididel.

Inimene on pandud saladuse ette: milline üritus sünnitas selle risti ja millised teod kinnitasid ta selle mehe rinnale? Inimesel ei ole

kahtlust, et Vabadusristi taga, mis ripub teise inimese rinnal, on tegu, küllalt suur tegu ja ta astub austavalt sammu kõrvale, et anda teed Vabadusristi kavalerile.

See on küll hetkeline, väline liigutus, kuid selle eel käis sisemine loomusunniline liigutus, mis teda õilistas. Nii tihti kui Vabadusristi kuhu tungib inimese silma, nii tihti ta äratab teadmise mehimestest tegudest ja suurest üritusest, mis tõstis Eesti rahva iseseisvate rahvaste liiki, sunnib inimesi järelemõtlemisele, kiusab nende teaduse himu ja õilistab neid.

Kord saabub aeg, kui ei kõnni enam ühtki Vabadussõja kangelat elavate seas. Siis räägivad Vabadusristid oma tummal keelel tulevastele põlvedele. Ja see tumm keel on mõjuv, kui kõned, mis peetakse pidulikudel aktustel. Ta tõestab tulevastele põlvedele, nagu asitõestus kohtulaual, et on tehtud mehiseid tegusid, vägevaid tegusid...

Ja tulevastel põlvedelgi on küll põhjust tänuolik olla Vabadusristi tummale keelele.

Kustas.

Riigikaitseline ettevalmistus Eesti koolis.

Riigikaitseline ettevalmistusega on tulnud eesti kooli uus aine. Oleks ta sissetoomine toimunud eelmaailma sõjaaegses militaristlikus õhkkonnas, siis oleks see samm olnud arusaadav ja vaevalt tekitanud vaidlusi, sest riigid püüdsid oma relvastatud jõude suurendada ja inimesi valmistada otsustavaks sõjaliseks võitluseks, kuid kool jäi sellest puutumata. Aga nüüd, kus veel elav Maaailmasõja julm hävitustöö, teostatakse meil ja mujal sõjalist õppust koolis. Näib, et see on vastolus nüüdse maailmapoliitika üldtendentsiga: kõneldakse ülemaailmisest rahust, püütakse sõjavõimalused kaotada ja tüliküsimused rahulikult teel lahendada, tahetakse relvastatud jõude vähendada. Miks nüüd riigikaitset nii intensiivseks, et see ka kooli viiakse? Pealegi on ju teostatud üldine sõjaväeteenistuse kohustus, mida peab täitma iga relvakõlvuline meeskodanik. Kas sellega ei neela riigikaitse küsimus liiga palju jõudu ja ei paisu liiga laiaks?

Tuleb mõelda, et selles sammus, millega toodi kooli riigikaitseline ettevalmistus, peitub pessimismi! Näib, nagu ollakse veendunud, et lepingud ei suuda garanteerida meie iseseisvust, vaid et ka siin tuleb esijoonel arvestada oma reaalseid jõude, milliseid võib otsustaval silmapilgul välja panna. Ja seda täitsa õigustatult. Sest ka Kellogg-pakt, mis taunib sõja kui rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendusvahendi, ei suuda sõda absoluutselt kõrvaldada: suurriigid on ta ratifitseerinud teatavate reservatsioonidega, mis pole mitte kohustuse kõrvalist laadi piiramine, vaid mis haaravad elulisi küsimusi, milliseid iseseisev riik ise peab otsustama.¹⁾

Sõjaväe kui relvastatud jõu pidamine kuulub riigi oluliste ülesannete hulka. Sest nüüdsed riigid ei ole mitte isoleeritud üksused, mis saavad omaette elada, vaid igapäev

neist asub riikide peres ja tunneb survet, mis ta piiridele teiste poolt osutatakse. On üldine seadus, et riigi sisemine elu tuleb kohandada selle survele, kui ta tahab iseseisva üksusena püsida. Kui surve on suur, siis peab riik kogu rahva ühendama suureks tervikuks ja tarbekorral loobuma või vähemalt piirama kodanikkude vabadusi ja õigusi. Meie oleme oma geograafilise asendi tõttu kiilutud suurrahvaste vahele, kelle huvide kokkupõrke kohaks meie maa minevikus on olnud. On teada, et tänapäevgi need püüded pole kadunud, küll aga omandanud teissuguse kuju ja nende teostamiseks tarvitatakse teissuguseid meetodeid kui varem. Sellepärast on otse põhimõttelise tähendusega, et kool ei jääks kõrvale sellest jõupingutusest, mida rahvas nüüdki peab tegema, et oma iseseisvust säilitada, vaid lülituks sellesse ülesandesse ja valmistaks noori inimesi isamaa kaitseks relvaga.

Aga sellega ei tohi salata neid raskusi, mis asjas eneses peituvad. Sõduri kasvatusel ja koolil on mõlemal erinevad sihid ja meetodid ning nende ühendamise katset võib teha küsitavaks. Igatahes pealiskaudsel analüüsil on raske näidata nende vahelisi sidemeid, vaid selleks tuleb sügavale sõduri kasvatusse ja ta erivormi, riigikaitsele ettevalmistusse koolis, tungida. Sõduri kasvatus toimub kasarmus, mis täiesti eraldatud muust kodanlikust ilmast; siin valitseb omapärane õhkkond ja eluviis, mis avaldub riietuses (vormiriiet), kõneluse viisis (käsklus) ja sammus (marssimine) ning kogu kehahoiangus. Üksik inimene pole siin mitte oma kehalise jõu ja vaimse

¹⁾ Lähemalt: Der Völkerbund und das politische Problem der Friedenssicherung, Teubners Quellensammlung für den Geschichtsunterricht, IV 13 Leipzig 1930.

elu arendamiseks, vaid ta on kindlaksmääratud objektiivsete eesmärkide teenistuses. Sellepärast alistatakse ta vormidele, mis ei või arvestada üksikust ja huve. Sõduri kasvatus tahab üksikut luua kindlaid üksusi, milliseid saab rakendada vastavate ülesannete teostamiseks. Siin on esikohal väljaõpe, kus üksikut inimest vormitakse seni, kui ta liigendub suuremasse tervikusse, kui mehhanismi. Keegi ei tohi erineda ja silma paista — nii oli püüd. Üksikisiksus kadus. Ja tahe, mis inimest siin vormib, ei kasva välja inimese sisemisest elust, ta huvidest ja nõudeist, vaid tuleb välispoolt ja sunnib enesele alistuma. Sõdur muutub sõnakuulelikuks käsutäitjaks, kes ei tohi oma arvamusega esineda ja antud käsku arvustada, vaid peab täitma, väljaarvatud ilmsesti seadusevastased käsud. See on ta voores. Nagu postiametnik ei uuri edasiantava teate sisu, ja kui ta seda teeb, kaldub kõrvale oma otsekohest ülesandest, nii toimub ka sõdur, sest ta tegevuse laad piirab isetegevust nii, et see ainult mõnel harval juhul jääb. Sellepärast hoiab kasvataja kasarmu vaimust ja sõduri kasvatuses eemale ning kaitseb kooli igasuguste militaristlike vormide vastu, mis kooli püüavad kasarmuks teha, olgu see siis kõnetusviis või õpilase hoiang. Sest autonoomne pedagoogika tahab üksiku jõude arendada, kaitseb kasvandikku võõraste välismõjude eest, ta edustab üksiku õigusi ja on abivajava inimese teenistuses. Kui noore inimese jõud seotakse objektiivsete kultuurülesannetega ja ei lasta neid tühjas ruumis kasvada, siis arvestatakse ta omatahet ja vaimset elu, nii et ta elu ülesanne poleks mitte välispoolt peale surutud, vaid kasvaks välja temast enesest. Koolielu on liikuv ja paenduv, võimaldab õpilastele kohaste meetodite otsimist, uute pedagoogiliste vormide proovimist; sõduri kasvatus seda ei tunne ja väheste eranditega on sõjavägi sellistest pedagoogilistest reformkatseist puutumata jäänud: ta annab dogmaatilistelt pärandatud tarkuse edasi. Nii oli vahe sõjalise kasvatus ja kooli vahel selge, ja mõlemad pooled püüdsid hoiduda üle piiri minekust. Sellepärast on otse üllatav kuulda, et selline reformpedagoog kui Berthold Otto²⁾ nõuab oma kreiskoolis kohustuslikku, täielikku, tõsist ja õiget sõjalist kasvatust, kus ka vormirietus ja laskeharjutus ei tohi puududa. Võibolla oli ta nõue tingitud preisi militarismi erilisest

²⁾ Berthold Otto, *Volksorganische Einrichtungen der Zukunftsschule* (Zukunftsschule, 2. Teil) Berlin-Lichterfelde 1914, lk. 171 jj.

vormist enne Maailmasõda, aga seda siiski ainult osalt. Sest sügavamal sõjalises kasvatuses peitub ajalooliste vormide taga mehe kasvatus, mis pole enam seotud üksiku ajajärguga või ühiskonna vormiga. Varemalt oli mehe kasvatus sõjaväeteenistuses liiga ahtastunud ja virildatud, kuid nüüd tuleb ta tõsine ilme selgesti nähtavale. Ja sõduri kasvatus peab selle külje oma töös teadlikult välja töötama ja seda teadlikult arendama.³⁾ Mehe kasvatus on koht, millest riigikaitse ettevalmistus koolis kinni peab hakkama, sest siin on tõsised pedagoogilised jõud liikvel. Kool saab arendada neid piire, mis sõduri kasvatus pidi möödapääsemata tõmbama, sellepärast tõuseb ka riigikaitse ettevalmistus koolis üle erisihilise väljaõppe kasvatuslikule tasemele. Poiss on alati meelsasti mänginud sõdurit, püss ja trumm on ta armsamaid mänguasju, nagu tütarlapsel nukk. Miks mitte koolis seda ürgelist jõudu kasvatada ja valmistada ette riigikaitse tõsisele ülesandele?

Mees on relvakandja. Sõduri kasvatus objektiivne siht on õpetada relva tarvitamist ja tutvustada võitluse vormidega. Selle kõrvale tuleb subjektiivne siht, mis õieti pedagoogiliste vahenditega tahab kasvatada vaimset hoiangut, mis valmis võitluseks, arendades vaid hingelisi jõude, mis võitlustahet tiivustavad.⁴⁾ Kui nüüd sõjalise kasvatus sihis näha mõlemaid pooli, siis võib öelda, et ka siin pedagoogilisel töö on oma paik, kui ei taheta leppida ainult tehniliste võtete õpetamisega, vaid kasvataks ka sõduri moraalselt energiat, mis võitluses sama tarvilik, kui relv ja oma piiratud võimaluste juures ei tohi meie viimast kunagi unustada. Mõlemad sihid on keskkooli õppekavades teadlikult esile tõstatatud. Nii on olnud võimalik sõjalise kasvatus sihti ka koolile laiendada ja riigikaitse ettevalmistus omandab tõsise iseloomu ning ei muutu mänguks.

Ma lähen nüüd üle sõduri kasvatus ideaali lähemale analüüsile, nagu see teostatud ka koolis ja näitan neid vaimseid jõude ning kõlblisi omadusi, mis moodustavad sõjalise õppuse selgroo. Ürgelised sõduri voores on julgus, vaprus ja distipliin. Nad pole ajaloo jooksul muutunud, vaid jäänud samadeks ja tulevad kohe nähtavale, kus ehtsa sõduri kasvatus tege-

³⁾ Pedagoogiliselt seisukohalt sõduri kasvatus üle: Gustav Haber — *Grundzüge der soldatischen Erziehung*, Langensalza 1929. Seda teost olen siin peamiselt kasutanud; lõpus sisaldab ta kirjanduse loetelu.

⁴⁾ Haber, seals. lk. 17.

Poola rahvuspüha puhul 3. mail s. a.

Prof. Ignacy Moscicki

Poola Vabariigi president.

mist. Sügavaima põhjenduse sõduri kasvatusesele on andnud Platon. Ta näitas, et inimese hinges on kiht, mis asetseb tungide ja mõistuse vahel ning on mõlemaist olenev. Platon nimetas seda thümos.⁵⁾ Siin peitub inimese aktiivne eluenergia, siin on formaalse jõutunde allikas, mis võrdlemisi sõltumata sisust. Platon ise iseloomustab seda nii, et thümos tahab võimu, võitu ja kuulsust. Kui see kiht puhtal kujul esineb, siis tahab ta teistest üle saada, aga ei hirmusta muud preemiat kui võitu. Selgesti võib seda näha spordivõistluses. Selle kihi kõlbline printsiip on au, ta kõlblised jõud, julgus ja vaprus. Sageli ei tehta julguse ja

vapruse vahel selget vahet, ehkki mõlemate vahel on võimalik teravat piirjoont tõmmata.⁶⁾ Julgus oleneb kõigepealt jõust, „ilma jõuta pole julgust“, tähendab Horwicz.⁷⁾ Jõuteadvus moodustab julguse esimese iseloomustava momendi. Kui jõul on potentsiaalne energia, siis pole ta veel mitte

⁵⁾ Tuletatud sõnast thüein — tormama. Tõlked väljendavad sellest üksikuid momente. Vt. Nohl, *Hegendwohlfahrt Leipzig 1927*, lk. 88 ja 107.

⁶⁾ Haber on seda teinud ja tema analüüsi tulemusi olen siin kasutanud.

⁷⁾ Horwicz, *Psychologische Analysen II*, Magdeburg 1872—78, lk. 250.

Julgus, vaid saab selleks, kui ta tegevusse astub. Iga eht julguse avaldus on spontaanne ja impulsiivne, siin pole kahtlemist ja kõhklemist, vaid otsustatakse kiiresti. Toiming ise on seotud rõõmutundega, mis kuulub julguse juurde. See pole mitte rõõm, mis tuleb vaimsetest väärtustest, vaid mis võitlust ja hädaohtu otsib selleks, et oma jõudu proovida ja oma üleolekust ning jõuküllusest rõõmu tunda. Nii on see vitaliteediga lähemas ühenduses. Aga igasugune jõuküllus ja jõukoondus on agressiivset laadi, sest jõud otsib kohta, kus ta väljenduda võiks. Kui tal pole positiivset ülesannet, siis võib ta ka negatiivses suunas minna ja hävitavat mõju avaldada. Kasvatuse ülesanne on, et julgus leiaks õige ülesande, mis jõukohane. Tuleb hoiduda sellest, et ülesanne oleks liiga raske, nii et jõudu ei jätaku — see kasvatab alaväärtuslikkuse tunnet —, aga ka sellest, et ülesanne oleks liiga kerge, nii et selle lahendamiseks ei maksagi ennast pingutada. Viimasel juhul kas kasvab lõtvus ja kindlusetus või jõud hakkavad ise omale ülesandeid otsima, mis teatavasti pole mitte alati kasvatuslikku laadi.

Julge toiming tahab ületada takistusi ja raskusi, millistega ta kokku põrkab. Takistus kannab eneses hädaohtu momenti, mida aktiivne eluenergia tahab võita. Hirn, mis nüüd inimeses tekib, võib teataval määral julget toimingut pidurdada. Aga selle vastu asetatakse julguse energia. Nii on hädaoht eeldusi, mis õieti päästab julguse valla ja võimaldab selle koolitust. Hädaoht, millistesse asetatakse noor inimene, pole riigikaitselises ettevalmistuses koolis mitte sellist tõsist laadi, kui sõjas, samuti ka mitte niisugune, kui sõjaväeteenistuses, vaid ta on enam pöördud vaimsele alale ja esineb ülesandena, mida peab lahendama. Riigikaitseline ettevalmistus läheb siin käsikäes võimlemise ja spordiga, mis hoolitsevad tervise ja jõu eest, kuid ei piirdu ainuüksi sellega, vaid näeb oma õilsamaid sihte just julguse kasvatamises.

Vaprus,⁸⁾ millele julgus on vajalikuks eelduseks, moodustab selle kõrgema ja kultiveerituma astme. Siin pole aktiivne eluenergia tegevuses ainult oma jõu proovimiseks, vaid taotleb mõnda objektiivset sihti, mis on üldtunnustatud väärtus, ta tahab luua midagi positiivset. Vapper sõdur ei pane oma elu kaalule ja ei riskeeri selleks, et oma jõudu katsuda, vaid tahab saavutada kindlat sihti. See nõuab kindlat

järelekaalumist, aga ka ohvrimeelsust ja kohusetundmist. Isiklik moment läheb tahaplaanile ja ajuti isegi kaob, esiplaanile tuleb objektiivne siht, mis saab toimingus kaaluvaks ja mõõduandvaks. Vaprus ilmneb kahesugusel kujul: ta on agressiivne, kihutab edasi tormama ja edasi tungima; aga võidetud positsioone tahab ta säilitada ja avaldab pealetungivale vaenlasele tugevat vastupanu. Nii avaldub temas aktiivseid ja passiivseid momente, kusjuures ka viimane ei tarvitse sugugi mitte olla ainult negatiivse tähendusega, vaid võib omandada ka suure positiivse jõu. Pedagoogiline ülesanne, mis siin tekib, on, et julgusest kasvatatakse vaprus, kus üksik inimene on valmis välja astuma oma isamaa eest, sest isamaa on see konkreetne sisu, mille ümber kogu riigikaitseline ettevalmistus koondub, taotledes oma kodu kaitset, mitte võimuekspansiooni. Thümosi kõlbline printsip on au ja see on kuni tänapäevani jäänud üheks tähtsamaks sõduri kasvatuse kõlbliseks jõuks. See pole mitte ainult isiklikku laadi, mida oma isiklikus elus peab silmas pidama, vaid ka riigil on au, mis tuleb puhas hoida. Vapper sõdur ei kaitse mitte ainult riigi, kui eluruumi puutumatumust, vaid ka riigi au, mis on kuidagiviisi läinud tagaplaanile, kuid peaks sisuliselt olema täitsa üheväertuslik esimesega.

Et jõud ei muutuks sihituks ja metsikuks tegelemiseks, vaid et neid oleks võimalik kasutada kindlate ülesannete lahendamiseks, siis peavad nad olema distsiplineeritud. Ükski inimlik toiming ei lähe ilma distsipliinita, olgu see õppetöö klassis, mäng õues või sõjaline õppus väljal. Distsipliin on sotsiaalne ilm ja ta tuleb nähtavale igal pool, kus mõni rühmitus tahab saavutada üldist sihti. Üksik inimene ei saa siin enam minna oma tahte järele, ei saa igakord arvestada oma huve, vaid peab lülituma sellesse rühmitusse kui liige ja tegutsema, selle suunda silmaspidades. Kus sõjaväe üksused võitluses asuvad, on mõõdapääsemata nõue, et üksik sõdur ei tegutseks oma arvamise järele ja oma julgeoleku huvides, vaid esijoones täidaks käsku, mis ülevalt poolt tuleb, sest ainult see võimaldab sihti saavutada. Üksikul pole aga ülevaadet asendist ja üldülesandest, sellepärast muutub ta malendiks, mis liigub mängija tahte järele, üheks lüliks suures mehhanismis, mida juhatakse mujalt. Harva esineb momente, kus see raudne seadus pisut lõdveneb ja üksikule pisut rohkem vabadust jätub, aga neid on väga vähe. Selline on juba asja olemus ja kui meelega lõdven-

⁸⁾ Vt. Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts, Leipzig 1930. § 323.

dada ürgset seadust üle lubatud piiri, siis kaotab rühm oma võitlusvõime. Nüüdsel ajal pole distsipliini nõue enam iseenesest mõistetav, vaid seda on vaja põhjendada. Moodne pedagoogika on vana kasvatusviiside vastu rõhutanud enam vabaduse põhimõtet ja tahtnud, et distsipliin kasvaks välja noore inimese enese vaimsest elust ja poleks mitte välispoolt peale surutud. Aga siin võidakse liiga kergesti minna üle piiri, ja see on hädaohtlik.⁹⁾ On kahtlemata selge, et lapsele peab jätma vabadust, et ta jõud saaks areneda ja et jõude saab distsiplineerida ainult siis, kui nad olemas on. Moodne pedagoogika on seda kasvatajale uuesti meele tuletanud. Aga jõud ei saa lokata tühjas ruumis, vaid neile asetatakse ülesanne ja ühes sellega distsiplineeritakse neid. Tänapäev õpitakse jälle õieti nägema distsipliini tähendust koolitöös ja nähakse ta õiget väärtust, mis vaba liialdusist.

Kaitseväe ja üldse igasuguses distsipliinis võib eraldada kahte momenti, mida võib nimetada objektiivseks ja subjektiivseks. Kaitseväe distsipliin avaldub maksimate seaduste, määruste ja ülema (vanema) käskude vastuvaidlematus, kiires ja täpses täitmises, kaitseväelaste heades väliskommetes ja nende korralikus välismeesuses... Distsipliin on kaitseväe peamine ja ühendav jõud. Selles „Sisemäärustikus“ antud kaitseväe distsipliini mõistes tulevad mõlemad momendid nähtavale. Distsipliini objektiivne külg on seadus ja käsk, mille täitmist vastuvaidlematus korras nõutakse. Üksiku tahe puutub kokku võõra võimuga, mis enda maksma paneb ja üksiku enesele alistab. See on üleisikuline objektiivne kõrgem võim, mis üksiku tahet määrab ja ta toiminguid reguleerib. Distsipliin on vorm, milles toimub väeosa elu ja mis läbib kõik ta avaldused, alates üksiku sõduri hoianguga ja lõpetades tulistamisega lahingus. Sellest on tingitud kaitseväe kord ja jõud. Ta ei kasva üksikust välja, vaid noored sõdurid leiavad selle eest ja peavad liigendama selle korrasse. Selle kõrval esineb subjektiivne moment, mida võib sõnakuulmiseks nimetada, kus inimene alistub ettekirjutusele, arvestamata oma harjumusi ja huve. Ta kasvab seespoolt ja võib öelda, et inimese alistub sellepärast, et tunnustab seda sisu ja väärtust, mis temale on esitatud.

⁹⁾ Lähemalt Foerster, Schule und Charakter 14 A. Zürich 1930. Võrrelda ka peatükk „Distsipliin kaitseväes“ Traksmanni—Lukase—Haber Riigikaitse õpetuse käsiraamatus, Tallinnas 1933, samuti Haber, Grundzüge der soldatischen Erziehung, Langensalza 1929 lk. 30 jj.

Seda pole sõjaline kasvatus alati näinud, sest on ju toimetatud nii, et sõdurilt on nõutud pimedat sõnakuulmist ja distsipliinile allumist, ilma et ta ise suudaks selle üle otsustada, kas see on positiivne sisu või ebaväärtus. Nüüd katsutakse sõnakuulmist rohkem inimese oma tahtest välja kasvada lasta, tahetakse teda viia nii kaugele, et ta rõõmsa meelega pooldab seda sihti, mis temale asetatakse. Et need piirid väga ahtad on, on selge. Probleem ei tulegi kogu oma raskusega üles, kui inimene vabatahtlikult sõna kuulab. Jääb alati neid, keda tuleb sundida sõnakuulma ja võimuga seadustele alistada. Iga sõnakuulmine on passiivne, kus inimese oma tahe puutub kokku võõra seadusega ja ta ei saa oma huvide suunas minna, vaid tunneb võõrast jõudu ja läheb selle suunas. Sellepärast on siin võimalusi pedagoogiliseks tööks üsna vähe ja kui tahetakse siin enam rõhutada sõduri aktiivseid jõude ja enesetegevust, asetades need isegi kogu sõduri kasvatus tulipunkti, siis ollakse üle distsipliini piiride mindud. Siin on tähtis, et osale põhimõtetele antakse oma koht, nähakse ta kandejõudu ja ei püüta seda ülepingutada. Distsipliin peab jääma distsipliiniks ja sõnakuulmine sõnakuulmiseks, neid ei tohi nõrgendada ja vesistada, küll aga võib nende kõrval näidata kohti, kus saab pedagoogiliselt mõjuda ja isetegevust arendada. Distsipliinis ja sõnakuulmises võetakse jõud kokku, alistatakse kindlale korrale ja rakendatakse teatava sihi teenistusse. Sellelega pole neil negatiivne, vaid positiivne ülesanne täita. Nüüd tuleb juba selgesti nähtavale sügav ja lahendamatu antinoomia, mis sõjalises kasvatuses peitub, sest distsipliinikoolitus ja sõnakuulmise nõue teeb iseseisva mõtlemise, otsustamise ja tegutsemise ülearuseks. Tekib küsimus: kas see on vajalik? küsimus, mida asjaomases kirjanduses on ka puudutatud. Varem aegade võrreldes on siin palju lõdvenenud, aga nähtavasti ollakse nüüd jõudnud piirideni, millistest enam edasi minna ei saa. Kui seda tehakse, siis pole enam tegemist organiseeritud üksustega, vaid laialivalguva massiga, millel pole võitlusvõimet.

Distsipliin teeb vahe sõduri ja ohvitseri, juhitava ja juhi vahele ning kusagilgi ühiskonnas pole see vahe nii terav kui siin. Mõlemad on omaette ilmad, mis üksteisest põhjalikult erinevad. Ohvitser on meeskonna juht ja kasvataja ning käskija. Varemalt enam kui nüüd oli ohvitserkond eliit, mis verbus aadlist ja eraldus muust kodan-

likust ilmast. Rütellikkus on ta õilsaim vorm. Iseloomustav on karm mehelikkus, mis igatseb võitlusele ja on uhke oma jõu peale. Tehnika areng on isikliku julguse ja vapruste momenti sõjas tugevasti piiranud, aga neilt mitte tähenduse võtnud. Ühiskonna demokratiseerimine ja kodanlustumine on võtnud ohvitserilt nii mõnegi päritud joone, aga seda enam on tähelepanu pöördunud sisemistele vaimsetele omadustele, mis vajalikud juhiks saamiseks. — Tükike seda tõelust tuleb ka kooli, sest riigikaitselise ettevalmistuse õpetajaiks on ohvitserid, aga ka mitte terves ulatuses. Kooli oma ülesanded asetavad ka siin piirid. Vahekord, mis sõjaväes on käskija ja käsutäitja vahekord, peab koolis muutuma pedagoogiliseks suhteks, niipalju, kui seda võimaldab aine laad. Sest sõjaline õppus liigendub kooli õppekavasse ja võtab seega osa kooli üldsihi taotlemisest. Siin jäävad esimesele kohale iseloomu jõud ja need küsimused, mis arendavad isiksust, kuna sõjaline teadmine ja võimine alles selle järele tuleb. Milliste raskustega siin tegemist, on eelmise põhjal arusaadav, meil selle juures pole enam vaja pikemalt peatuda.

Missugused võimalused pedagoogiliseks tööks on tegelikus riigikaitselises ettevalmistuses. Sõduri hoiangud kasvatatakse harjutustes ja drillis. Hahev näeb siin kahe sugust sihti: taktilis-operatiivset ja esteetilis-representatiivset. Esimene neist õpetab kätte need vormid ja võtted, mis vajalikud võitluses, näitab, kuidas maastikku kasutada ja ennast varjata. Need on lähemas seoses taktikaga ja muutuvad ühes sellega, kuidas see muutub aja jooksul. Võrreldes eelmiste aegade, on nende harjutuste ja võtete arv, mis õpetatakse harjutusplatsil, jäänud üsna väikeseks, suurem osa neist õpetatakse nüüd maastikul, selles tegelikus ümbruses, milles tuleb sõduril võidelda. Palju harjutusi oli esteetilis-representatiivse laadiga, mis leidis paraadis oma üleva vormi. See on välise vormi nauding, väeosa võitlusvõime tuleb siin vaevalt kõne alla. Julge, energiline esinemine, kerge ja kiire liikumine, kogu selle suure mehhanismi libe funktsioneerimine tuletab konkreetselt igale kodanikule meeles riigivõimu. Ühtlane esinemine nõuab ettevalmistust ja harjutust, et väeosad võimaliku täiuse saavutaksid. On vaieldud paraadivormide vastu ja neid peetud ebaloomulikkudeks ning liigseteks. Neil on aga oma kindel positiivne tähendus. Neis (tähendab, paraadivormes) väljendub distsipliin ja sõjalik vaim, sõjaväemuusika

energiline ilu on eriti rõhutatud, nii üldmõistetavalt, kus tegemist üldse võimu representatsiooniga...¹⁰⁾ Kõik on kohandatud sellele, et seda vaimu esile tuua, alates hoiangust ja lõpetades riietusega. Üksik tunneb siin ennast suurema terviku liikmena, jõud, mis siin ilmneb, mõjub igauhesele imponeerivalt. See on pidu, mis vaheldub argipäeva karmusega ja tõelusega. Heidetakse ette, et siin kuritarvitatakse inimest, aga see pole õige, sest paraadil elab sõdur läbi rõõmu ja ülevat tunnet, ta näeb seda jõudu, mis teda ümbritseb, näeb, et pole mitte ükski — need on kõik positiivsed momendid. Paraad kuulub õieti sõduri ellu kui selle lahutamata osa. Eesti sõjaväes on paraadi osa piiratud, sest lühike aeg ei võimalda selleks kohast väljaõpet ja pole võimalik valida ühtlase pika kasvuga sõdureid, neist moodustada representatiivseid üksusi. Selle amesele tuleb siin esikohale taktilis-operatiivne väljaõpe.¹¹⁾

Sõduri väljaõpe erilised vormid on harjutus ja drill. Harjutus toimub käskluse järele ja on määratud välispoolt, mitte isiku oma tahte poolt, mis siin kõrvale jääb. Kui ta võtab erilise vormi, muutub viimse võimaluseni formaalseks ja mehaaniliseks, siis nimetatakse seda drilliks. See on täppis, kiire nähete sooritamine, mis sunnib pingutama kõiki isiku jõude. Hariv moment selles on harjumus, mis küünib kuni nähete automaatse sooritamiseni.¹²⁾ Viimane siht siin on tehniline väljaõpe ja koolitus relvaga ümberkäimises. Mida enam relvaga harjutusi teha, seda kindlamini kasvab inimene kokku relvaga; mida enam üksikud võtted on automatiseerunud, seda enam saab tähelepanu vaenlasele pöörata. Kui drillis jõutakse piirini, mida pole enam võimalik ületada, siis edaspidine harjutus on mõeldav selleks, et seda maksimaalset saavutist säilitada. Ebapedagoogiline on ta siis, kui piiri ei nähta ja veel kaugemale tahetakse minna, veel paremat võtete sooritust nõutakse. Väga kergesti võib nüüd drill paista ebameeldivana ja nüristada mõistust. Sellest peab hoiduma, kui tahetakse ta õiget mõtet säilitada.

Drilli pedagoogiline väärtus on formaalset laadi. Ta aluseks on usk, et üksikuid jõude, mis harjutusplatsil on arendatud, saab lahingus vaenlase vastu pöörata, et

¹⁰⁾ Haber, Grundzüge der soldatischen Erziehung, lk. 67.

¹¹⁾ Varemmainitud Riigikaitselise õpetuse käsiraamatus moodustab ta kogu õpetuse tulipunkti, kuna esimene hoopis kadunud on.

¹²⁾ Vt. Keskkooli õppekavad Tallinnas 1930, lk. 208.

neid saab pärast mistahes suunas rakendada. On ju drillitud vorme, mille väärtus on lahingus küsitav, ainult nende formaalse haridusväärtuse pärast ja nende olemasolu õigustatakse just sellega. Inimene muutub siin taltsaks tööriistaks, kes täidab käsku, ilma et ta oma kõlbline tahe saaks väljeneda ja ta ei oska tegutseda, kui puudub käsklus. Siin on drilli piir.

Nagu nähtub, on siin pedagoogilised võimalused üsna piiratud. Seda mõjuvamalt ja tugevamalt saavad nad julguse koolituses esile tulla, mis on õieti pedagoogilise mõjutuse kohaks. Kõige pealt tuleb mainida seda, et julgust saab kasvatada, kui siin õigest kohast kinni hakata, positiivseid jõude äratades ja arendades, ebasoovitavaid alistumisele ja sõnakuulmisele sundides. See on tõsine haridusprotsess, mida ei saa teostada ainult mehaaniliste võtetega. Võidutahe, meelekindlus, vastupidavus on formaal-moraalsed voorused, milliseid siin kasvatada tuleb. Nagu öeldud, on nad formaalset laadi, aga tähendavad ka ülevat meeololu, rõõmu, ja siin on inimene vastuvõtlikum vaimsetele väärtustele ja ergutusetele, kui surutud ja rõhutatud meeololu.

Julgus kasvab siis, kui inimesel on võimalus tegutseda, ja ta kasvab ühes suurenevate ning raskenevate ülesannetega, nii nagu tahegi, tegevusetuses ta lõtvub ja nõrgeneb. Aga siin peab olema võimalus oma jõudu proovida, kus oma jõudu ja selle saavutusi tunda saab, mis omakorda eeldab vabadust, et saaks harjutada vastavalt sellele, kuidas oma jõude usaldatakse. Kui ei taheta selliselt harjutuselt võtta kasvatustlikku tähendust, siis ei tohi siin täpsalt ette kirjutada, vaid igapäev peab olema võimalus oma riisikol ja oma algatusel jõudu proovida. Suur antinoomia, mis sõduri kasvatuses peitub, tuleb siin nähtavale. Julguse aluseks on jõud, füüsiline jõud ja julguse koolitus läheb siin lähimas siduvuses võimlemise ning spordiga. Võimlemine kui kehaline kasvatus ja keha igakülgne väljarendamine, on spordi seisukohast nähtud selle eelkool. Spordiga tulevad esile uued seisukohad, mis võimlemises puuduvad. Siin tuleb kõige pealt mainida võistlust, kus võideldakse ülima saavutise pärast, mis tugevaima jõu väljenduseks ja objektiivse moodu kätte annab, mille järele arengut ja kasvu saab jälgida. Võisteldakse üksteisega, ja selles mõttes tuleb sport üsna lähedale sõjale. Drill, millest varem juttu oli, muutub spordi juures treeninguks.

Võistluse¹³⁾ pedagoogiline väärtus on kuni viimase ajani väieldav olnud, sest kar-

detakse, et see kasvatab kahjurõõmu, uhkust ja kadedust. Kui seda rõhutatakse, siis unustatakse aga positiivsed väärtused, mis võistluses sisalduvad. Ta kasvatab aktiivsust, rõõmu, annab üleva tunde, mida igaüks läbi elama peaks ja mis on positiivse elutunde väljendus. Individualistlik jõud tasakaalustatakse rühmavõistlustega. Et võistlus oma sihti saavutaks, peab ta olema aus ja rüütellik, mis vastasele annab kätte samad vahendid kui need, mis endalgi on. Siis teeb ta au ka võidetuile, mitte ainult võitjaile. Kui võistlus esineb õigel ja virildamatul kujul, siis ta ei soodusta varem mainitud pahede arengut, vaid on hoopis nende vastu. Compayré ütles kord: „Kui võistlus on see, mis ta peab olema, õilis ja uhke tundmus, siis sisaldab ta ikka salajase inspiratsiooni heaks. Muidugi tahab võistleja kõigepealt vastasega võrduda ehk teda ületada, aga ta jälgib selle juures ideaali.“ Sellega on juba mindud kaugemale üle sõjalise õppuse piiride ja üks moment sellest tungib sügavale ellu. Ta ilmneb sõjas, aga mitte ainult siin, vaid ka mujal elus.

Viimase põhjenduse saab riigikaitseline ettevalmistus koolis ühenduses poliitilise kasvatusesega. Need positiivsed kõlblised jõud, mis sõduri kasvatuses ja riigikaitselikes ettevalmistuses nähtavale tulid, olid peamiselt formaalset laadi, ühenduses poliitilise kasvatusesega saavad nad kindla suuna ja rakendatakse üldriiklikkude ja üldrahvuslikkude ülesannete lahendamiseks. Poliitilisest kasvatuses peab tulema vaimustus, mis riigikaitsele ettevalmistust kannab. Kui puudub vaimustus, siis pole riigikaitse õpetusel jõudu, vaid tuleb ilmsiks lõtvus ja ükskõiksus, mis asjale ei too kasu, vaid kahju. Seda tuleb silmas pidada. Nii vaimustuvad üksikud võtmed ja saavad tähenduse, sest selgub nende asend kõrgemas sihis. Ajalooga on side selge, nii et siin pole seda vaja puudutada: sümpaatne „Riigikaitse õpetuse käsiraamat“ on selle külje teaduslikult välja töötanud.

Nii põhjendub ja õigustub riigikaitseline ettevalmistus koolis. Omalt laadilt jääb ta kaitseks, nagu nimigi ütleb ja ei taotle võimalu-
tulamist sihte. Ta pole ebapedagoogiline, vaid sisaldab kasvatuslikke momente, millised eelpool esile tõin. Väidetakse, et liialdatakse riigikaitsele ettevalmistusega ja öeldakse, et nende võtete õppimiseks,

¹³⁾ Lähemalt: Nobl, Pädagogische Aufsätze 2. A. 1929, lk. 190 jj. Wismann, Wettstreit als Erziehungsprinzip, Die Erziehung I. Kleine pädagogische Texte H. 10: Der Wettstreit in der Erziehung.

mis lahingus vajalikud, kulub nädalaid, kuid, aga mitte rohkem. Moltke tähendas omas riigipäevakõnes, et jätkuvat 2 nädalast — sõjaväeteenistus kestis siis 2 kuni 3 aastat — ja nüüd võiks seda veelgi lühendada, aga ta lisas juurde, et siin on tegemist moraalseste omaduste harjutamise ja kindlustamisega, noormehe sõjalise kasvatusesega meheks, mida ei saa sisse harjutada,

vaid mida peab läbi elama ja millega peab harjuma. Üksiku moraalne jõud, koostöö teistega, ohvrimeelsus, enesetalgamine ja isamaa-armastus — need kasvavad ja arenevad osaval juhtimisel kindlasti, ehkki vajavad aastaid. Ettevalmistuse jaotamine aastaile ei nõrgenda ettevalmistust, vaid tugevndab seda, haarates inimese sügavamalt. Ja seda vajame nüüd samuti kui varem.

E. Oissar.

Gaaside tarvituselevõtmisest võitlusvahendina Maailmasõjas.

Ypres'i tragöödia 22. aprillil 1915. aastal.

Juba pikki aastaid pingutavad maailma riikide esindajad jõudu, et saavutada kokkulepet relvastuste piiramiseks ja vähendamiseks; kuid igal sammul paistavad neil olema ees ületamatud takistused. Üksmeelselt pooldavad kõik vaid keemiliste ja bakterioloogiliste vahendite sõjalisteks otstarveteks kasutamise keeldu, ja see keeld on juba leidnud ka väljenduse vastavas konventsioonis. Sellele vaatamata kõik rahvad üha intensiivsemalt korraldavad kaitset võimalike gaasirünnakute vastu tuleviku sõjas, sest mineviku kogemused on nad sõnade ja paberliste konventsioonide suhtes teinud umbusklikeks.

Nagu teame, oli ka enne Maailmasõda maksusel konventsioon, mis keelas võitlusvahendina tarvitada mürggaase, kuid see konventsioon muutus vaenuliku tegevuse algades peagi sama suguseks väärtusetu „paberilipakaks“, nagu oli seda sakslastele Belgia erapooletuse tagamiseks sõlmitud garantiileping.

Kumb pool gaasid esimesena tarvitusele võttis, selle üle võivad asjaosalised vaielda, kuid meile on tähtis teada ja meeles pidada, et nad konventsiooni kiuste siiski tarvitusele võeti, ja seda juba üsna sõja ajal.

Saksa kindral M. Schwarte omas raamatus „Die Technik im Weltkrieg“ väidab (lhk. 280), et prantslastel olnud broomäädikaga (Bromessig) täidetud püssigranaadid olemas juba enne sõda; sõja algul lisandunud neile veel klooratsetooni täitega käsigranaadid. Kuid kindral Schwarte jätab ligemalt näitamata, millal ja kus prantslased neid sõja ajal kasutama hakkasid.

Prantsuse kolonel Campagne'i raamatust „Le Chemin des Croix“ (lhk. 61) leiame lühikese märkuse, et mürggaasidest oleval räägitud juba Marne lahingu päevil. Nimelt oleval taanduvate sakslaste poolt Courdemanges'i ja Huiron'i rajooni mahajäetud surnute näod olnud mustjas-rohelised, ja seda püütud siis kirjutada prantslaste mürgiste mürgskude arvele. Kuid C. rõhutab, et tema seda ei usu, ja pahandab, et „sellisel lobisemisel üldse levineda lubati, kuna vaenlane, kui ta teistele metsikustele lisaks kasutama hakkas ka gaasidega mürgitamist, selle kohe oma teo vabandamiseks ette võis tuua.“

Sakslaste kohta on dokumentaalselt kindel, et nad gaasid üsna sõja algul tarvitusele võtsid. Seda näitas kõigepealt üks inglaste kätte sattunud dokument 16. oktoobrist 1914. a., mis sisaldas Saksa 2. armee ülema juhiseid kindlustatud positsioonide ründamiseks. Selles dokumendis leidis võitlusvahendite loetelu, kus teiste hulgas märgitud olid ka „leegi- ja mürggaasidehitjad“.

Kindral Schwarte omas ülalpool mainitud raamatus ütleb ka otsekohele, et sakslased võtsid gaasid tarvitusele 1914. aasta oktoobris. Algul püüdsid nad neid levitada mürgskude ja miinide abil (Ni-mürgsud, T-granaadid ja B-miinid), kuid see ei annud soovitud tulemusi, sest iga 100 kantmeetri suuruse maa-ala mõjuvalt gaasitamiseks oli tarvis vähemalt viiskümmend 15 cm T-granaati; nende väljalaskmiseks puudus aga vajalik arv suurtükke ja miinipildujaid.

Idarindel hakkasid sakslased gaasimürske kasutama 1915. aasta jaanuaris. Kes siis viibisid kaevikus Boržimovi juures, need mäletavad, kuidas seal ühe suurema pommitamise ajal harilike mürgskude hulgas rohkesti lõhkes ka erilist suitsu levitajaid, mis silmad vett jooksuma ja südamed pööritava pani. See suitsu- või udu- taoline gaas haihtus aga võrdlemisi ruttu, püsivamat mõju avaldamata.

Otsides mõjuvamaid gaase ja paremaid levitamise võimalusi, jäi Heeresleitung peatuma dr. Haberi kava juurde, milles soovitati hakata kasutama tuule jõul edasikanduvaid kloorgaasi laineid. Kindral Schwarte kirjutab, et selle kava teostamiseks rekvireeriti tööstuslikelt ettevõtelt 6000 suurt kloorgaasi ballooni ja valmistati eritellimise peale juurde veel 24.000 vähemat, mis kõik 1915. aasta aprilliks toimetati rindele.

Saksa Riigiarhiivis leiduvatel andmetel jõudnud gaasilainete laskmiseks sisemaal tehtavad eeltööd lõpule 1915. aasta jaanuaris ja siis hakatud kohe otsima soodsat rindeosa rünnaku teostamiseks. Selleks osutunud XV korpuse rinne Ypres'ist kagupool.

Kuid surmava kloorgaasi katsetamine läänerialal algas nähtavasti siiski juba 1914. aasta lõpul. Sellele juhib tähelepanu Jean-Bernard omas raamatus „Histoire Générale et Anecdotique de la Guerre de 1914“ (IV köite lhk. 104),

kus ta kirjutab, et 13. detsembril võtnud Steenstraati rajoonis 450 prantsuse territoriaalsõdurit oma alla ühe sakslaste poolt mahajäetud kaeviku, kuid neist tulnud tagasi ainult 32, kuna kõik teised seal mürkgaasi ohvriks langenud.

Kindral Mordacq toob raamatus „Le Drame de l'Yser“ Saksa Riigiarhiivist huvitava väljavõtte, mis annab kujuka pildi ettevalmistusist esimeseks suuremaulatuslikumaks gaasirünnakuks. Sealt näeme, et esialgse kava kohaselt gaasiballoonide kaevikuis kohaleasetamine jõudis lõpule 1915. aasta veebruaris keskel. Kuid siis suurendati rünnaku sektorit mitmekordselt ja balloonide kohaleasetamine kestis edasi kuni 10. märtsini. Selle järele jäädi ootama soodsat tuult, kuid seda ei tulnud ega tulnud.

Vahepeal said gaasiballoonid liitlaste suur-tükiväe poolt mitmel korral tugevasti kannatada.

Viimaks, 25. märtsil, otsustas armee juhatus jätta kõrvale rünnaku kavatsus Ypres'i looga kagupoolses sektoris, valides esimese gaasilaine väljalaskmiseks Poelcapelle'i ja Steenstraat'i vahelise rindeosa, kus asusid 46. diviis ja XXVI korpus.

Selles rindeosas jõuti gaasiballoonide kohaleasetamisega lõpule 11. aprilliks, kuid siis puudus ka seal soodne tuul.

17. aprilli õhtul, kui inglased XV korpuse sektoris vallutasid kõrg. 60, tekkis sakslastel põhjendatud kartus, et seal ülesseatud gaasiballoonid võivad sattuda vaenlase kätte. Inglise aga, tundes küll gaasi lõhna, jäid arvamisele, et tegemist on gaasimürskudega. (Nende Riigiarhiivi andmete juures on huvitav äramärkida, et 17. aprilli rünnaku puhul sakslased omas ametlikus teadaandes inglasi süüdistasid gaasimürskude ja gaasipommide tarvitamises. J.)

Nüüd otsustati gaasirünnak teostada 22. aprillil kell 1700.

Üheaegselt gaasiballoonide kohaleasetamisega koondati rinde seljataga rohkel arvul vajalikke materjale; Houthulsti metsas ehitati raudteid raskete suurtükkide tarvis ja varjendeid jalaväele; kitsarööplised viidi välja kuni esimese liini kaevikuteni, ja neile lisaks ehitati veel rohkearvuliselt teid küll perpendikulaarselt, küll rööbiti rindele. Ja kõik see sündis liitlaste tähelepanematult.

Viimaks täideti balloonid gaasidega ja 21./22. aprilli ööl saadeti rünnaku käsud laiali. Maskid kontrolliti ja traattõketesse tehti läbipääsud.

22. aprillil kell 1520 saadeti käsk alata rünnakut kell 1545, kuid kell 1530 see käsk tühistati: tuul polnud küllaldaselt tugev; rünnak lükkati edasi.

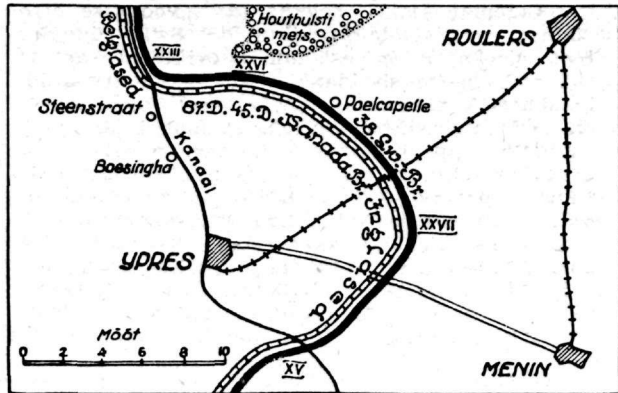
„Feldgraud“ püsisid terve päev kaevikuis, ja nende õnneks oli vastase suurtükivägi kogu aeg võrdlemisi vaikne.

Kell 1640 tõusis oodatud tuul ja siis anti käsk avada gaasitorud kell 1700; jalavägi pidi gaasilainele järgnema kell 1715.“

Mis sündis samal ajal vastase poolel? Kas oldi seal kõigi sakslaste pool tehtavate ettevalmistuste suhtes tõesti täielikus teadmatuses?

Sugugi mitte.

Kindral Mordacq toob ette järgmise huvitava väljavõtte Prantsuse X armee*) teadete üllatust 30. märtsist 1915:

„Mürkgaaside tarvitamine sakslaste poolt. Saksa XV korpusest (mis asub sektoris Ypres'ist kagupool) päritolevate sõjavangide ütelusel on kogu armee korpuse rinne varustatud suure arvu 1—4 meetri pikkuste raudtorudega, mis asuvad kaevikutest vähe tagapool, mürsukindlates varjendites või kaevatult maa sisse. Need torud sisaldavad gaasi, mis peab vaenlaselt võtma meelemärkuse või tema täielikult mürgitama. Seda gaasi pole veel kasutatud, kuid pioneerid on õpetatud sellega ümber käima. Torud on asetatud liitlaste kaevikute suunas ja nad avatakse kaane eemaldamisega; siis gaas väljub oma enese surve, jäädes püsima üsna maa ligidale. Et kogu operatsioon teostuks oma inimestele ohutult, selleks on tingimata vajalik soodne tuul.

Pioneerid, kes peavad torud avama, on varustatud erilise pähepandava kaitseparaadiga. Kõigile teistele sõdureile on aga antud väikesed riided pakikesed, mis gaasis lämbumise vältimiseks asetatakse suu ja nina ette. (Selle kaitsevahendi leitaja ülendati leitnandiks).“

15. aprillil teatasid belglased omalt poolt, „et sakslased on lasknud Gand'is kiires korras valmistada 20.000 tüllist suu- ja ninakatet, milliseid sõdurid peavad kandma kaasas veekindlast riidest kotikestes, mõõtudega 0,10×0,15 (agen-dilt).

Need vastava vedelikuga läbiimbutatud suu- ja ninakatted on nähtud ette meeste kaitsmiseks raskete mürkgaaside vastu, milliseid sakslased saata kavatsesid vaenlase kaitseliinide peale, nimelt XXVI korpuse rajoonist. Tähen-datud korpuse meestele olevat hiljuti Roulers'is antud eriline ettevalmistus gaasitorude käsitsemiseks. Need torud olevat asetatud maa peale patareide kaupa, iga 50 meetri peale üks 20 torust koosnev patarei. (Vangide seletus.).

(See viimane teade on antud edasi ka Inglise ja Prantsuse Ülemjuhatajate staapidesse).“

Kuid kõrgemates staapides ei leidnud need teated uskujaid, ja neid ei võetud vaevaks kontrollidagi.

13./14. aprilli ööl ilmus Poelcapelle—Steenstraat sektoris asuva Prantsuse 11. diviisi juurde ülejooksik**) Saksa 234. rügemendist (XXVI korp.), kes omakorda andis üksikasjalikke teateid gaasirünnaku ettevalmistamise kohta.

*) Asus Arras'i rajoonis ja sealt põhjapool.

**) See ülejooksik, nimega August Jaeger, oli hiljuti Saksamaal oma süüteo eest kohtu all ja sai vastava karistuse.

„Ligemal ajal,“ seletas ta, „võetakse ette rünnak prantslaste kaevikutele. Selle rünnaku toetamiseks on esimese liini kaevikutesse asetatud mürgkaase sisaldavate tsilindrite patareid, igasühes 20 tsilindrit. Iga patarei teenimiseks on määratud viis meest. Leppemärgi järele — suurtükiväe poolt lastud kolm punast raketti — avatakse tsilindrid ja gaas kandub soodsas pürituulega prantslaste kaevikute peale, mürgitab seal seesolijad ja võimaldab sakslastele vallutada need vähemagi kaotuseta. Et mitte ise gaasidest mürgitatud saada, on saksa sõduritele välja antud hapnikuga imbutatud riidest pakikesed.“ (Seletuse andmise juures ulatas ülejooksik ühe sellise pakikese ülekuulamist toimetavale tõlgile.)

Kindral Ferry, tolleaegne 11. diviisi ülem, kirjutas 1930. aastal kuukirjas „La Revue des Vivants“, kuidas tema isiklikult selle teate reageeris. Nimetatud kirjutusest näeme, et divül 11. andis kaevikuks asuvale 21. brigaadile käsu: 1. vähendada miinimumini kõrgema juhatuse soovil tol ajal veel esijärgu kaevikutesse kokkukuhjatud meeste arvu, et gaasirünnaku puhul vältida asjatuid kaotusi; 2. püüda leida üles, kus asuvad gaasiballoonide patareid ja hävitada need suurtükiväe abil; 3. saata ähvardava ohu kohta teade Inglise 28. diviisile (Ypres'is) ja Kanada brigaadile (Boesinghe's).

Omalt poolt tegi kindral Ferry saksa ülejooksikult saadud andmed ja nende põhjal astunud sammud teatavaks Prantsuse XX korpusele, eelpool mainitud Briti üksustele ja juhuslikult tema juures viibivale G.Q.G.*) sideohvitserile.

Need andmed saatis omalt poolt G.Q.G.-le edasi ka kindral Putz, armee grupi juhataja Belgias, kuid täheleandis sideohvitserile, et tema „isiklikult ei usu ülejooksiku sõnu, ja nimelt sellepärast, et viimane saksa rinde organisatsioon koosta edasi andis liiga täpseid üksikasju, millest selgesti nähtub, et ta on sakslaste poolt saadetud liitlasi „ninapidi vedama.“

„Ninapidi vedamist“ kartis, nähtavasti, ka G.Q.G., sest mõni päev hiljem tõi sideohvitser sealt kindral Ferry'le järgmised iseloomulikud korraldused:

1. Jutte gaasidest ei tule võtta tõsiselt.
2. Diviisi ülem pole õiglustatud meie liitlastega vahetult ühendusse astuma; seda võib ta teha ainult korpuse kaudu.
3. Meeste jaotus kaevikuks, eriti mis puutub eesliini jõududesse, on ne varietur kindlaks määratud G.Q.G. juhenditega.“

Nende korralduste puhul kirjutab kindral Ferry G.Q.G. aadressil väga mõrudaid sõnu: „Inertsus, veltveebileik drillipedantsus, initsiatiivi mahasurumine, kartus kaotada mõni toll maad, põlglik suhtumine võitlusrindel hangitud teadetes, harilikult diviisi ülema nõuannete ja tegevuse peale äärmise kõrkusega ülalt alla vaatamine... absurdne uhkeldamine ja raske hooletus.“

Kõrgema juhatuse sellise suhtumise juures muutusid hooletuiks ja hoolimatuiks ka rindel asuvate üksuste juhid.

Kui kindral Mordacq'i 90. brigaad (45. div.) ööl vastu 22. aprilli 91. brigaadi esijärgu kaevikuks ära vahetas, ei antud uustulnuile edasi vähemaidki vaenlase kohta saadud teateid. Küll aga juhiti nende tähelepanu kaevikute ja ühenduskraavide viletsale seisukorrale ja öeldi, et

neis päeva ajal mingit liikumist olla ei saa; iga vähemgi liikumine kutsuvat otsekohe välja sakslaste suurtükiväe hävitava tule.

Kuid vaenlase patareid kutsus 22. aprillil tegevusse ka üksainus prantsuse lendur, kes umbes kella 1500 paiku oma lennukilt sakslaste positsioonile pilku püüdis heita. Kogu sektori suurtükid, Steenstraat'ist kuni Poelcapelle'ini, asusid pidama jahti sellele üksikule lennukile, kes end nende mürgskude rahe alt päästa püüdis küll kõrguse, küll suuna muutmise. Võitjaks jäid viimaks ikkagi suurtükid, sest lendur katkestas oma ülesande täitmise ja pöördus kiirelt tagasi oma lähtekohta.

90. brigaadi mehed ei teadnud siis veel aimatagi, millest oli tingitud selline ühe lennuki äge tulistamine. Nad ei võinud aimatagi, et vaenlane parajasti valmistus neid gaasiga mürgitama...

Kõik selgus, kui nad kell 1700 sakslaste kaevikute poolt pärituult lignema nägid suurt kollakat suitsupilve. See oli mürgkaas, mis tuli nende ridadesse külvama surma ja paanika.

Kes pääsesid surmast kaevikuks, need pillasid relvad ja tormasid tagapoole, sattudes seal lisaks veel vaenlase rohkearvuliste patareide poolt varude asukohtadele ja liiklejatele avatud tule alla. Paanika haaras ka suurtükiväelasi, kes omad patareid vaenlasele saagiks jätsid ja ühes nendeni jõudnud jalaväe riisemtega otsisid pääsu mürgisest gaasipilvest.

Seni kuulsusrikkalt võidelnud sõdureist oli korruga saanud kari hullumeelseid, kes, silmad metsikult pärani, palituhõlmad laiaili või palitud hoopis seljast visatud ja kuuekraed lahtikistud, suure kisaga nõudsid vett, sülitasid verd ja tegid meeleheitlikke pingutusi, et ahmida õhku mürgist põlevaisse kopsudesse.

„See oli tõeline stseen Dante Põrgust, kirjutab kindral Mordacq; suur Itaalia luuletaja ei kirjeldanud omas surematas meisterteeses midagi, mis oleks sellest olnud traagilisem.“

Selle Dante põrguliku stseeni tekkimise üheks peamiseks põhjuseks oli, nagu nägime, kõrgemate staapide liiga pealiskaudne suhtumine ähvardava ohu kohta saadud teadetes. Neid teateid, isegi juurdelisatud asitõendustega, lihtsalt ei tahetud uskuda; alluvailegi keelati neid võtta tõsiselt, vaatamata sellele, et gaasid võitlusvahendina juba mõni aeg tegelikult tarvilisel olid olnud. Kohapealsetele juhtidele, kes omal algatusel julgusid võtta tarvitusele ettevaatuse abinõud, anti vali käsk kinnipidada G.Q.G. poolt varem tehtud korraldusist.

Kui siis ootamatu gaasirünnaku järelduusel rinne mitme kilomeetri pikkuselt purunes ja kohapealsed juhid tegid äärmisi pingutusi, et järelejäänud väheste jõududega ja naabrite kaasabiga vaenlase edasitungi tõkestada, oli kõrgemal juhatusel selge, et olukorra päästmiseks on olemas vaid üks praktiline lahendus — vasturünnak.

„Kuid vasturündamiseks, ütleb kindral Mordacq, oli tarvis abinõusid; peale selle oli tarvis viibida maastikul ja seal valida soodne moment vasturünnakule asumiseks. Kõrgem juhatus eksis aga raskesti, kui ta võitluse kohast väga kaugel asuvaist staapidest kindlaks määras vasturünnakute kellaajad, ära ootamata liikvelolevate abivägede päralejõudmist. See oli sõja algperioodil veelkordne nähe, mis võimaldas konstateerida, kuivõrd tähtis on pikemaajaline

*) Prantsuse Ülemjuhataja staap.

viibimine väeosades neile staapide ohvitseridele, kes koostavad käske, ilma et nad sellejuures küllaldaselt tunneksid nende täitmise võimalusi „poilu’de“ poolt.“

22. aprilli kurbmäng Ypres’i juures nõudis raskeid ohvreid ja põhjustas kibedaid etteheiteid, eriti kõrgematele staapidele. Kuid, teistest küljest, ta andis ka väga väärtuslikke õpiseid.

Neid õpiseid meelespidades ei ülehinda prantslased enam paberlike konventsioonide väärtust, vaid nõuavad ka reaalseid tagatiseid. Gaasikaitsele pühendavad nad suurt tähelepanu nii kaitseväes kui ka väljaspool kaitseväge;

kaitse teostamiseks on üle maa kutsutud ellu vastavad organisatsioonid. Kaitseväes ei lasta staapidel kaotada kontakti riviüksustega; samuti hoitakse alal kindel side kõikide väeliikide vahel, ja juhtide juures püütakse kõigi abinõudega arendada algatustahet ning vastutusrõhmu.

Kui meilgi gaasikaitse organiseerimisele rohkem tähelepanu on hakatud pöörama, siis näitab see, et tahame sõja korral vältida Ypres’i tragöödiat ja Dante Põrgu stseenidele sarnanevaid üllatusi. Joter.

Soome Kõrgem Sõjakool 10-aastane.

Jürikuu 11-mal päeval s. a. Soome Kõrgem Sõjakool pühitses oma 10-aasta juubelit.

Pidupäevaks oli Soome Kõrgemat Sõjakooli külastamas arvukas ja lugupeetav külaliskond. Oma osavõtuga austasid Soome K. S. tema juubelipäeval Soome Vabariigi President, sõjamarssal Mannerheim, peaminister Kivimäki, endiseid ja praegusi valitsuseliikmeid, kaitseministeeriumi kõrgem juhtkond, K. S. endised ülemad, välisriikide sõjaväe esindajaid, Eesti ja Rootsi Kõrgemate Sõjakoolide ülemad Helsingi ülikooli ja tehnikaülikooli rektorid ja hulk muid tähtsaid külalisi.

Omas tervituskõnes Soome K. S. ülem kolonel Hanell andis lühida ülevaate kooli arenemisloost ja ütles kooli nimel tänu neile, kes asutamisaastal ja järgneva 10 aasta kestes olid eriti kaasaaidanud K. S. tööle.

Peale selle kol. Hanell pöördus prantsuse keelse kõnega välisriikide esindajate poole, mainides lähedaid ja viljakaid kokkupuuteid Soome ja välisriikide kõrgemate sõjakoolide vahel, millest Soome Kõrgem Sõjakool tunneb suurimat headmeelt. Selle järgi K. S. ülem omas kõnes tuletas meele seda suurt abi, mida Soome K. S. algaastatel on saanud Rootsi sõjaväelt ja Rootsi Kõrgemalt Sõjakoolilt. Lõpuks kol. Hanell tänas kõiki piduvõõraid, kes oma osavõtuga olid austanud Soome Kõrgemat Sõjakooli.

Pärast K. S. ülema tervituskõnet kooli sõjaajaloo õpetaja major J. O. Hannula esitas „ülevaate K. S. tegevusest möödunud

10 aasta kestel“. Oma kõne kokkuvõttes major Hannula lausus: „Kuigi K. S. on kindlustanud oma seisukoha Soome sõjateadusliku töö pesapaigana, siiski tööaeg on veel liialt lühike, et K. S. tähtsust sõjateadusliku ettevalmistuse andjana ja sõjateaduste arendajana võiks hinnata õigetes mõõdusuhetes“.

Sellele järgnesid Eesti ja Rootsi K. S. ülemate ja Prantsuse sõjaväeesindaja tervitused.

Õhtul oli korraldatud välismaa külaliskonnale pidulik lõuna Katajanoka kasinon, kust võtsid osa ka sõjamarssal Mannerheim, kaitseminister Oksala ja vägede juhataja kindr. major Österman.

12. 04. kell 1400 sõjaväe ülemjuhataja poolt oli korraldatud eine välismaalastest külaliste auks. Kell 1630 väliskülalised ja kooli õpetajaskond oli kutsud teele K. S. ülema poolt.

Pidustused kestsid veel 13. aprillilgi, mil Soome sõjateaduslik selts oli väliskülalisile korraldanud eine ja rootsi minister v. Heidenstam K. S. pidupäeva auks lõuna kaitseministeeriumi kõrgemale juhtkonnale.

Tervitustelegramme oli saabunud muuhulgas:

Eesti Kaitsev. Staabi ülemalt kindr. Reekilt, Läti kõrgemalt sõjakoolilt, Briti ja Leedu sõjaväeesindajailt Riist ja paljuilt muilt endistelt õpetajatelt ja õpilastelt.

Soovime Soome Kõrgemale Sõjakoolile sammuda edasi sama edurikast teed nagu ta on sammunud seni.

Kaitseväe parimate laskurite taseme areng. *)

Statistilisi andmeid.

Kolonelleitnant J. Siir.

3. Ülekaitsevälised (üleriiklikud) punktilaskmisvõistlused 1920.—1932. a. ja nende tulemusi.

Ülaltähendatud perioodil korraldatud laskevõistluste tingimuste erinevus ja arhiivis säilinud andmete iseloom võimaldab parimate laskurite (20) taseme arengust saada üksikasjalikku võrdlevat ülevaadet ainult ajavahemikkude kaupa järgmiselt:

- 1921. a.;
- 1922.—1927. a.;
- 1920. a.; 1928.—1930. a. ja
- Kaitseväe ja Kaitseliidu vahelised võistlused 1929., 1930. ja 1932. a.

Taseme arengust ülevaate saamiseks on käesolevas töös esitatud võistlustingimuste tabel (nr. 2); tabelid nr. nr. 3, 4 ja 5 ja arvjoonis nr. 1 iseloomustavad 20 (10) parima laskuri võistlussaavutusi. Parimate laskurite kuuluvust ohvitser- ja allohvitserkonda selgitab tabel nr. 6 ja arvjoonis nr. 2, nende kuuluvust väeosadesse aga tabel nr. 7.

a) Esimene laskevaatus (inspeksioon) 1921. a.

Individuaalsaavutuste kohta puuduvad üksikasjalikud andmestikud, kuid laskeinspektori laskevaatuste raamatu kokkuvõttes loestavad väga ilmekalt, et meie riviväeosade kaadri lasketase oli sel ajal otse uskmatult madal; mõnes väeosas isegi madalam kui sama väeosas reameeste ja noorte oma.

Lasti 142 m (200*) kauguselt 25-ringilise d. 50 cm (vähe suurem kui kaugusele vastav normaalmärk) märgi pihta püsti käelt 2 proovi- ja 5 võistluskauku; aeg piiramata.

Pataljonide ja neile vastavate riviüksuste kaadri (ohvitserid, allohvitserid ja instruktorid) saavutused olid üldjoontes järgmised:

- keskmine silmade summa (laskurimeeskonna kogusaavutus jagatud laskurite arvule — 4—14,1; ainult V/5. rüg. 20 ohvitseri keskmine silmade summa oli 22, mis selle aasta kõrgeim saavutus; parimaid oli ka I/1. rüg., kus 105 laskurist lasid märgist täiesti mööda ainult 28 meest (26,7%).

— 0 tabamust saavutasid:

- IV/1. rüg. 100 laskurist 53. See meeskond tabas märki ühes proovilaskudega ainult 14,3% kuule;
- VI/6. rüg. 30 laskurist 18;
- 3. ü. pataljoni 57 laskurist 31;
- IX/6. rüg. oli lugu veel halvem jne.

Parimad saavutused olid: 45, 38 ja 37 silma.

Ülaltoodud vaatuslaskmise kohta tähendab laskeinspektor ühes oma ettekandes muu seas: „... tagajärjed täiesti nõrgad. Kuulid lendavad märgi ette ja poole tee peale maha; see madaldamine on uskmatu suur: 140 m peal 100—140 cm, s. o. ligi 1/100 d, mis väikesegi õpetuse juures oleks täiesti võimatu...“

b) 1922.—1927. a. (Tabel nr. 3.)

See periood on meie laskeasjanduse „ärkamisaeg“: intensiivsete otsingute ja laialatuslikkude eksperimentide ajajärk, mille lõpul meie parimad laskurid jõudsid eeskätt lamades laskmises tasemele, kust palju kõrgemale tõusta üldse ei võimalda kaitseväes tarvitusel olevad harilikud sõjapüssid (peamiselt vene 3”) ja maailmasõjaaegne halb laskemoon.

Eriti on siin vaja arvestada veel asjaolu, et lasketingimused olid siis võistlejaile ülalatuslikult uued, ette teadmata ja kohaldatud lahinglaskmise nõuetele, mis võistlustulemusi muidugi tunduvalt mõjustas. Pealegi oli võistlustel lubatud siis tarvitada ainult sõjaväe muutmata vintpüsse; isegi sihikusälgu varjamine päikesekiirte eest oli keelatud.

Pole ka võimalik selle ajajärgu võistlussaavutusi võrrelda silmade järgi, vaid eeskätt kauguse kohase normaalmärgi mõõtuks vastavaid sõõre (1/1000 d, 2/1000 d, ja 1/300 d) tabanud kuulide % järgi.

Ka poleks õiglane kõrvutada neid saavutusi hilisemate aastate omadega, kus võistlustingimused, relvad ja laskemoon olid juba sootuks teised (võistleja kasuks).

c) 1920. a. ja 1928.—1930. a. (Tabel nr. 4.)

Võistlused on korraldatud meie oludele kohaldatud rahvusvaheliste laskemääruste järgi.

*) Vt. „Sõdur“ nr. 16/17 s. a.

„A“ klassi laskureil on luba kasutada sv. peenlaskmispüsse (jämedam raud, täpsed sihtimisvahendid jne.) ja parimat laske-moona. Tekivad ajakohased laskegalleriid (katusealuste tulejoontega ja üksiklaskude vahetut näitamist võimaldavate varjendi-tega); vahe lamades, põlvelt ja püsti asen-dite tulemuste vahel, ning parimate ja nõr-gemate saavutuste vahel väheneb silmnäh-tavalt; laskesport võtab kaitseväes erilist hoogu; konkurents võistlustel kasvab.

Selle perioodi võistlussaavutused on juba silmade arvu järgi kergesti võrreldavad ka välismaa parimate laskurite omadega.

Erilist tähelepanu väärrib meie esimes-est üleriiklikest laskevõistlustest 1920. a. osavõtnute väike arv (22), nendel madal tase ja allohvitseride peaaegu täieline puudumi-ne võistlusmeeskonnas (8 ohvitseri, 1 n.-all-ohvitser, 2 kapralit ja 11 reameest).

d) Kaitseväge ja Kaitseliidu va-helised laskevõistlused 1929., 1930. ja 1931. a.

(Tabel nr. 5 ja arvejoonis nr. 1.)

Võistlustingimused vastavad siin peaaegu täiesti rahvusvahelistele sõjapüsi võistlus-määrustele. Kujuneb välja kaitseväge eri-line täpsuspüss: oma arsenalil (kolonel O. Sternbecki ja ins. Linquisti) saave, mis rahvusvahelistel laskevõistlustel Lvovis 1931. a. võimaldab meie laskuritele lama-des laskmisel ületada isegi seni võitmatute laskurmeistrite, šveitslaste, vabapüsi suur-saavutusi.

1931. a. kevadel asutatakse jalaväeins-pektori O. Sternbecki energilisel õhutusel ja eesvõttel Eesti Laskuriliit, mis samal keva-del astub ülemaailmse laskuriliidu liik-meks ja juba augustis esinevad eesti lasku-rid Lvovis rahvusvahelistel laskevõistlustel maailma parimate laskurite tunnustatud konkurentidena.

Luuakse kv. laskuriühingud, kes oma keskühingu kaudu liituvad Eesti Laskurilii-duga. Muretsetakse parimaid relvi ja las-kemoona (Soome Lapua padrun). Areneb püsti ja põlvelt asendite tase, milles seni seisnud meie laskurite peanõrkus.

Kaitseväge ja Kaitseliidu vahelised laske-võistlused on meie түsedamad rahvusvõist-lused, kõva konkurentsiga ja järjest tõusva tasemega. Arvan, et nende võistluste tipp-saavutused juba käesoleval aastal peaksid küündima maailmarekorditele õige tähedale.

Seni on need võistlused võitnud Kaitse-väge meeskond (20 laskurit) 2 ja Kaitseliidu võrdne meeskond (20 laskurit) 1 kord.

Meeskonna saavutused on.

1929. a.: Kaitsev. 7407 s., Kaitset. 7388 s.

1930. a.: Kaitset. 8182 s., Kaitsev. 8109 s.

1932. a.: Kaitsev. 9890 s., Kaitset. 9836 s.

Kokkuvõte ja pilk tulevikku.

Vabadusõja lõppedes meie kaitseväge pa-rimategi laskurite tase oli otse uskumatult madal ja huvi laskeasjanduse vastu päris tühine, nagu seda väga ilmekalt tõestavad 1920. a. laskevõistluse, eriti aga 1921. a. laskevaatuse andmed. Puudusid ka vasta-vate teadmiste ja oskustega instruktorid, eeskirjad, käsiraamatud, õppeabinõud, laske-galleriid jne.; relvade hoolekanne oli äär-miselt puudulik.

Kõik need puudused kõrvaldati mõne aasta jooksul. Käesoleval ajal omame juba Eesti Laskuriliidu, mis ühendab kõiki meie riigikaitse organisatsiooni ja on ülemaailm-lise Laskuriliidu aktiivsemaid liikmeid; meie laskurite tublidus on leidnud kõrget hinnangut kaugel väljaspool Eesti piire; meie oma arsenalil valmistab täpsuslaske-relvi, mis parimaid kogu maailmas; meie hästiorganiseeritud laskegalleriide võrk on tihe ja ülemaaline ja isikliku laskeoskuse arendamistöö on meil kõikjal täies hoos.

Võrdlemisi laia ulatusega ja hoogne pidi olema töö, mis lühikese ajaga on annud sääraseid tulemusi. Selle suure ja edurikka töö түseda, tunnustatud (ka väljaspool Ees-ti) juhina on teotsenud 1921. a. alates meie Jalaväeinspektor (end. Laskeinspektor) kolonel Otto Sternbeck; juht ja töömees haru-kordselt laialdaste teadmiste ja kogemus-tega, raugemata energiaga ja alati valmis oma isiklikke eluhüvesid ohvriks tooma ar-mastatud tööalale.

Tõsi: meie kaitseväes on laskeasjanduse alal palju katsetatud, kuid on ka palju õpi-tud ja katsetel saadud kogemused on asja arendamiseks kasutatud.

Meie laskeasjanduse juhi vankumatu-teks põhinõueteks on olnud ja jäänud:

1. arendada meie kaitseorganisatsiooni-des ja nende kaudu kogu rahva või-malikult sügavat arusaamist laske-asjandusest üldse, eriti aga tema täht-susest meie oludes ning rakendada kõik jõud hoogsale ülesehitamistööle, eeskätt vastava laskurikaadri välja-õpetamiseks, ning materjalosa soeta-miseks ja korrashoiuks;
2. kasutada kõiki parimaid, meie kättesaadavaid ning sobivaid uudusi, nii relvatehnika kui ka laskevälja-õppe alal;

Tabel nr. 2.

Lasketingimused Üleriiklik-kaitsevaelistel punktlastkismisvaatlustel (1921.—1923. a.) ja -võistl. „A“ kl.

Jrk. nr. nr.	A e g (aasta, kuu)	Laskekaugus m	M ä r k			Võistlusasendid	Laskude	
			Ringed	Üldine d. cm	„Musta“ d. cm		Võistluseks igast asendist	
1	1920. aug.	300	10	100	60	Lam., plv. ja pst.	à .10	
2	1921. aug.	142	25	50	30	Püsti käelt	5 lasuline seeria	
3	1922. juuni — juuli	200	12	120	20	Lam. käelt	5 üksikut lasku, lisalasu võimalusega	
4	1923. „	300	10	100	60	Lam. käelt	Niisama	
5	1924. 4) „	300	20 ³⁾	k. 120 l. 60	k. 90 l. 45	Pst., plv. ja lam.	à 10-nelasuline seeria	
6	1926. aug.	225	20	80	40	Lam. käelt	25-elasuline seeria	
7	1927. aug.	300	5	100	1/3 kuju	Lam., plv., pst.	Lm. 5, plv. 3 ja pst. 2, ühises seerias	
8	1928. 5) aug.	300	10	100	60	Pst., plv., lam	à 10-nelasuline seeria	
9	1929. aug.	300	10	100	60	„	„	
10	1930. juuli	300	10	100	60	„	„	
11	1929. juuni	300	10	100	60	„	à 20 lasku	
12	1930.	300	10	100	60	„	„	
13	1932. 7)	300	10	100	60	„	„	

M ä r k u s i: 1) Peale 1930. aastat Kv. „A“ laskuriklassile eraldi üleriiklikke laskevõistlusi enam ei korraldatud; siitpeale hinnatakse (nr. nr. 11—13) on meil pinevamaid ja nende tulemusi tuleb arvestada kui teatud võistlusperioodide parimat.

Tabel nr. 3. Kaitseväge 20 parima laskuri saavutused üleriiklik-kaitsevaelistel laskevaatlustel

Hindeteguri nimetus	Paremuse järjekord	Silmade summa 1)								Tabatud kuulide							
		Lamades käelt				Põlvelt	Püsti	3-st asendist kokku		1/1000 d				Põlvelt	Püsti	3-st asendist kokku	
		1922.	1923.	1924.	1926.			1924.	1924.	1924.	1927.	1922.	1923.			1924.	1926.
1. Individuaal-saavutused 1.—20.	1	55	38	138 ³⁾	369	98	103	339	48	— ²⁾	2	— ²⁾	14	— ²⁾	— ²⁾	— ²⁾	5
	2	53	37	146	369	92	76	314	47	—	2	—	11	—	—	—	5
	3	53	37	106	365	97	67	278	47	—	4	—	11	—	—	—	5
	4	53	37	141	361	67	58	266	47	—	2	—	14	—	—	—	4
	5	52	36	154	347	59	50	263	47	—	2	—	13	—	—	—	6
	6	52	35	111	345	95	59	263	46	—	2	—	11	—	—	—	4
	7	52	35	108	341	94	58	260	46	—	3	—	11	—	—	—	2
	8	52	34	113	340	98	53	260	45	—	2	—	16	—	—	—	1
	9	52	34	125	338	68	61	254	45	—	2	—	8	—	—	—	—
	10	52	33	110	336	73	70	253	45	—	2	—	13	—	—	—	3
	11	51	33	120	334	78	64	252	45	—	1	—	10	—	—	—	4
	12	51	33	91	333	62	97	250	45	—	2	—	8	—	—	—	2
	13	51	33	85	331	109	51	245	44	—	3	—	15	—	—	—	4
	14	50	32	90	331	105	47	242	44	—	3	—	12	—	—	—	3
	15	50	32	119	328	75	47	241	44	—	2	—	8	—	—	—	—
	16	50	32	56	323	118	66	240	44	—	4	—	11	—	—	—	4
	17	50	32	87	320	95	53	235	44	—	3	—	10	—	—	—	2
	18	50	31	85	320	90	49	224	43	—	3	—	11	—	—	—	4
	19	50	31	98	319	78	45	221	43	—	2	—	11	—	—	—	2
	20	50	31	109	322	62	49	220	43	—	1	—	8	—	—	—	4
2. 20-ne parima tulemused: kokku	—	1029	676	2192	6762	1713	1223	5120	902	—	47	—	226	—	—	—	63
Keskmine silmade summa	—	51,5	33,8	109,6	338,1	85,7	61,2	25,6	45,1	—	—	—	—	—	—	—	—
Keskmine silm . . .	—	10,29	6,76	10,96	13,52	8,57	6,12	8,53	4,51	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabatud kuulide %	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47/0	—	45,20/0 ⁴⁾	—	—	—	31,5/0

M ä r k u s: Käesolevas tabelis esitatud hindetegureist on hõlpsasti võrreldavad ainult tabatud kuulide arv normaalmärgi tüübilistele sest 1923. aastast peale hakati meil võistlusi korraldama juba ette teada olevatel tingimustel, pealegi kasutades parandatud relvi ja paremat asendist juba tulemusi, mida meie muutmata sv.-vintpüss (suurelt osalt vene 3“) Maailmasõjaegse laskemoonaga üldse võimaldab.

(kaader) 1920.—1930. a. ja üleriiklikel Kaitsevæe ning Kaitseliidu vahelistel võistlustel 1929.—1932. a.

arv	Võistluslaskudeks lubatud aeg	Laskeriist ja tabamuste näitamine	M ä r k u s i
à 5 (igastasendist) 2	Piiramata Niisama	Ühe lasu kaupa. Terve seeria.	1) Võistlusrelvadeks „R. E.“ vintpüssid, mis võistlejaile välja anti Tallinnas.
Pole	Niisama	Ühe lasu kaupa ja tabamispunkti teatamisega peale iga lasku.	2) Võistlused nr. 1 ja 11 peeti Valdeki laskeplatsil, nr. 12 Mustamäe lahtisel laskerajal, nr. 13 sealsamas kinnisel tiirul, ülejäänud — väeosaade alalises asukohas
Pole	Niisama	Niisama.	3) Ovaalmärk (L. E. I joon. 53).
Laskmise algul 4.	Niisama	Iga proovilask üksikult; võistluslaskud — peale laskmist.	4) 1924. a. võistlesid „A“ klassis ainult ohvitserid. 1925. a. laskevaa-tusi ja võistlusi ei korraldatud.
4 (soovi korral)	Võistlusseeria peale 25 min. Kokku 10 min.	Proovilasud kahekaupa; võistluslaskud — peale laskmise lõppu.	5) 1928. a. peale oli võistlejail õigus tarvitada sv. täpsuslaskmise püsse ja võistlusteks anti välja paremat laskemoona.
2		Pv. lasud ühekaupa; võistluslaskud — laskmise lõpul.	6) Sv. täpsuspüssid ja eriline laskemoon.
5, laskmise alul ühise seeriana	Piiramata	Pv. lasud seeriana; võistluslaskud — peale laskmise lõppu.	7) 1931. a. Kv. ja K. Liidu vahelisi võistlusi ei korraldatud.
Niisama	Piiramata	Niisama.	
Niisama	5-elasuline seeria 10 min. jooksul	Niisama.	
Igast asendist: à 2	5-elasuline seeria 10 min. jooksul	Proovilasud üksikult, võistluslaskud — viielasuliste seeriatena.	
à 5	Terveks võistluseks 4 tundi	Ühe lasu kaupa.	
à 5	„	„	

selle klassi taset Eesti Laskuriliidu määruste kohaselt sooritatud klassikatsete tulemuste järgi.

2) Kaitsevæe ja K. Liidu vahelised võistlused

ja -võistlustel 1922. — 1927. a. (Lasketingimused: vt. tabel nr. 2.)

a r v s õ õ r i d e s

2/1000 d								1/300 d								Märkusi
Lamades				Põl- velt	Püsti	3-st asen- dist kokku		Lamades				Põl- velt	Püsti	3-st asen- dist kokku		
1922.	1923.	1924.	1926.	1924.	1924.	1924.	1927.	1922.	1923.	1924.	1926.	1924.	1924.	1924.	1927.	
5	5	— ²⁾	25	— ²⁾	— ²⁾	— ²⁾	9	5	5	— ²⁾	25	— ²⁾	— ²⁾	— ²⁾	10	
4	5	—	25	—	—	—	9	5	5	—	25	—	—	—	10	
5	5	—	24	—	—	—	9	5	5	—	25	—	—	—	10	
4	5	—	21	—	—	—	9	5	5	—	25	—	—	—	10	
4	5	—	22	—	—	—	9	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	5	—	22	—	—	—	8	5	5	—	25	—	—	—	10	
4	5	—	21	—	—	—	8	5	5	—	25	—	—	—	10	
5	5	—	19	—	—	—	7	5	5	—	24	—	—	—	10	
4	4	—	22	—	—	—	8	5	5	—	25	—	—	—	10	
4	4	—	19	—	—	—	8	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	5	—	22	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
5	5	—	20	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	4	—	20	—	—	—	6	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	4	—	22	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
4	6	—	20	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	5	—	18	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
3	5	—	18	—	—	—	7	5	5	—	25	—	—	—	10	
2	5	—	21	—	—	—	8	4	5	—	23	—	—	—	10	
3	5	—	19	—	—	—	6	5	5	—	24	—	—	—	10	
4	5	—	21	—	—	—	5	5	5	—	25	—	—	—	10	
75	97	—	421	—	—	—	151	99	100	—	496	—	—	—	200	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
75%	97%	—	84,5 ^{0/0} ⁴⁾	—	—	—	75,5	99%	100%	—	99,5 ^{0/0} ⁴⁾	—	—	—	100%	

1) Paranduslaskusid pole käesolevas tabelis arves-tatud. 2) Puuduvad andmed. 3) Paremus on arvestatud 3 asendi silmade summa järel. 4) 1926. a. tulemuste tagasi-minek, võrreldes 1923. a. omaga on ainult näiline ja tuleb selle arvele panna, et 1923. a. kasutatud märk (norm. m.) ja kaugus (300 m.) olid laskureile enamvähem tuntud, 1926. a. märk aga täiesti omapärane ja kaugus tüüpkauguste vahepealne (225 m).

sõõrdele võrdsetesse 1/1000 d, 2/1000 d, 1/300 d. sõõridesse. Selle perioodi võistlustulemusi kõrvutada hilisemate aastate tulemustega poleks õiglane, laskemoona. Üldiselt oli periood 1922.—1927. meie laskeasjanduse „arkamisaeag“, mil tehti suur põhjapanev töö ja millele lõpuks saavutati lamades

Tabel nr. 4.
Kaitseväge 20 parima laskuri saavutused ülevõitlik-kaitsevähelistel laskevõistlustel 1920. ja 1928.—1930. a. (300 m pealt 10-ringilise normaalmärgi pihta kolmest põhiasendist à 10 lasku).

Hindeteguri nimetus	S i l m a d e s u m m a												Märkusi				
	Pare-muse järje-kord	Kõigest asendeist			Lamades			Põlvelt			Püsti						
		1920 ¹⁾	1928	1929	1930	1920	1928	1929	1930	1920	1928	1929		1930			
1. Individuaal-saavutused I.—10.	1	174	202	210	246	69	75	77	87	65	84	78	82	40	43	55	77
	2	160	201	208	237	64	66	90	84	69	68	62	89	27	67	56	64
	3	168	198	206	235	63	72	80	94	53	67	82	81	42	59	44	60
	4	160	190	204	226	47	74	64	86	73	74	74	76	30	42	66	64
	5	148	184	201	225	73	65	81	80	59	63	65	81	16	56	55	64
	6	144	184	201	221	66	83	79	90	48	49	72	70	30	52	50	61
	7	138	181	201	218	53	71	79	83	53	60	83	77	32	50	39	58
	8	133	178	200	218	41	68	73	87	64	57	77	74	28	53	50	57
	9	132	178	199	216	55	71	83	85	45	61	69	76	32	46	47	55
	10	124	176	197	214	51	59	76	83	36	52	66	67	37	65	55	64
2. 10 parimal: Kokku silmi Kesk. sil-madesumma Kesk. silm		1461	1872	2027	2256	582	704	782	859	565	635	728	773	314	533	517	624
		146,1	187,2	202,7	225,6	58,2	70,4	78,2	85,9	56,5	63,5	72,8	77,3	31,4	53,3	51,7	62,4
3. Individuaal-saavutused 11.—20	11	114	175	196	214	43	64	76	87	30	60	65	73	41	51	55	54
	12	93	175	196	213	25	68	78	81	33	60	65	71	35	47	53	61
	13	76	175	195	213	21	66	75	85	39	72	75	77	16	37	45	51
	14	76	174	194	212	13	57	63	64	28	72	68	80	35	45	63	68
	15	74	171	194	212	33	83	69	82	26	46	71	63	15	42	54	67
	16	67	170	193	212	45	66	74	84	5	56	66	66	17	48	53	62
	17	64	170	192	211	50	65	80	85	9	60	54	71	5	45	58	55
	18	63	169	192	211	34	67	83	87	11	48	51	53	81	54	56	43
	19	62	169	191	210	29	72	72	80	30	51	65	70	3	46	54	60
	20	51	169	191	210	13	76	78	82	27	54	63	71	11	39	50	57
4. 20 parimal: Kokku silmi Kesk. sil-madesumma Kesk. silm		2231	3589	3961	4374	888	1388	1530	1676	803	1214	1373	1496	510	987	1058	1202
		111,6	179,5	198,1	218,7	44,4	69,4	76,5	83,8	40,2	60,7	68,7	74,8	25,5	49,4	52,9	60,1
Parim saavutis Nõrgem „kaka-ndu“ saavutus ¹⁾		174	202	210	246	73	83	90	94	73	84	83	89	42	67	66	77
		51	169	191	210	13	57	63	64	5	46	53	63	3	37	39	51

1) Võistlustest osa-võtjaid oli kõi-gest 22. Neist saavutasid:

21. laskurit:
 lm. 17 }
 plv. 16 } kokku 33
 pst. 0 }

22. laskurit:
 lm. 6 }
 plv. 3 } kokku 12
 pst. 3 }

Üldiselt näitab 1920. aast. ülevõit-likest laskevõist-lustest osavõtmute väike arv ja nõr-gad tulemused, et Vabadussõja lõp-pedes ei tuntud veel suurt huvi täpse laskmise vas-tuajet meikaitse-väe lasketase oli siis üldiselt väga madal.

Tabel nr. 5.
(Lisa: arvojoonis nr. 1.)

Kaitseväge 20 parima laskuri saavutused Kaitseväge ja Kaitsejõudu vahelisel ülevõistlusel laskevõistlustel 1920.—1932. a. (300 m pealt 10-ringilise normaalmärgi pihhta kolmest põhiasendist à 20 lasku).

Hindeteguri nimetus	Paremuse järjekord	S i l m a d e s u m m a												M ä r k u s i		
		Kõigist asenditest			Lamades			Põlvelt			Püsti					
		1929	1930	1932	1929	1930	1932	1929	1930	1932	1929	1930	1932			
1. Individuaal-saavutused 1.—10.	1	415	450	522	166	156	183	126	156	176	123	138	163	1931. aastal Kaitseväge ja Kaitsejõudu vahel ülevõistluse võistlusi ei korraldatud. Võistlusmeeskonna suurus: kummagil pooltel 22 laskurit; otsustatakse poolte 20 parima laskuri silmade kogusumma järgi.		
	2	406	437	513	164	168	188	141	157	176	101	112	149			
	3	396	426	511	156	169	187	124	160	180	116	97	144			
	4	391	425	510	164	167	187	140	147	174	87	111	149			
	5	384	425	504	143	168	178	137	146	167	104	111	159			
	6	381	417	500	131	166	185	122	156	168	128	95	147			
	7	380	417	500	144	171	176	125	140	167	111	106	157			
	8	380	412	499	160	153	186	116	155	168	104	104	155			
	9	379	406	496	151	165	179	118	135	171	110	106	146			
	10	374	402	495	158	160	179	134	135	171	82	107	145			
2. 10 parimal: Kokku silmi Kesk. silm. summa Keskmine silm		3886	4217	5050	1537	1643	1828	1283	1487	1708	1066	1087	1514			
		388,8	421,7	505,0	153,7	164,3	182,8	128,3	148,7	170,8	106,6	108,7	151,4			
		6,48	7,03	8,42	7,68	8,21	9,14	6,42	7,44	8,54	5,33	5,44	7,57			
3. Individuaal-saavutused 11.—20.	11	372	400	495	159	167	196	115	138	171	98	95	134			
	12	370	397	494	144	169	186	113	124	159	113	104	149			
	13	369	396	492	142	152	192	134	137	164	93	107	136			
	14	365	396	489	142	165	187	135	111	149	88	120	153			
	15	359	396	488	167	165	176	110	146	165	82	85	147			
	16	359	396	488	156	168	184	122	135	179	81	53	125			
	17	359	383	482	164	166	184	127	117	154	68	100	135			
	18	326	382	473	142	157	186	102	141	155	82	84	132			
	19	324	380	473	136	147	188	94	128	172	94	105	122			
	20	318	366	462	136	149	178	91	132	157	92	85	131			
	4. 20 parimal: Kokku silmi Kesk. silm. summa Keskmine silm		7407	8109	9886	3025	3248	3679	2426	2796	3333	1957	2065		2878	
			370,4	404,5	494,3	151,3	162,4	182,5	121,3	139,8	166,7	97,9	103,3		143,9	
			6,17	6,76	8,24	7,51	8,12	9,20	6,07	6,99	8,33	4,90	5,16		7,20	
	5. Parim saavutus		415	450	522	167	171	192	137	160	179	128	138		163	

Tabel nr. 6.

(Lisa: arvjoonis nr. 2.)

Kv. parimate laskurite kuuluvus ohvitser- ja allohvitserkonda (üleajateenijaskonda).

Võistluse nimetus	Aasta	Parimaist						Märkusi
		10-st		20-st		30-st		
		ohv.	all-ohv.	ohv.	all-ohv.	ohv.	all-ohv.	
Üleriiklik kv. laskevõistlus	1920	4	6 (rm)	8	1+11 (ream)	—	—	Võistlejaid oli kõigest 22, nendest 13 ohvits., 1 allohvitser ja 8 ream.
Kv. laskevaatused	1922	1	9	3	17	3	27	
Üleriiklikud kv. laskesivivõistlused	1923	7	3	11	9	13	17	
	1924	võistlused polnud ühised						1921. a. kohta puuduvad andmed.
	1925	võistlusi ei korraldatud						
	1926	7	3	14	6	20	10	
	1927	5	5	8	12	14	16	
	1928	5	5	12	8	15	15	
	1929	2	8	6	14	9	21	
	1930	5	5	7	13	10	20	
Kaitseväe ja Kaitseliidu vahelised võistlused	1929	4	6	7	13	—	—	
	1930	5	5	7	13	—	—	
	1932	3	7	7	13	—	—	
Kokku:		48	62	90	130	84	136	

Märkus: Tabel tõestab, et meie ohvitserid teostavad laskeasjanduse alal mitte üksi jnhtidena ja instrktoritena, vaid ka tegelikkude laskuritena väga edukalt ja suurel arval.

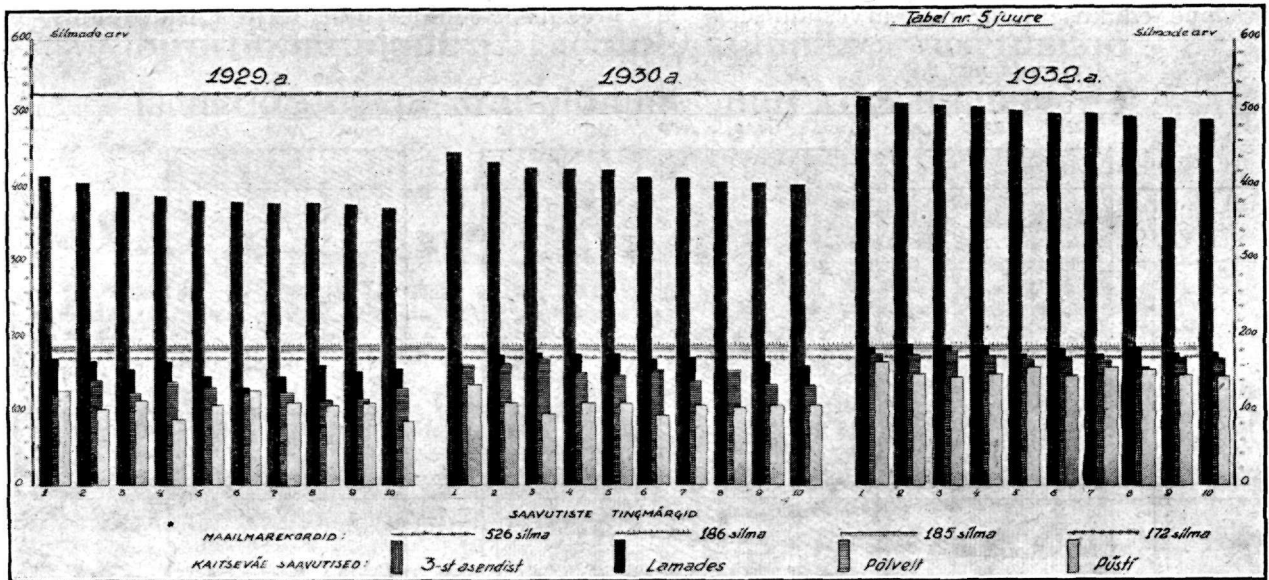
Tabel nr. 7.

Kv. parimate laskurite kuuluvus väeosadesse üleriiklikkude võistluste tulemuste järgi 1922.—1932. a.

Jrk.	Väeosa (Väeosa nimetus käesoleval ajal)	Võistlejate arv üleriiklik-kaitsevähelistel laskevõistlustel (aastate kaupa)								Kv. ja Kl. vahe- listel võistlustel 20 parimast, aastatel:			Kokku	Märkusi			
		20-st parim.	30-st parimast							1929	1930	1932					
		1920	1922 ¹⁾	1923	1924	1926	1927	1928	1929						1930		
1	Sõjakool	—	—	—	—	2	7	5	—	1	1	1	1	18	1) 1921. aasta kohta vastavad andmed puuduvad. 2) Diviisi õppekompanid, alates 1929. aastast, ise- seisvalt ei esine. 3) Oli üks esindaja, kuid seegi kukkus võistlustest välja. 4) Lajarõpeline sorong nr. 3. 5) Alalisväe ohvitseride kursuselt. 6) Veltv. August Tasa. 7) Leitn. Karl Foerster.		
2	Allohvitserikool	—	—	2	—	1	8	4	6	5	6	6	11	49			
3	1. div. õppekompani	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2			
4	2. „ „	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2			
5	3. „ „	—	—	2	1	1	—	3	—	—	—	—	—	9			
6	2. üksik jal.-pataljon	—	—	—	2	1	1	—	2	1	—	1	2	10			
7	3. „ „	—	—	5	—	3	1	2	1	1	4	1	—	18			
8	4. „ „	—	—	—	2	—	—	1	—	—	1	—	2	6			
9	5. „ „	—	—	1	—	1	—	2	1	—	—	—	—	5			
10	6. „ „	—	—	6	8	5	4	1	1	2	1	1	—	29			
11	8. „ „	—	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	—	6			
12	9. „ „	—	—	4	4	8	—	3	—	2	1	1	—	24			
13	10. „ „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0			
14	Kalevi „ „	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1 ⁶⁾			
15	Kuperj. „ „	—	—	3	—	—	—	1	1	2	2	—	—	10			
16	Sakala „ „	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	4			
17	Scouts „ „	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5			
18	1. jal.-rügement . . .	—	—	3	10	—	2	2	1	2	4	12	4	5		2	47
19	7. „ „	—	—	—	—	4	8	2	4	6	4	1	4	—		—	33
20	1. Sorongrüg . . .	—	—	5 ⁴⁾	—	5	—	1	—	1	1	1	—	—		—	14
21	2. „ „	—	—	—	—	5	—	2	—	—	2	—	2	—		—	13
22	Ratsarügement . . .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		—	1 ⁷⁾
23	Kaitseväestaap . . .	—	—	—	—	12 ⁵⁾	1	—	—	—	—	—	—	1		—	12+2
Arvestatud parimate laskurite üldarv		20	30	30	30	30	30	30	30	30	20	20	20	320			

Märkus: Käesolevas tabelis torkab eriti silma väeosade otse üllatavalt vähene osavõtt 1920. a. võistlustest, mis olid vabatahtlikud; meie kaitseväge koosseis sel ajal oli õige suur.

Arvjoonis nr. 1.

**Kaitseväe 10 parima laskuri areng lasketulemuste silmade-summa järgi
Kaitseväe ja Kaitseliidu vahelistel üleriiklikel võistlustel 1929.—1932. a.**

Märkus: Mida kõrgem on saavutuste tase üldiselt, mida väiksem individuaal-saavutuste kõikumus ja mida lähemal üksikutele üksikute asendite tase, seda kõrgematasemeline on terve laskurimeeskond.

3. võimalikult rohkem iseseisvust asjast huvitatud väeüksustele (laskuriühingutele, alljuhtidele) asja arendamiseks kohapeal;
4. viia laskesport rahvamassides nii sügavale, et selle kaudu mõjusalt saaks alal hoitud ja edasi arendatud, mitte üksi kv. realaskurite-reservlaste lasketase, vaid ka vanemate laskurite oma, kes sõjas ei saa kaasa lüüa lahinguväljal, kuid oma kodu rajoonide (asulate, ühendusteede jne.) vahetel kaitsmisel võivad osutada meie Vabariigile äraarvamatuid teeneid.

Tehtud töö on suur, kuid meie ei tohi peatuda, sest palju on veel teha, eriti ülaltoodud nõuete esimese ja viimase punkti täitmiseks.

Meie laskeasjandusele pandud kindel alus garanteerib temale täieulatusliku edukuse ka tulevikus.

Järjekorralise tööülesandena paistab akuutselt silma meie realaskurmassi näpsja kiirlaskmisoskuse (lahinglaskmine) arendamine, sest riigikaitse vajab võimalikult suurel arvul üksikvõistlejaid inimeskütte.

On ilmselt selge, et meie ei suuda endile nii pea soetada sarnase tasemega ja relv-

varustusega „sniperite“ koostist, kui seda oli sakslaste või inglaste oma Maailmasõjas. Ei. Kuid ajateenija realaskuri väljaõpetamisel, kui ka laskesporti arendamisel rahvamassides, suudame edukalt täita, meile täiesti jõukohast ülesannet, mis üldpiltlikus väljenduses oleks järgmine:

Iga kaitsevälaneline (ega ju keegi tead, milal ja mil viisil tema tund tuleb) peab vähemalt suutma tabada kaugustel kuni 250 m tavalisest sõjaväepüssist hariliku laskemoonaga, lamades (toetatud ja vabalt käelt) püstkujude ahelikku, mis hüpetena lähenedes ilmub u. 3 sekundiks; tabatud püstkujude arv minutis vähemalt 15.

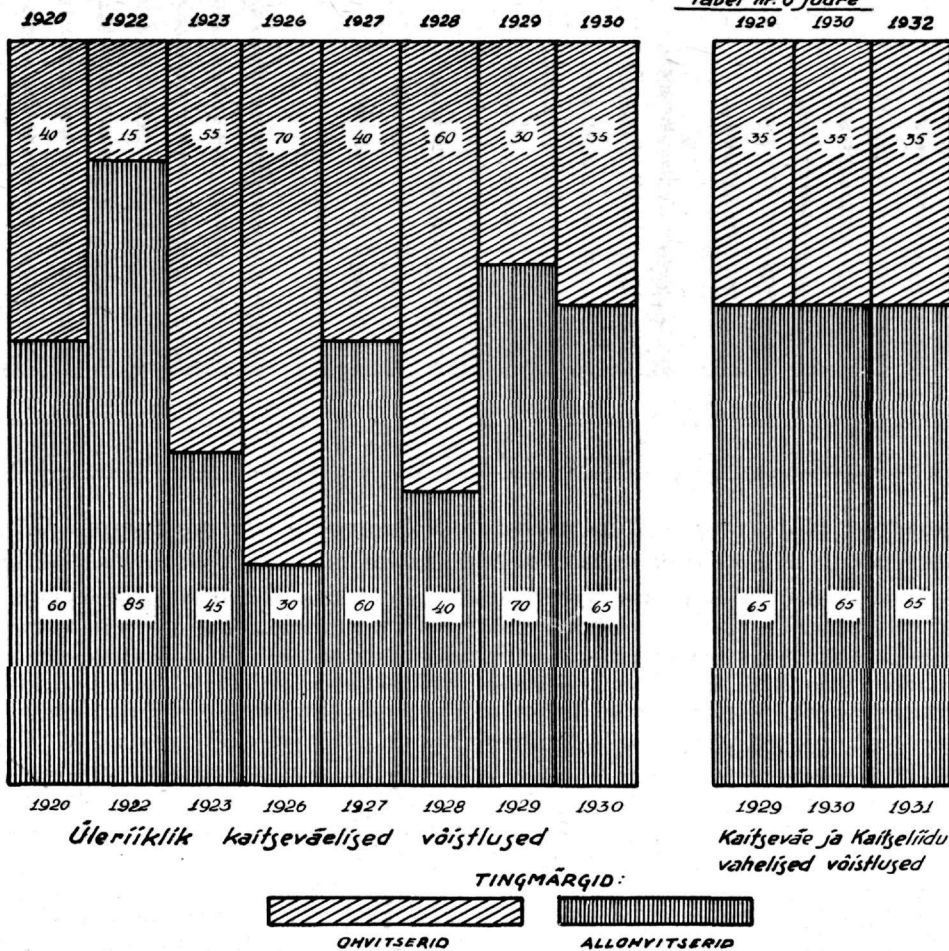
Ka aeglase punktilaskmise harjutusi tuleks pidada kujumärkide pihta, mis algul asetatud ringidega kilbile. Huvi tõstmiseks kaju tabamise vastu on soovitatav tabamuste eest kujusse anda lisapunkte.

Seega õpetame realaskurit tabama nii püstkaju kui ka väiksemaid lahingumärke; ühtlasi arendame neis ka kindlat usku endasse ja oma relvasse: „250 m pealt ei jõua vastane lahinguolukorras minuni palju alla 1 minutit ja selle aja kestel võin surmkindlalt kahjutuks teha vähemalt 10 lähenevat vastast.“ — Vastasele äärmiselt ohtlik, ja seega eriti hinnaline meie riigikaitsele on sarnase veenega ja oskusega üksiklaskur.

Ringid märklaua on vajalikud eeskätt tabamuse asukoha kättenäitamiseks, väljaõppe edukuse hõlpsaks arvestamiseks ja

märgid, harjutuste ja klassikatsete kavadeleksid ühtlased kõikides meie riigikaitse organisatsioonides ning Eesti Laskuriliidus.

Arvjoonis nr. 2.

Ohvitseride ja allohvitseride % kaitsevæe 20 parima laskuri hulgas kv. üleriiklikel laskevõistlustel.

Märkus: Kui kõrvutame meie kaitsevæe ohvitseride ja allohvitseride üldarvud, siis tõestab käesolev joonis meie riviohvitseride suurt huvi laskespordi vastu.

võrdlemiseks, sportliku huvi õhutamiseks jne. Sõjapüüsi märklauadadel on soovitatav ringivahe: 100—400 m 5 cm, kaugustel üle 400 m 10 cm. Ka on vajalik (väljaõppe lihtsustamine ja kokkuhoid), et sõjapüüsi

Laskeväljaõppe arendamiseks ülaltoodud põhimõtete kohaselt ja suunas on meie kohapealsed rivijuhid juba loonud soodsad tingimused; jääb vaid ära oodata masstulemuse lähemas tulevikus.

Pärnu

OÜ A. Bliebernihti õllevabrik

LADUD: Tallinnas, Viljandis, Kuressaares.

Sõjatehnika alalt.

Suurtükiraudade paisumine, kulumine, vasetumine ja nende rikete ärahoidmine ning kõrvaldamine.*)

Kapten E. Tiivel.

II.

Rauaõone kulumine.

Intensiivsel ja pikaajalisel laskmisel tekib suurtükiraudades metalli liiga suur kuumenemine. See soodustab:

- rauaõone kulumist mürsu juhtvöö hõõrdumise tõttu;
- rauaõone kulumist ja õone pinna pragunemist rohugaaside hõõrdumise tõttu;
- rauaõone vasetumist, mille põhjuseks on asjaolu, et rauaõone terase sisse tunginud mürsu juhtvöö küljest lahti rebenenud ja mõnikord kuni sulamistemperatuurini kuumenenud vaseosakesed.

Kui suurtükirauast on välja lastud teatav arv mürske, hakkab see pikkamööda kaotama oma lahingomadusi. Viimaste vähenemine väljendub peaausjalikult algkiiruse kaotuses ja lasketäpsuse vähenemises. Algkiiruse kaotus omakorda toob kaasa laskekauguse vähenemise, suurendab mürsu lennuaega, vähendab selle läbitungivõimet soomusest jne.

Raua lahingomaduste vähenemine, mida esialgu üldiselt nimetame rauaõone kulumiseks, väljendub väliselt kahel kujul: rauaõone läimõõdu suurenemises, mida edaspidi nimetame rauaõone diametraalseks kulumiseks, ja põlendiku ilmumises rauaõone laengupesas, ühendaval koonusel ja vintosa alguses.

- Rauaõone kulumise põhjused on järgmised:
- mürsu mehaaniline hõõrdumine;
 - rohugaaside hõõrdumine;
 - rohugaaside läbitungimine mürsu juhtvöö ja rauaõone sisemise pinna vahelt.

Nagu katsete tulemused (pärast suure arvu laskude väljalaskmist) näitavad, on rauaõone tegelik kulumine järgmine:

Padrunipesas. — Kui laskmine toimub unitaarpadruniga, siis padrunipesas põlendikku ei ole, kuid suurtükikides, kus mürsk on kestast eraldi, tuleb põlendik ilmsiks juba laengupesa keskkohas ja areneb sealt edasi ühendava koonuse suunas.

Ühendaval koonusel ja vintosa alguses on rauaõone kulumine kõige suurem ja võib areneda kuni vindi väljajade täielise murenemiseni.

Rauaõone keskmises osas on kulumine kõige väiksem, kuid seevastu on seal vasetumine kõige suurem.

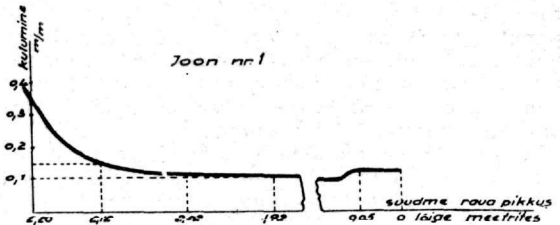
Rauaõone suudmeosas on kulumine juba suurem kui keskmises osas, jäädes siiski väiksemaks kui vintosa tagaotsas.

Kogu rauaõones on vindi väljajade kulumine umbes kaks kuni kolm korda suurem soone põhja kulumisest, kusjuures vindi välja laskeserv kuuib, s. o. ümmardub palju kiiremini kui teine serv.

Kokkuvõetult võib paljutarvitatud suurtükiraua juures märgata, et:

- raua vintosa alguses ja laengupesas muutub õone läbimõõt suuremaks;
- raua keskosas muutub õone läbimõõt vasetumise tõttu väiksemaks; see vähenemine on rohkem märgatav vintsoontes kui vindi väljajadel;
- rauaõone suudmeosa läbimõõt suureneb; see suurenemine on rohkem märgatav vindi väljajadel kui vintsoontes.

Juurdelisatud joonestusel on kujutatud 76 mm kahuri vindi väljajade diametraalse kulumise kõverjoon.

1. Mürsu mehaaniline hõõrdumine.

Mürsu mehaaniline hõõrdumine kutsub esile peaausjalikult õone diametraalse kulumise.

Katsed on näidanud, et kui mürsku määrada parafiiniga, siis rauaõone kulumine hõõrdumisest peaaegu kaob; samuti kui mürsku määrada vaseliiniga, siis kulumine väheneb tunduvalt.

Rauaõone kulumine suuremalt osalt vindi väljal ja laskeserval mürsu mehaanilisest hõõrdumisest on täiesti arusaadav; kuid mispärast on rauaõone taga- ja eesosa kulunud rohkem kui keskosas, jääb selle põhjuse analüüsimisel arusaamatuks.

Kui rauaõone diametraalne kulumine on väike, ei avalda see peaaegu mõju mürsu juhtimisele ja liikumisele. Edaspidisel kulumise arengisel tekib juhtvöö ja rauaõone sein vahel üha suurenev vaheruum. Rohugaasid hakkavad selle vaheruumi kaudu ettepoole välja tungima, kuna nende liikumiskiirus ületab tunduvalt mürsu liikumiskiiruse. Läbitunginud gaaside hulk üksikute laskude juures võib olla erinev; seega gaaside läbitungimine vähendab laskekaugust ja lasketäpsust.

Kui kulumine on arenenud juba niivõrd, et vindi väljalad on täiesti kulunud või maha kistud teatavas ulatuses (mida võib teha kindlaks rauaõonest jälgede võtmisega), siis rauaõone vigastatud osa kisub mürsult juhtvöö maha ja rohugaasid tungivad mürsu juhtvöö ja rauaõone sein vahelt läbi kogu rauaõone vintosa ulatuses. Selle järeltulusel mürsk väljub rauaõonest tiirlemata ja vähenenud algkiirusega — „vân-

*) Vt. „Sõdur“ nr. 16/17 s. a.

tab" lendjoonel, tekitades häiresireeni ürgamisele sarnanevat kõla, ja langeb maha suurtükile õige lähedal, kusjuures harilikult süütaja on mürsust lahti rebitud ja mürsk võib olla suunatud põhjaga ettepoole. Laskmine sarnastest raudadest on täiesti ebanormaalne.

Peaaegu samasugused on tulemused ka siis, kui vindiväljad ei ole küll täiesti kulunud, kuid nende servad on paiguti või teatavas ulatuses maha kulunud, nii et vindiväljad on profiilis peaaegu kolmnurksed.

2. Rohugaaside hõõrdumine ja läbitungimine mürsu juhtvöö ja rauaõone sisemise pinna vahelt.

Rauaõone vintosa alguse ja ühendava koonuse pinna uurimine näitab, et pärast teatud arvu laske metallipind kaotab läike ja muutub järk-järgult tumedamaks. Tumedust põhjustavad väikesed praokesed, mis on tekkinud õone pinnale ja on seal ilma kindla korrata laiali pillatud. Need praokesed ilmuvad kõige esmalt ühendava koonuse ümbruses, laienedes sealt vintsoonte ossa.

Edaspidiste laskmiste tagajärjel need tumedused suurenevad: väikesed praod ühinevad omavahel, sünnitades tiheda pragudevõrgu üle terve õone tagaosa. Pärastpoole võib tähele panna, et sellest pragudevõrgust hakkavad need praod, mis on suunatud paralleelselt rauaõone teljele, suurenema, moodustades vagusid rauaõone vintosa algul ja ühendaval koonusel. Algul nähtamatud vaod, mis suunduvad pikuti rauaõont, lõhutakse gaaside liikumisega ja hõõrdumisega suuremaks ja muutuvad pikkamööda nähtavaks. Nende pragude ja vagude tekkimisel ja süvenemisel vindiväljad hakkavad murenema; mõnikord vindiväljad murduvad kuni soonte põhjani ja isegi sügavamale, nõnda et äramurdunud vindiväljade asemele jäävad kolmenurgelised vaod.

Seda väärnähet (metallipinnale ilmuvad vaod ja ühtlasi metallipind muutub konarlikeks) nimetatakse põlendikuks. Põlendiku ulatus, alates vintsoonte algusest, on muutlik ning oleneb alkikiirusest ja kaliibrist. Põlendik suureneb ühes temperatuuri tõusuga, mis omakorda on pikemaajalise laskmise tulemus. Põlendik on eriti suur ühendaval koonusel ja vintosa alguses, ulatudes isegi teatava kauguseni laengupessa, ühendavast koonusest tahapoole.

Põlendiku tekkimist püüavad seletada rida hüpoteese. Nendest võtame kolm tõenäosemat vaatlusele.

Ühe hüpoteesi järgi: Lõhkeaine lagunemisel tekib süsinikku sisaldavaid gaase, mis — mõjude terase pehmele pinnale — sementeerivad ja karastavad tugevasti selle pealmist kihti. Rohugaaside suure surve all hakkab raud laiali paisuma, mille tagajärjel õhuke karastatud pind hakkab pragunema. See on põlendiku esimene aste: praokesed on täitsa juhuslikult laiali pillatud ja nende pragunemissuunad on sõltumatud rohugaaside läbitungimissuunast.

Nende pragude kaudu hakkavad nüüd rohugaasid läbi tungima; mürsu juhtvöö ei saa seda takistada. Rohugaasidel on püüe tungida pragude kaudu mürsust mööda, sest gaaside kiirus raua tagaosas on palju suurem kui mürsu liikumiskiirus. Kiiruste vahe tuleb sellest, et lii-

kumise algul mürsk saavutab normaalse alkikiiruse võrdlemisi aeglaselt, kuna seevastu gaaside surve tõuseb maksimumini võrratult kiiremas tempos. Tähendatud gaaside läbitungimise tõttu on ka rauaõone kulumine vintsoosa tagaotsas kõige suurem.

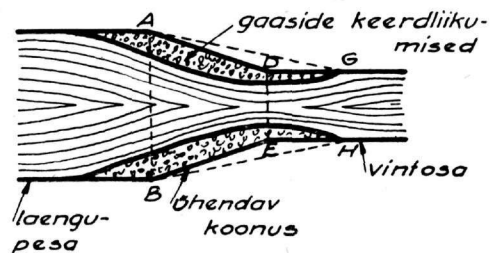
Praod lõhutakse vähehaaval suuremaks ja omandavad viimaks vagude kuju. See pragude lõhkumine toimub seda energilisemalt, mida väiksem on mürsu liikumiskiirus ja mida suurem on gaaside surve. Gaaside surve on maksimumine ühe kuni kahe kaliibri ulatuses ühendavast koonusest, milletõttu seal tulebki kõige rohkem pragusid nähtavale.

Rauaõone keskosas, kus rohugaaside surve on langenud mitmekordselt ja kus ühtlasi gaaside läbitungimiskiirus on vähenenud, pragusid ega põlendikku suuremal kujul ette ei tule.

Teise hüpoteesi järgi (kindral-insener Charbonnier' hüpoteesi): Rauaõone kulumine ja konarlikeks muutumine toimub rohugaaside hõõrdumise tõttu. Rohugaaside mass järgib mürsule kiirelt ja suure jõuga, kuid see liikumine pidurdub rauaõone ühendava koonuse juures. Liikudes õones edasi tõkestamatu joana, kutsub gaasimass välja igas kohas, kus rauaõõs muutub läbilõikes, hüdraulikas vedela joa liikumisel läbi kitsuste esineva nähte.

Rohugaasid ja rohupõlemisel põlemata jäänud osakesed põrkavad suure kiirusega ühendava koonuse vastu, tekitades võimsaid tsükloonilisi keerdliikumisi (joon. nr. 2). Liikudes mööda ülekuumenenud, sementeerunud ja pragunenud rauaõone pinda, tekitavad need tsükloonilised keerdliikumised veel rohkem konarlusi, kiskudes õone seina küljest lahti teraseosakesi, mida kisub kaasa rohugaaside vool.

Joon. nr. 2

Sarnane rohugaaside hõõrdumine, seltsides mürsu juhtvöö hõõrdumisega, püüab muuta rauaõone ühendava koonuse murtud joone ADG kõverjooneks. Tulemuseks on ühendava koonuse nihkumine ettepoole ja ühtlasi selle kallaku muutumine.

Tsükloonilised keerdliikumised toimuvad samuti raua suudme juures, kus rohugaasid pääsevad rauaõonest vabadusse. Raua suudme juures rohugaaside rõhumine ja temperatuur on madalam kui ühendava koonuse piirkonnas, milletõttu põlendiku möju suudme juures on väike. Suudme otsas, mõne sentimeetri ulatuses suudmelõikest tahapoole, vindiväljad lihtsalt kuluvad rohugaaside hõõrdumise tõttu.

Suudmeosas tekib sageli vasevärving, mille tekitajaks on sinna sadenenud vaseosakesed, ja mida ei tule pidada vasetumiseks.

Kolmanda hüpoteesi järgi (professor Tschernovi hüpoteesi): Lasu

ajal, laengu süütumisega, tekib laengupesas äärmiselt tihe põletav gaas, millel on õige kõrge temperatuur (üle 2000°). See põletav gaas, omades suure surve (mitu tuhat atmosfääri), on õige tihedas ühenduses rauaõõne sisemise pinnaga ja seega soojendab rauaõõne metalli pealmiset kihti kõrge temperatuurini. Võttes arvesse, et rohugaasid mõjuvad õige lühikese aega, on soojendatud metallikihi paksus äärmiselt väike (ainult mõni sajandik millimeetrit). Pärast lasku gaaside surve ja temperatuur langevad õige kiiresti, mille tagajärjel rauaõõne sisemine pind jahtub kiiresti. Järgmiste laskude ajal rauaõõne pind vaheldumisi soojeneb ja jahtub, mille tagajärjeks on praokeste ilmumine rauaõõne pinnale.

Nagu nägime, on kõik põlendiku nähte selgituseks loodud hüpoteesid erinevad, kuid nende autorite ühine arvamus on, et mida suurem on rohugaaside temperatuur, seda suurem on suurtükiraua metallile üle antud soojus ja järelkult ka põlendik.

Põlendiku tagajärjeks on ühendava koonuse nihkumine ettepoole ja ühtlasi selle kallaku muutumine. Sellega muutuvad mürsu laadimise tingimused, eriti väheneb laadimise tihedus, sest põlendiku tõttu muutub laengu pesa jämedamaks (nagu nägime eespool) ja pikemaks, mis omakorda kutsub esile algkiiruse kaotuse ja laskekauguse vähenemise. Juhtumil kui rauaõõne ühendav koonus on nihkunud ettepoole, siis mürsu asend võib olla iga lasu ajal erinev, muutes seega iga lasu ajal rohugaaside survet ja algkiirust, mis omakorda vähendab raua lasketäpsust.

3. Rauaõõne kulumise mõju laskmisele.

Kulumise mõju laskmisele võib tulla kõneste ainult nende suurtükide juures, millistes puuduvad suuremad mehaanilised rikked ja vasetus. Teinekord rauaõõne kulumine on õige väike, kuid raud kuulub siiski praakimisele just õõnes ettetulevate rikete tõttu, mis on suutelised vähendama mitte ainult laskekaugust ja -täpsust, vaid muudavad suurtükiraua laskmiseks hädaohtlikuks kas otseselt (löhed ja paisumised) või jälle seeläbi, et need rikked kutsuvad välja peatusi ja viivitusi mürsu liikumises, millised omakorda kutsuvad välja rohugaaside ülerõhumisi või süütaja enneaegset tõttamist. Viimaste põhjuste hulka, peale võõrkehade leidumise rauaõõnes, kuuluvad kaugele arenenud vasetus ja jälle asiolu, et vindiväljade laskeservad on maha taotud või liiga konarlikud ja kui vindiväljad on tugevasti rikutud.

Rauaõõne kulumine esineb kahel kujul:

a) diametraalne kulumine, mida mõeldakse vastava abinõu abil, kusjuures võetakse arvesse maksimaalne läbimõõt vindiväljade vahel rauaõõne vintosa alguses või vähesel eespool, kui ühendav koonus on nihkunud ettepoole;

b) ühendava koonuse edasinihkumine, mida mõeldakse millimeetrites koonuse kontrollimisabinõu abil, ja mis väljendatakse harilikult valemiga $A = 1 - 1_0$, kusjuures 1 on vahekaugus kulunud suurtükis mürsu põhja löikest kuni raua päralõikeni. Seejuures on oletatud, et mürsk on tõugatud täielikult laadimisasendisse. 1_0 — on sama vahekaugus uues suurtükis.

Need mõlemad kulumised põhjustavad alg-

kiiruse kaotust (nagu nägime eespool), millest järeldeb, et algkiiruse kaotus dV_0 võiks olla suurtükiraua kulumise (niihästi koonuse edasinihkumise kui ka diametraalse kulumise) väljendajaks. Ei ole võimalik mõõta eraldi algkiiruse kaotusi, mida võiksime kirjutada ühe või teise kulumise arvele. Võib mõõta ainult üldist algkiiruse kaotust dV_0 laskmiste teel.

Näide:

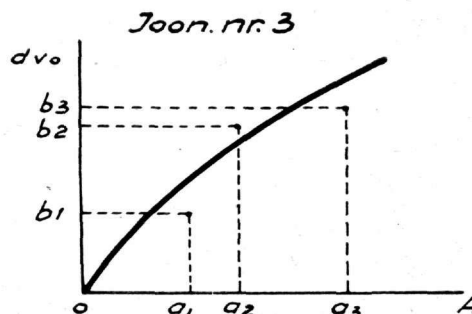
	Väljalaskud mürskude arv	Diametraalne kulumine millimeetrites	Ühendavakoonuse edasinihkumine m/m	Algkiiruse kaotus dV_0 m/ssek.
75 mm väljakahur . . .	9.300	0,6	7,2	15
	11.400	0,62	6,6	16,4
155 mm Sn haubits . . .	3.200	0,8	12	6,5
	5.100	1,05	12	7,5

Tabelist nähtub, et kuigi kahel 155 mm haubitsal on ühendava koonuse edasinihkumine ühesugune, ei ole nende algkiiruste kaotus siiski üks ja sama. Algkiiruste vahe, kuigi väike, on tingitud ainuüksi lahkuminekust diametraalses kulumises. 75 mm suurtükide juures vastab kõige suurem algkiiruse kaotus kõige väiksemale koonuse edasinihkumisele ja kõige suuremale diametraalsele kulumisele. Sellest järeldeb, et kui kulumine on juba suur, siis väike diametraalne kulumine (antud juhtumil 0,02 mm) mõjub tunduvalt algkiiruse kaotusele.

Võttes arvesse, et koonuse edasinihkumine on kergesti mõõdetav väeosas, võib ühte ja sama liiki kuuluvate suurtükide jaoks katselisel teel määrata kindlaks algkiiruse kaotuse (dV_0) koonuse edasinihkumise funktsioonina, s. t. $dV_0 = f(A)$.

Allpool on võetud näitena (joon. nr. 3) erinevate koonuse edasinihkumisega 75 mm väljakahurid. Algul mõõdame nende suurtükide koonuse edasinihkumised $A_1, A_2, A_3 \dots$ ja kanname need koordinaatide abstsissteljele; sellejärel kanname igale koonuse edasinihkumisele vastava algkiiruse kaotuse dV_0 ordinaatteljele ja ühendame saadud punktid kõverjoonega. Saadud kõverjoon kujutab keskmist algkiiruse kaotust koonuse edasinihkumise funktsioonina [$dV_0 = f(A)$]. Saadud kõverjoon vastab ainult keskmisele teoreetilisele suurtükile.

Kui võtame ühe juhusliku sellesse liiki (75 mm) kuuluva suurtüki, mille koonuse edasinihkumise suurus on Oa , kuid mille diametraalne

hakanud juba murenema, kuid ükski vindiväli ei tohi olla murenenud terves lauses;

III liik — rauaõõnes võib esineda põlendik säärases ulatuses, kus vindiväljad on juba murenenud terves lauses ja mitmesuguses pikkuses, kuid seejuures kas või ühegi vindivälja murenemise ulatus ühendavast koonusest ei tohi olla suurem kui 40 mm, kuna teiste vindiväljade murenemine võib olla suurem tähendatud piirist;

IV liik — rauaõõnes võib esineda põlendik säärases ulatuses, et vindiväljad on murenenud terves lauses ja ulatuses üle 40 mm ühendavast koonusest.

Meie suurtükiväes kui võtta, et vindiväljade kulumine võib olla kuni 0,8 vintsoonte

ja vindiväljade läbimõõtude vahest, siis saaksime järgmised normid:

	Vintsoonte ja vindiväljade läbimõõtude vahe mm	Lubatav kulumine mm
76 mm kahur . . .	1,52	1,2
84 " " . . .	2,00	1,6
107 " " . . .	2,00	1,6
114 " haubits . . .	2,54	2,0
150 " " . . .	2,69	2,1
152 " " . . .	2,54	2,0

(Järgneb.)

Bibliograafia.

Sõjaväe süsteemid. *)

Miilits.

Miilits kujutab enesest rahvaväge tema puhtamal ja ürgsemal kujul. Me näeme teda vanadel aegadel ja loodusrahvaste juures. Kõik võitlusvõimelised kodanikud võtavad osa riigikaitsest. Kõiki on õpetatud tarvitama relvi, kuid rahuajal teotseb igaüks oma harilikul tegevusalal.

Miilitsa olulisemaks tunnuseks on alaliselt koosolevate väeüksuste puudumine. Rühemendid ja diviisid on olemas küll juba rahuajal, kuid nad on harilikult nägematud. Neid kutsutakse aeg-ajalt kokku õppuste otstarbel ja pärast seda kaovad nad jälle.

Noorsõdurite väljaõpe teostub väljaspool sõjakorrraks ettenähtud üksusi. Selleks moodustatakse erilised õppeüksused või nekrutipataljonid. Õppeaja lõppedes noored arvatakse miilitsareameestena sõjakorrraks ettenähtud väeosade koosseisu. Sellest alates võtavad nad osa oma väeosa õppustest. Õppeüksusse või nekrutipataljoni kas astuvad jälle uued noorsõdurid või läheb niisugune õppeüksus ajutiselt laiali.

Pärast noorsõdurite väljaõpet miilits ei hoiata koos meeskondi „vanade sõduritena“ väljaõppe täiendamise otstarbel. Sellest tingituna ei oma riigivõim käepärast alalisi väeüksusi nii välise kui sisemise ohu korral. Vajades sõjariistus jõudu, ta peab teostama kodanikkudest koosneva miilitsaväe mobilisatsiooni.

*) Käesolev kirjutus on koostatud kaitsevägegede staabilt, kogutud andmete põhjal, kusjuures peallikana on kasutatud Leipzigi 1934. a. ilmunud Tantris — Wehrsysteme 30-leheküljelist brošüüri.

See alalise jõu puudumine riigivalitsuse kätes paistab mõnedele mitte puudusena, vaid paremusena. Nende arvates miilitsasüsteem pakub parimat tagatist, et valitsusvõim kunagi ei saaks tarvitada sõjariistus jõudu vastu rahva enamuse tahet, sest rahvas ja sõjavägi on üks ja seesama.

Nekrutikool võtab miilitsasüsteemi juures ajaliselt õppeaja jaotuse suhtes kõige tähelepanuväärsema osa. Suurt mõju õppeaja minimaal-kestvusele omab noorsõdurite teenistuseelne vaimline ja füüsiline ettevalmistus. Kui rahvahariduse üldine tase on kõrge, noorsugu füüsiliselt arenenud ja osa võtnud teenistuseelsest sõjalisest ettevalmistusest, siis võib ka nekrutikooli lühikese kestuse juures saavutada nõutavaid tulemusi.

Teenistuseelse ettevalmistuse eesmärke võib seada väga kõrgeteks. Seda võib näha näiteks Prantsusmaal. Noored prantslased, kes püüavad seadusega kindlaksmääratud ühe teenistusaasta jooksul omada allohvitseri auastme, peavad enne teenistust sõjaväelistes ühingutes läbi tegema peaaegu täieliku ettevalmistuse jao ja rühma tegevuse raamides. Üliõpilased, kes võtavad osa nn. kõrgemast noorsoo ettevalmistusest, algavad oma tegevteenistust juba lõplikult väljaõpetatud jaoülematena.

Kui sellise teenistuseelse ettevalmistuse põhjal tahetakse teenistusaega lühendada, siis on loomulik, et kõik kutsealused sellist ettevalmistust saaksid. Seega peab teenistuseelne ettevalmistuse olema sunduslik. Vabatahtliku komplekteerimissüsteemi juures peab see tehtama vastuvõtmise eeltingimuseks.

Šveitsi nekrutikoolides teenib jalaväelane 65, suurtükiväelane 75 ja ratsaväelane 90 päeva. Seda aega tuleb pidada liiga lühikeseks. Šveitsi ohvitserid on ka ise seda väljendanud riigikaitset käsitlevas kirjanduses.

Väga suuri nõudeid seab — muidugi ainult teoreetiliselt — kuulus sotsialist Jaurès, kes 1914. a. tapeti. Oma raamatus „Uus sõjavägi“ ta nõuab noorsõduritele 6-kuulise nekrutikooli. Miilitsa süsteemi mõistele on see noorte ettevalmistuse kestvus tähelepanuäratav. Jaurès'il on aga tuuline õigus.

Võrdluseks olgu nimetatud, et anglosaksi maades (Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides) miilitsa vabatahtliku komplekteerimisviisi juures on nõudmised väiksemad. Nende miilits ei tarvitse aga ka esimesel sõjapäeval kasutamiskõlvulise vaatepunktist nii kõrgel valmisoleku astmel seista kui mannermaal. Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid omavad sõja puhkemisel ikka veel teatavat aega, et rahuajal teostamata jäänud väljaõpet suuta järele aidata. Peale selle toetub nende miilits veel elukutselisele sõjaväele.

Et otsustada noorsõduri õppeaja kestvuse üle miilitsas, selleks tuleb põhimõtteliselt eraldada kaht miilitsa tüüpi. Nimelt, kas koosneb kogu sõjavägi ainult miilitsasõduritest, või on riigis olemas veel teisi kaitseorganisatsioone, milliseid ainult täiendatakse miilitsasõduritega. Kui asetada juba rahuajal eksisteerivasse väeosas lühiajalise väljaõppega miilitsasõdureid kõrvuti pikka aega teeninud vanade sõduritega, siis võivad nõuded esimeste vastu olla väiksemad. Teisiti on aga lugu, s. o. teisi nõudmisi tuleb esitada väljaõppele, kui miilitsasõdur ka raskemaid kohuseid, näiteks sihturi kohuseid klp. juures, peab täitma.

Küsimuses ei tule piirduda mitte ainult nekrutikooliga, vaid vaatlemise alla tuleb võtta ka miilitsa kui sõjalise jõu õppusi. Nendeks õppusteks kutsutakse kokku rügemendid ja diviisid. Miilitsal on siinjuures see suur paremus, et kõik väeüksused peavad õppusi samas koosseisus, millistes nad lähevad sõtta. Alalise sõjaväe süsteemi juures on see paremus ainult tegevteenistuse väeosadel, miilitsa juures esineb see aga kõikide väeüksuste juures. Sealjuures omab iga miilitsaohvitser võimaluse juhtida üksusi sõjaaegses koosseisus ja nimelt oma sõjaaegset kompanit või pataljoni. See on miilitsasüsteemi suur paremus. Alalistes sõjavägedes enne Maailmasõda oli tagavaraväe-ohvitseridel harva võimalust juh-

tida sõjaaegse koosseisuga üksusi. Tagavaraväe üksusi, mida nad sõjaajal pidid juhtima, ei saanud nad rahuajal peaaegu üldse näha.

Šveitsi miilitsasõdur peab üldse 8 korda kokku tulema 11—14-päevasteks õppusteks sõjaaegses koosseisus. Rööbiti sellega arendab ta oma isiklikku laskeosavust laske-spordi ühingutes. Sel alal saavutatakse väga palju, kuna laskesporti Šveitsis väga armastatakse. Kui sellest kõrvalehoidjaid leidub, siis kutsutakse vastav isik sunduslikult mõnepäevalistele laskeharjutustele ilma palgata.

Inglise ja Ameerika Ühendriikide vabatahtlikke miilitsaid vaadeldes näeme, et miilitsa mõiste ei pea sugugi lahutamatu ühenduses olema üldise sundkohustusega. See muidugi oleneb nimetatud riikide eriolukorrast.

Kui miilitsa kõrval on veel teisi kaitseorganisatsioone, või kui miilitsat on tarvis ainult teatud kindlaksmääratud suuruses, siis võib teda moodustada ka vabatahtlikul alusel. Eeltingimuseks on muidugi küllaldane arv vabatahtlikke, kes soovivad teenistusse astuda. Kui aga selline väike riik, nagu Šveits, asub suurte rahvaste keskel, siis ei või hüljata ühtki meest ja vabatahtlik alus tuleb asendada sundkohustusega.

Üldisel sundkohustusel selle hea külje kõrval, et ta on parim rahva kasvatamise abinõu, on veel see paremus, et kõik elukutsed, nende seas ka haritlased, on riigikaitseks kasutatavad. Vabatahtliku süsteemi juures jääks kõige paremal tahtmisel suur osa parimaid jõude riigikaitsest eemale. Mehhaniseerimise ajajärgul peab aga väejuhatuse võima leida spetsialiste kõigilt erialadelt. Iga juhul vajab ta aga kõiki haritlasi, et lahendada tähtsaimat probleemi, s. o. juhtkonna komplekteerimise küsimust.

Kutsealuste seast ükski ei leidu siiski tarvilisel määral juhte. Miilitsasüsteemi juures esineb tähtsaima küsimusena elukutselise kaadri küsimus. Kõik ametikohad, millistel on nõutavad erilised võimed, eriti aga juhtide kohad kõigis astmetes, tuleks täita elukutselistega.

Friedrich Suur omal ajal ütles, et sõjaväe vaim peitub tema ohvitserides. Napoleon omakorda väljendas, et ei ole halbu sõdureid, äärmisel juhul küll aga halbu ohvitseri. Silliseid arvamisi mõõduandvalt eriteadlastelt võib leida külluses. Siin olgu toodud veel üks arvamine hilisemast ajast. Kindralstaabi ülem Ameerika Ühend-

riikides kirjutab oma aasta-aruandes: „Põhjalikult väljaõpetatud ohvitserid on tänapäeva sõjas tähtsaim element. Nad on ainukesed, keda mingil tingimusel ei või improviseeritult luua. Sõjavägi võib elada kärbitud ratsioonidega, ta võib mitterahuldavalt riietatud, isegi kehvalt relvastatud ja varustatud olla, kuid lahingus ta on määratud hävinemisele, kui ta pole ohvitseridelt asjatundlikult juhitud. Küllaldane ja tubli ohvitserkond on võiduks otsustava tähendusega. Ainsaks juhtkonnaks, kes omab tarvilikke teadmisi, et rahvaväge luua, organiseerida ja väljaõpetada, on elukutseline ohvitserkond.“

Mingit erandit sellest reeglist ei saa teha ka miilitsasüsteemile. Ka miilits võib üldiselt saavutada niipalju võinivähe, kui palju suudavad juhid.

Heade juhtidega komplekteerimine on vajalik miilitsasüsteemile samal määral kui teistegi süsteemidele. Ei ole ju sugugi sundlik miilitsat varustada ainuüksi miilitsaohvitseridega, nagu see sünnib Šveitsis. Teda võib ja peabki rikkalikult varustama elukutseliste ohvitseridega. Eriti just väljaõppe teostamine nõuab teatavat hulka kogemusi, milliseid ka kõige parem miilitsaohvitser väga raskelt suudab omandada sellisel määral, kui ohvitser, kes sõjaasjanduse on omale valinud elukutseks. Ka lahingus on möödapääsematu kõigi muude isiklike omaduste ja väärtuste kõrval omada teatavat hulka tehnilisi teadmisi ja võimeid. Neid võimeid omandada on miilitsaohvitseril võimalik vaid siis, kui ta kaugelt rohkem aega kulutab oma väljaõppele, kui teised teenistuskohuslased. Kui näiteks kokku arvata, palju õppusi peab kaasa tege ma Šveitsi suurtükiväe leitnant, kuni ta oma ohvitserimundrist esimest korda rõõmu võib tunda, saame ümmarguselt 365 päeva. Töötule on see väike asi, kuid mingil kutsealal tegelevale on see tunduvaks koormaks. Ka tööandjatelt nõuab see suurt arusaamist riigikaitse tarvilikkusest. Riigil on võimalik vastava tasu maksimisega ja riigiteenistuses eelistamisega miilitsaohvitseri tööd nii rikkalikult tasuda, et ohvitserikandidaat suurendatud töökoorma heameelega oma õlgadele võtab. Ka seltskond võib siin kaasa aidata. Šveitsis on olukord tegelikult nii kujunenud, et iga haritud inimene heameelega ja endastmõistetavalt tahab ohvitseriks saada, ilma et ta sellest materjalselt nimetamisväärt kasu saaks.

Elukutseliste ohvitseride arvu piiramine on eeskätt tingitud kokkuhoiust. Elukutse-

liste ohvitseridega komplekteerimise vastu tuuakse aga ka teisi põhjendusi. Ameerika kindral Palmer arvab näiteks, et see ei olevat hea, kui miilitsaohvitseride kõrval on liiga palju elukutselisi ohvitseri. Esimesed ei õppivat sel juhul rahuajal omal jalgel seisma, kuna hiljem sõjas nad seda peavad suutma. Selles mõttekäigus on osalt õigust. Igal juhul on igasuguse kaitseüsteemi juures nõutav, et rahuajal reserv-ohvitseridele tihti võimaldataks iseseisvalt üksuse juhina tegutseda. Ei maksa pahaks panna, kui see õppe mõttes halbu tulemusi võib anda. Kogemused, mis reserv-ohvitserid rikkalikku dest harjutusvõimalustest rahuajal omandavad, kaaluvad üles selle puuduse.

Kui miilitsasüsteemi juures tahetakse teostada kokkuvõidu elukutseliste arvel, siis peab sellest tehtama tarvilikud järeldused ja hoolitsetama miilitsaohvitseride ja üldse rahva harituma osa küllaldase sõjalise väljaõppe eest.

Kindral Palmer väidab, et West Pointi sõjakooli asutamisel Ameerika Ühendriikide esimene president Georg Washington olevat otsustanud, et seal ei pea mitte ükski aktiivohvitseri ettevalmistatama oma elukutsele, vaid seal pidid saama oma sõjaväelise ettevalmistuse ka tulevased miilitsaohvitserid. Sellest võib mõista, miks Ameerika Ühendriikides juba vanast ajast kuni tänapäevani on üksikuid kesk- ja ülikoole, mis täiesti sarnaselt on sisse seatud, kui näiteks maailmasõjaeelsed kadetikorpused Saksamaal või Venemaal. Noormehed kannavad vormiriietust, peavad vahiteenistust, teevad sõjalist õppust, kuid ei valmistu end sealjuures ette ohvitseriks.

Prantsuse miilitsasüsteemi eestvõitleja, sotsialist Jaurès, väljendab oma eespoolnimetatud raamatus „Uus sõjavägi“ samasuguseid mõtteid. Jaurès tahab sõjateadust teha üldiseks varaks kõigile haritlastele. Ta tahab seepärast kõiki sõjaväelisi õppeasutusi ära kaotada ja panna nende ülesanded ülikoolidele. Sõjakoole tuleb tema tõekspidamiste kohaselt ühendada lähima ülikooliga. Sõjaakadeemia (Kõrgem Sõjakool) peab riigis paigast teise liikuma, s. o. ta peab mõned aastad ühe ja siis jälle mõne aasta teise ülikooli juures oma loenguid pidama. Jaurès läheb oma ettepanekutes niikaugele, et ta ka arsti, advokaadi, inseneri, õpetaja jne. kutseid ei taha anda kellegi, kes ülikooli juures ei ole omandanud diplomi sõjaväelises õppes. Ettepanek on tähelepanuväärne ja meie küllalt heaks näpunäiteks. Vaatamata sellisele sõjateaduse laiale levikule rahva seas, soovib Jaurès

miilitsaväele anda tervelt ühe kolmandiku elukutselisi ohvitserere. Jällegi asjaolu, millest meie võime ainult unistada oma süsteemis. See sotsialisti poolt tehtud ettepanek on märkimisväärne, sest mõnele tema prantsuse parteikaaslasele paistab just tugev elukutseline ohvitserkond kardetavana. Prantsuse sotsialistidel on alati silme ees Bonaparte kuju, kui see 18. brumaire'il. temale pimedalt truu sõjaväe kaasabil parlamendi koju saatis.

Paljud asuvad seisukohal, et miilitsa mõiste ei ole ühendatav arvurikka elukutselise kaadri olemasoluga. Tihti leiame ka väljendust „miilits puhtal kujul“. On õige, et elukutselise kaadri kasvuga sõjavägi omab teatavad kindlad raamid. Kui kõvendame seda kaadrit ikka rohkem, siis läheneb miilits lõpuks alalisele sõjaväele. Nimetatakse ju lühikese teenistusajaga alalisi sõjavägesid mõnikord ka raam- või kaadrisõjaväeks. Mõlemad süsteemid sulavad seega kokku ja raske on tõmmata kindlat piirjoont.

Miilitsasüsteem „puhtal kujul“ selles mõttes, nagu ta esineb Šveitsis, kus elukutselised sõjaväelased peaaegu täiesti puuduvad, ei ole kohane kõigile riikidele, kus geopolitiline olukord on teissugune. Šveitsi eriline olukord ei ole igalpool rakendatav. Kes seega miilitsasüsteemist nii aru saab, et temaga ei ole ühendatav elukutselise kaadri olemasolu, sel on täieline õigus seda kaitsesüsteemi eitada.

Kui võtta seda mõistet aga laiemalt ja ühendada sellesse süsteemi tarviline arv elukutselisi sõjaväelasi, siis võib vastava organisatsiooni juures ka miilitsas näha teatavat lahingijõudu. Mida paremini ta on läbi põimitud elukutselistega ja mida rohkem aega pühendatakse väljaõppele, seda kasutamiskõlvulisem on ta. Miilitsasüsteem läheneb aga siis tõepoolest ikka rohkem ja rohkem alalisele sõjaväele.

Šveits ei oma tegelikult, nagu juba märgitud, peaaegu sugugi elukutselisi ohvitserere. Täiesti lahti öelda ta neist aga ka ei saa, omades neid vähese arvu — natuke üle 200. Nad on määratud mitmesuguste koolide töö juhtimiseks, kindralstaabi teenistuseks jne. Selle kõrval on nad analoogiliselt miilitsaohvitseridele määratud väeosade ja üksuste ülemateks. Nad teevad kaasa kõik õppused oma väeosa või üksusega.

Šveits mobiliseeris 1914. a. 300.000 meest. Sellises arvus haihtuvad 200 ohvitseri täielikult. Seega lasub vägede juhtimise ja väljaõpetamise koorem täiel määral miilitsaohvitseride õlgadel.

Võttes arvesse sellest tingitud raskusi, vääriavad Šveitsi sõjaväe senised saavutused siiski suurt tähelepanu. See edukus on tingitud sellest, et nii ohvitserid kui meeskond on kõige kõrgemal määral oma kohustustele andunud. Nad arendavad end vabatahtlikult täie usinusega ka väljaspool ettekirjutatud õppeaega. See on Šveitsis juba vana harjumus. Kord on tehtud väga tabav märkus, et Šveitsi miilitsasüsteem ei ole mingi „väljaveokaup“. Nende moraalsete eeldusteta, mis Šveitsis on, ei saa mõnes teises riigis tõepoolest sedasama saavutada.

Miilitsasüsteemi pooldajad armastavad tähelepanu juhtida asjaolule, et Maailmasõjas Šveitsi neutraliteeti ei rikutud ühegi sõdiva riigi poolt. Võib ju õige olla, et selleks on kaasa aidanud aukartus selle väikese sõjaväe lahingväärtuse ees, kuid vaatamata sellele, ei saa vastu väelda, et Šveits Maailmasõja alguses pealetungi korral oma neutraliteeti vaevalt kaitsta oleks suutnud. Hädadoht ei peitunud ükski Šveitsi sõjaväe arvulises vähesuses, vaid ka tema piiratud lahingvõimes sõja alguses. Selle otsuse on annud Šveitsi sõjaväe juht, kindral Wille ise. Tema ettekandes Maailmasõja kogemuste kohta leidub järgmine väljendus: „Mobiliseeritud väeosad ei omanud sõjaks vajalikku sõjaväelist tublidust ja lahinguvalmsust, mida oleksime vajanud vaenulise pealetungi kinnipidamiseks. Meie väeosadel puudus sisemine liituvus. Ainult õnnelik saatus hoidis meie sõjaväge tõsisest proovist.“ Sisemine liituvus ei oleks ehk suutnud vastu pidada kõigile sõjaõnne pöörangutele. Pärast mobilisatsiooni kulus tervelt 5 nädalat, kuni väeosad muutusid tarvitamiskõlvulisteks.

Viis nädalat sõja alul on üsna pikk aeg. Selle aja jooksul leidsid Maailmasõjas aset juba otsustavad lahingud nii lääne- kui idarindel. Šveitsi süsteemi puudused peituvad kahtlemata meeskonna liiga lühikeses teenistusajas ja peamiselt elukutseliste ohvitseride puudumises.

Miilitsasüsteemi üks paremusi on see, et ta võimaldab komplekteerida arvuliselt suure sõjaväe. Miilitsasõduri ülevalpidamine läheb riigile vähe maksma, sest ta teeb kulusid lühikese aja kestes. Suuruselt võrdse, kuid kauem teeniva sõjaväe ülevalpidamine on palju kallim. Riigil on seega miilitsasüsteemi juures rohkem võimalusi kõiki kutsealuseid teenistusse kutsuda, kui alalise sõjaväe juures.

Miilitsasüsteemi üheks puuduseks on kahtlemata sisemise kokkuliituvuse puudu-

mine, mis on tihedas ühenduses distsipliinitundega. Lühikese teenistusaja juures on raske teenistuskohuslaste peale avaldada püsivat kasvatuslikku mõju. See pärast väeosadele kindlamat kokkuliituvust võimaldavaks kaitseüsteemiks on ikkagi alaline sõjavägi tema mitmesugusel kujul.

(Järgneb.)

Õhukaitse.

Belgia sõjaasjanduse ajakirja: „Bulletin Belge des Sciences Militaires“ käesoleva aasta aprillikuu numbris käsitleb kapten E. Galberg artiklis „La défense contre le péril aérien“ kaasaasaja õhukallaletungide teostamise võimalusi ja viise ning kodanikkude kaitset selle hädaohu vastu. Kokku võttes autor ütleb järgmist.

1. Õhusõda.

Õhusõja üle on palju mõtteid vahetatud. Sõjaasjanduse autoriteetide vahel on kerkinud kõigis riigis elavaid vaidlusi, mis sageli on lõppenud vaid rahva seas ahastustunde tekitamisega. Selle peamine põhjus — õhusõja iseloom ja kuju on veel salapärane. Käesolevate ridade ülesanne on selgitada seda salapärasust, tuua mõningaid vajalisi termineid ja teha järeldusi õhukaitse organiseerimiseks.

1921. aastast on pärit itaalia kindral Douhet poolt väljendatud integraalse õhusõja (sõda kõigi võimalikkude abinõudega) doktriin. Douhet arvates ei tohi vaadelda lennuväge kui teisejärgu tähtsusega, maa- ja mereväge abistavat väeliiki; lennuvägi peab kujunema iseseisvaks väeliigiks, kusjuures Douhet kontseptsioon väljendub järgmises lapidaarses vormelis: kaitse maal ja merel, pealetung õhus.

Sama autori teisi printsiipe: lennuvägi teotseb ootamatult enne igasugust sõjakuulutamist, ülesandega:

- purustada vastase lennuvägi tema baasides,
- purustamistega paralüüeerida vastase maa- ja merevägi,
- teostada hävitavaid kallaletunge elanikkonnale.

Eelmainitud ülesannete teostamiseks tarvitaminevad vahendid on kindral Douhet avaldanud oma teoses „Sõda a. 19...“. Autor oletab siin sõda ühelt poolt Saksamaa, kes on võtnud omaks Douhet teooriad ja teiselt poolt Prantsusmaa vahel, kes nende teooriate järele ei käi. Pealetungija õhujõud selles olukorras koosnevad 1500 lennukist, tegevusraadiusega 1000 km, tõstevõimega igaüks 1—3 tn; lennukiirus 7000 m kõrgusel 250 km/t. Rünkad teostatakse kaheksas suunas ühesuguseis ajavahemikes järgnevatel kümneaparaadiliste lainetega.

Sellise õhujõu tegevuse koordineerimiseks on kindral Douhet järele maa-, mere- ja õhujõududel igal ühel oma juhatuse — staap, mis aga kõik olenevad riigikaitse üldisest peastaabist, koos-

tatud integraal-sõjaks spetsiaalselt ettevalmistatud ohvitseridest.

See lühidalt kokkuvõtte Douhet teooriast.

Peab tähendama, et iga hädaohu on kõrvaldatav sellest ajast, kui ta on tuntud. See sunnib meid kaitseväljaku uurima õhusõja probleemi ja selle uusi põhimõtteid, et selgeks teha kodanikkudele õhuhädaohu ning leida võimalusi ja vahendeid kaitse organiseerimiseks selle hädaohu vastu.

2. Mitmesuguste riikide õhujõud.

Esmajoones tuleb siin vaadelda Itaaliat, kui selle doktriini loojat.

Arvestades lennuväe materjalosa, ei seisa Itaalia kaugel sellest, et realiseerida Douhet teoses „Sõda a. 19...“ avaldatud programmi. Eriti tuleb mainida hüdroplaanide materjalosa arendamist. Rääkimata erilisest kolossaalsest õhuristlejaist, omab Itaalia ümmarguselt 200 masinat, mille tegevusraadius 600—1800 km, tõstevõime 2000 kg, kiirus 4000 m kõrgusel 235 km/t. Teiselt poolt on Itaalia esimene riik, kes on loonud kõrgema juhtimise organisatsiooni Douhet kontseptsiooni kohaselt. Alates pärast marssal Balbo kahekordset ookeani vallutamist, on Mussolini õhu-, mere- ja maavägede minister. See on esimene samm kolme juhatuse tsentraliseerimiseks ja seega ka riigikaitse kõrgema staabi moodustamise alal.

Suur-Britannia on 1914.—18. a. kogemuste põhjal omaks võtnud põhimõtte, et igasuguse õhukallaletungi märgiks on London. Seega on ka pealinna kaitsmine esikohal, milleks on määratud eriliselt viimistletud hävitussõidukeid.

Mis puutub aga inglise sõjaliste operatsioonide kontseptsiooni, siis on seni lennuväel olnud abistava väeliigi ülesanded.

N.-Venes on eriline tendents arendada aparaatide kvantiteeti ja võimsust. Märkimist vajavad aparaadid, mille võimsus 3—6000 HP. N.-Vene õhujõududest võib tegevusse astuda vähemalt 50 suure tõstevõimega neljamootorilist lennukit.

Mis puutub Prantsusmaasse, siis on viimane aparaatide arvulise hulga poolest varustatud tugevaima õhujõuga. Prantsusmaal on praegu teoksil lennuväe uus programm, kusjuures tarvitusele võetakse praegu katsetamisel olevad ühe ja kahemootorilised aparaadid. Märkimist vajavad rünnakulennukid, mille lagi 6000 m ja kiirus 365 km/t. Mis puutub õhusõja põhimõtteisse, siis ei ole need leidnud Prantsusmaal veel täpset väljendust. Õhujõud on küll iseseisvad, kuid suurel osal selle koosseisust on koostöö ülesanne teiste väeliigega.

Saksamaa. Ehkki Versailles rahulepingu põhjal on Saksamaal keelatud õhusõja ettevalmistamine, võib siin konstateerida hoopis vastupidist. Saksamaa noorsugu on koondatud lennuväe formatsioonidesse, rahvusmilitaarskoosseisus on hulk lendureid; hiljutises ümber Saksamaa lennus oli nähtud ette õiseid maandumisi ja lendamisi rivis. On tõestatud, et mõnede kaubaliinide ülesanne on tagavara üksuste treenerimine.

Märkimist vajavad kolme tüüpi masinad.

Kolmemootoriline Ju. 52, tegevusraadiusega 1200 km, tõstab üles 2 tn lõhkeainet; kiirus 6000 m kõrgusel 260 km/t. Praegu on valmistamisel 50 sellist masinat. Neljamootoriline G.38, millel on palju sarnasust lennukitega, mis

on kirjeldatud saksa major von Heldersi poolt raamatus: „Kuidas Pariis hävitatakse 1936. a.” Aparaaadi tegevusraadius on 2000 km, lõhkeaine tagavara 2400—4000 kg. Kiirus 220 km/t, lagi 6000 m. Kasutusel on selletüübiliisi aparate 2, kuna valmistamisel 20. Heinkel 70, mille tegevusraadius 500—1200 km, lõhkeaine tagavara 350—850 kg, kiirus 375 km/t. Aparaat on kiirem kui enamik rünnakulennukeid ja võib oma relvastusega ise end kaitsta. Organisatsioonilt on Saksamaa lennukaitse iseseisev ja allub Goeringile, kes on Balbo järglane ja Douhet jügreid.

Arvestades Saksamaa laiu tööstusevõimalusi ja viimaseid masinate tüüpe, võib ühe aasta pärast Saksamaa lahingulennukite arv tõusta 1500 peale, millist arvu kindral Douhet peab vajalikuks tema doktriini kohaselt teotsemiseks.

3. Õhukaitse-vahendid.

Alljärgnevate ridade ülesanne on vastata küsimusele — kuidas on võimalik organiseerida kaitset eespool mainitud õhuhädaohu vastu.

Autor vaatleb siin õhukaitse organiseerimist Belgia oludes, tuues ette selle peamise pahena territooriumi väikest sügavust — 200 km. Jaganud õhukaitse aktiivseks (maapealsed relvad ja lennukid) ja passiivseks, autor peatub pikemalt viimase juures, mille ülesanne on kaitsta kodanikke õhuhädaohu vastu.

Enne passiivse õhukaitse organiseerimise juurde asumist autor vaatleb õhukallaletungidel kasutatavaid mitmesuguseid vahendeid, jagades viimased kolme ossa: süütle-, keemilised- ja lõhkepommid, andes viimaste kohta alljärgneva ülevaate.

Süütepommidest kasutatakse kõige tõenäolisemalt nn. elektronpomme; viimased tekitavad lõhkemisel kuni 2500° soojust, mis võimaldab neid kasutada väikeses hulgas, raskusega 1—5 kg. Elektronpommide peamine omadus seisab selles, et neid ei saa kustutada harilike vahenditega; vesi näiteks kiirendab ainult põlemist. Katsed tõendavad, et ainult kuiva liiva või tsemendiga on võimalik sellist tuld kustutada.

Rünnak mingisugusele linnale võib teostuda ainult ühe lennukiga, mis võib üles tõsta ühe tonni ühekilolisi elektronpomme, kokku 1000 pommi. Arvestades viimaseist tagajärjekalt teotsemaid ainult 10%, milline arv on kindlasti väiksem kui tegelikult, näeme, et üksainus lennuk võib teostada vähemalt sada tulekahju. Võib julgesti tähendada, et ei ole kuskil linnas nii suurt tuletõrje organisatsiooni, mis suudaks korraga võidelda saja tulekahju vastu.

Teises järjekorras rünnatakse keemiliste ja lõpuks lõhkepommidega. Viimaseid ei pea autor kardetavaks elanikkonnale, tähendades, et lõhkepommidega rünnatakse raudteejaamu, laskemoona ladusid j. t. kas otseselt või kaudselt sõjaliselt tähtsaid esemeid.

4. Passiivse õhukaitse organiseerimine.

Igasuguse õhukaitse organiseerimisel on vaja teada aja baas (temps base), mis avaldub valemis $T = \frac{D}{v}$, kus T on aja baas, D kaugus piirist ja v õhuvaenlase kiirus tunnis.

Et aja baas Belgia suhtes on väike, siis sunnib see õhukaitsevahendeid jagama kahte ossa, vastavalt mobilisatsiooni ja häire faasile.

Mobilisatsiooni faas on pidev kogu vaenuliku tegevuse vältel. Selle algul teostatakse hädaohulikest rajoonest elanikkonna evakueerimist vähem hädaohulikesse rajoonesse. Öösi on tuled kõikjal kustutatud, nii et kogu maa on pime.

Häire faas algab õhukallaletungiga või selle ähvardusega mingisugusele rajoonile. Häire faasi vältel astuvad tegevusse kõik olemasolevad õhukaitsevahendid. Viimaseid võib jagada kolme liiki:

- ärahoidvad vahendid,
- kaitsevahendid ja
- abiandvad vahendid.

Ärahoidvad vahendid. Siia kuulub sõjaväe õhuvaatlusteenistuse organisatsioon, mis peab alaliselt teotsema. Õhuvaatluspostid teatavad vastavaile tsentrumele aparateide arvu, suuna j.m. Õhuvaatl.-tsentrumid on otseselt ühenduses vastavate häiretsentrumega. Viimane alarmeerib elektri-mehaanilise seadeldisega oma rajooni häirepostid. Häirepostid on varustatud signaaliandmise vahenditega ja peavad olema selliselt jaotatud, et igaüks selle rajooni elanik peab kuulma vähemalt üht signaali. Liège'is näiteks on üleandesüsteem sellisel organiseeritud, et õhuvastase avastamise ja häiresignaali teotamapanemise vahel kulub vähem kui üks minut.

Kaitsevahendid. Siia kuulub õhuhädaohu all olevas linnas elanikkonna hoiatamine. Õhukallaletungi teotamise vältel fikseerib vaatleja need kohad, kuhu pommid kukuvad. Vaatleja peab selleks asuma kõrgemal kohal ja tema käsutada peavad olema vastavad sidepidisvahendid ja abiandmise meeskonnad, et viimaseid tegevusse saata.

Kollektiivne kaitse. Kodanikkude kaitseks tuleb ette näha varjendit tänavail liikujatele ja peale selle igas majas selle elanikele.

Tänavail liikujate kaitseks ei ole tarvis ehitada uusi kalleid varjendeid, vaid kasutada selleks olemasolevaid sisseseadeid.

Majades peab olema üks varjend kogu maja elanikkonnale, kuna vabrikus vastavalt tööliste grupi peale. Nimetatud varjendid peavad pakuma kaitset ka väikeste pommide brisant tegevuse vastu, kuna suure pommi tabamise tõenäolsus on suhteliselt väike.

Varjendi mahutavuse määramisel tuleb pildada silmas, et ühe inimese peale on tarvis tunnis 3 m³ õhku. Ka peab ette nägema varjendi varustamist hapnikuga, meenutades siin aga seda, et hapniku ülemäärane kasutamine võib saada hädaohulikuks.

Individuaalne kaitse. Individuaalne kaitse puudutab gaasikaitsetorbikuid, mis on sageli ainukesed kaitsevahendid, mida elanikkond arvestab. Torbikuid vajavad peamiselt aktiivselt teotsejad: tuletõrje, haavatute kandjad, politsei jne. Sellejuures on vaja torbikute kasutamise treenerimine.

Tulede kustutamine. Tulede ja valgustuste kustutamine on öösi peamiseks kaitsemooduseks. Muidugi ei ole aga võimalik rahuaegse normaalse valgustuse juurest momentaalselt üle minna täielise pimeduse juurde.

Põhimõtteks on, et igasugune valgustus, mida ei suudeta kustutada aja baasi vältel vähendatud 5 minuti võrra, peab olema kustutatud või muudetud nähtamatuks juba sõjategevuse algul.

Sia kuuluvad välised valgustused, mille kustutamine teeb maa pimedaks.

Igasugune muu valgustus, nagu tööstuste valgustused, mitmesuguste sõidukite valgustused jne. kustutatakse häiresignaali peale.

A b i a n d m i s e a j a j ä r k. Õhurünnak möödunud, algab tekitatud tagajärgede likvideerimine. Siin on esikohal tulekahjud. Nagu juba varem tähendatud, ei ole kuskil sellist tule-
tõrje organisatsiooni, mis suudaks edukalt osa võtta ühe ainsa õhurünnaku poolt tekitatud tulekahjude kustutamisest. Seda on tõestanud ka Lyoni kaitsemanöövrid. On hädavajalik kõvendada tule-
tõrjet, organiseerides elanikkonnast tule-
tõrje meeskondi vastavate rajoonide kaupa ja õpetada torbikutega varustatud kodanikke teotsema süütepommide vastu.

Igas elamus peab olema õpetatud üks isik elektronpomme kustutama, milleks igas majas peab leiduma tagavaraks kuiva liiva.

Samuti on vaja välja õpetada degaseerimise meeskondi, mille ülesanne on püsivate gaaside kõrvaldamine. Nelja- kuni viiemeheline meeskond, riietatud õhu- ja veekindlaid riideisse, peab olema ette nähtud 2—3000 elaniku peale.

Mis puutub arstiabi andmisel, siis kuulub see Punase Risti kompetentsi.

T e i s e d õ h u k a i t s e v a h e n d i d. Autor puudutab siin lühidalt seotavate õhupallide kasutamist võrkude seadmiseks õhku ja moondamist. Seotavaid õhupalle peab olema suure arvul. Mis puutub moondamisse, siis kuulub siia rünnatavate esemete katmine suitsukattega. Autor peab selle kasutamise võimalust Belgia oludes väheusutavaks, kuna territooriumi kõik punktid on suhteliselt lähedal piirile.

5. Kokkuvõte.

Kokku võttes autor kriipsutab alla tiheda kontakti vajadust sõjaväe ja tsiviilvõimude vahel õhukaitse organiseerimiseks. Sõjaväe juhtkonnal on täita kodanikkonna kasvatamise ülesanne, et viimasele teha selgeks õhuhädaohtu ja võimalusi end selle vastu kaitsta.

Eeltoodud passiivse õhukaitse korraldamise põhimõtteid, mis on arvestatud peamiselt Belgia, kui väikese territooriumi ulatusega riigi suhtes, tuleb pidada õigeks ka meie oludes.

Peatähelepanu tuleb meil pöörata esiteks kodanikkonna kaitse organiseerimisele (kollektiivne ja individuaalne) ja teiseks õhurünnakuga tekitatud tagajärgede likvideerimisele.

Gaasikaitsetorbikuiga peame varustama tule-
tõrje ja teisi õhurünnaku ajal kui ka pärast seda aktiivselt teotsejaid meeskondi.

Mis puutub kollektiivsesse kaitse, siis peab olema meie suuremais linnades igas majas organiseeritud gaasikindlaid ruum, mis mahutaks õhurünnakute puhul kas kõik maja elanikud või vähemalt need, kes ei ole varustatud torbikutega või ei ole suutelised torbikuid kandma. (haid, lapsed).

Selleks on soovitatav kasutada keldrikordi, kusjuures uute majade ehitamisel linnades peab olema kindlaks nõudeks gaasikindlate ruumide ettenägemine. Väiksemate puumajade olemasolul, kus igas majas on võimatu gaasikindla ruumi organiseerimine, tuleb selline ruum organiseerida lähestikku asuvate majade-grupi peale.

Gaasivarjendite organiseerimisel peab alati arvestama suuremat arvu inimesi, mis pärast varjendid peavad olema eriti ruumikad. Peale

üldruumi peab siin leiduma veel degaseerimise ja abiandmise ruum. Need varjendid peavad pakkuma ühtlasi kaitset ka väiksemate lõhkepommide vastu. Sobivad on selleks suuremad ruumid keldrikordadel, nagu restoranid, kohvikud jne.

Mis puutub õhurünnakute tagajärgede likvideerimisesse, siis on ka meie oludes vajalik: organiseerida kodanikest tule-
tõrje meeskondi, ette näha majades elanikke süütepommide kustutamiseks ja korraldada arstiabi andmist.

J.

Tankid kaitsja löögigrupis.

Petruševskii: „Tanki v udarnoi gruppe oborona jaštšegosja”. — Meh. i Mot. nr. 3 — 1934.

Kokkuvõttes artikkel sisaldab järgmist: Kaitse-
al asuvale laskuridiviisile juurde antud tankipataljoni divül kasutab tõenäoliselt koos diviisi löögigrupiga. Sellega ühenduses kerkib üles alluvuse küsimus: kas tankipataljon tuleb allutada teise ešeloni laskurirügemendi ülemale või tuleb ta jätta diviili vahetusse käsutusse.

Kummalgi variandil on hüvesid ja pahesid. Kõigepealt tankipataljoni andmine teise ešeloni rüügüli käsutusse: 1) kõvendab tunduvalt löögigrupi, 2) teeb ta iseseisvamaks ja 3) hõlbustab koostöö organiseerimist jalaväe ja tankide vahel. Kuid samal ajal ta 1) piirab diviili tegevusvabadust pataljoni kasutamise alal, kui olukord ei arene nii nagu oli ette nähtud ja 2) takistab tankide kasutamist vastulöögi-
vastu-panu positsiooni eelserva ees.

Teisest küljest tankide jätmine diviili vahetusse alluvusse teeb keerukamaks koostöö organiseerimise tankide ja jalaväe teise ešeloni vahel. Kuid sel juhul diviili käsutuses on tugev löögirusikas kogu lahingu kestel, mida ta võib kasutada nii eelserva ees kui positsiooni sügavuses.

On võimalik veel kolmas variant: lahingu alul pataljon allub vahetult diviilile, kuid hiljem lahingu arenedes, antakse tarbekorral löögirügemendi ülemale käsutusse. Sel juhul koostöö organiseerimine muutub veelgi komplitseeritumaks.

Loetletud variantide analüüsist selgub, et kõige otstarbekohasem on jätta tankipataljoni diviili vahetusse alluvusse kogu lahingu kestel.

Kuid pidades silmas asjaolu, et tanke kasutatakse peamiselt koos diviisi löögigrupiga, siis tuleb võtta tarvitusele rida abinõusid, mis soodustaksid tankide sellist kasutamist. Sii kuuluvad:

1. Lähte-panu positsioonide valik löögigrupi asukoha läheduses.
2. Tankipataljoni KP asukoha vastav valik; normaalselt tankipataljoni peab asuma löögigrupi rüügüli KP või selle läheduses, olles ühtlasi ka sises diviiliga.
3. Tankipataljoni peab toimetama luuret koos löögigrupi rüügüliga, kuna ta peab põhjalikult tundma löögigrupi võimalikke vastulöögi variante ja nende elluviimist.
4. Diviiliga koos peab toimetama luuret tankipataljoni staabi ülem. Ka osutub vajalikuks tankipataljoni juhtiva koosseisu (s. a. rühmüliid) isiklik maastikuluure. Maastikuluure

eesmärgiks on täpsustada löögigrupi tegevusplaani kohaselt tankipataljoni tegevusvariante igas vastulöögi suunas: lahingukursid, hargnemise rajoonid, kogumispunktid jne. Ka pööratakse selle luure kestel erilist tähelepanu tanki-ohutlike suundade kindlaksmääramisele, s. o. tehakse kindlaks suunad, kust on oodata vastase tankide ilmumist.

5. Lähteformatsioone kallaletungiks valitakse mitu — võimalikult üks lähteformatsioon igas vastulöögi suunas. Peale maastikuluuret tankipataljoni staap võtab osa ka tankitõrje-plaani koostamisest väekoondise staabis. On selge, et nii passiivne kui aktiivne tankitõrje peab sundima vastase tanke liikuma kaitsjale soodsas suunas, kus neid atakeerivad kaitsja tankid. Sellega ühenduses kerkib üles küsimus, kuidas koordineerida ja kokkukõlastada tankitõrje vahendite ja tankipataljoni tegevust. Sellest järeldus, etataljoni staap ei tohiks jääda eemale koostöö organiseerimise küsimuste lahendamisest, mis toimub väekoondise staabis.

Järgmine tähtis küsimus on suurtükiväe ja tankipataljoni vahelise koostöö korraldamine. Tankide toetamine suurtükiväe tulega määratakse suurtükiväe tuleplaaniga, mille koostamine peab sündima tankipataljoni staabi esindaja kaastegevusel.

Küsimus, kus on otstarbekohasem teostada kallaletungi, kas vastupanupositsiooni eelserva ees või selle sisemuses, oleneb olukorrast, peamiselt aga maastiku tingimustest ja olemasolevast luureandmetest vastase kohta.

Kinnine maastik, mis võimaldab tankide koondumist vastupanupositsiooni eelserva lähedale ja kasutades soodsat lähist, rünnakule valmistuva vastase atakeerimist — on igal juhul meelitatav ja vaevalt ütleb sellest ära divül. Nii-suguse otsuse olemasolul tuleb ette näha ka lähteformatsioon eelserva läheduses. Peale sellise ülesande täitmist tankid liiguvad tagasi oma esialgsele ootepositsioonile, löögigrupi rajooni.

Nii-sugusest tankide vastulöögist vastupanupositsiooni eelserva ette, võib soodsate tingimuste olemasolul kujuneda üldine vastupealetung.

Kuna tankipatül ja teise ešeloni rügl asuvad väga lähedal üksteisele, siis divüli käsk teisele ešeloni vastulöögi saab samal ajal teatavaks ka tankipatüüle, aga samuti ka teise ešeloni rüglü otsus tegevuseks. Seepärast ka tankipataljon peab olema valmis viivitamatult tegevusse astumiseks. Kuid tema asumine vastulöögil võib sündida ikkagi ainult divüli vastava käsu (signaali) põhjal. Ainult vastase ootamatult ilmuvaid tanke patül võib atakeerida omal algatusel.

Tankide kallaletungi objektideks, nagu igas teiseski lahinguolukorras, on eeskätt vastase tankid, järgnevalt tema suurtükivägi, mis saadab kallaletungivat jalaväge ja lõpuks kuulipildujad ja jalavägi ise. —dt.

SAKSAMAA.

MILITAR-WOCHENBLATT Nr. 37.

Saksa ratsavägi Maailmasõjas ja tulevikus.

Kindralleitnant E. Fleck.

Viimasel ajal on Saksamaal uuesti elavalt arutusele võetud Saksa ratsaväe tegevus Maailmasõjas.

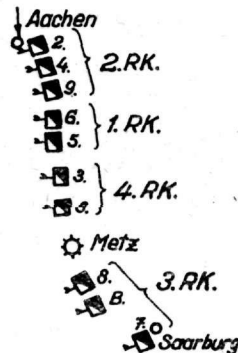
Saksa ratsaväel on Maailmasõjas suuri saavutusi. Kui ta sealjuures siiski ei suutnud välja panna kõiki oma võimeid, siis ei olnud selles süüdi ratsavägi ise, ka mitte positsioonisõja eriline olukord, vaid asjaolu, et ratsavägi ei kasutatud kõrgema väejuhatuse poolt Schlieffeni vaimus. Schlieffeni hargnemisplaanis oli parema tiiva ees ette nähtud ratsaväe koondis, koosseisus 8—10 ratsadiviisi, eesmärgiga muuta see tiib mitte üksi tugevaks, vaid ka

liikuvaks. Julge ja energilise ratsaväe juhi käes, ja neist polnud puudust Maailmasõja algul, oleks see ratsaväe mass tunginud sügavalt vastase maale, — võib olla vallutanud Calais'gi, abistanud vastase vasaku tiiva haaramist ja sellega otsustavalt kaasa mõjunud sõja üldisele käigule mitte üksi Läänerindel. Tegelikult kujunes asi teisiti. Kõik Läänerindel olevad 10 ratsadiviisi hargnesid kogu rinde ulatuses

Aachenist Saarburgini, nagu näidatud juuresoleval skeemil.

Sellise raskuspunkti hargnemise tagajärjed andsid end varsti tunda ja juba mõne päeva pärast ratsavägi oli kinniklammerdunud jalaväe vahele ega omanud mingit väljavaadet sõjakäigu edukale mõjutamisele. Kui saabusid otsustavad päevad Marne'l, oli ratsavägi paljude asjatute rännakute tõttu ülimal määral väsinud ja ainult üks diviis asetses otsustaval paremal tiival.

Saabus positsioonisõda ja ratsavägi asus täitma igavaid kõrvalülesandeid, v. a. idarinne ja hiljem rinne Rumeenia vastu, kus leidis veel

PARIMAD

TAIMEVÕID

vaba ruumi ja seega võimalusi täielisteks ratsaväe lahinguteks.

Saksa strateegilise ratsaväe kasutamise Schlieffeni vaimus oleks nõudnud teatavaid eeltingimusi, milledest tähtsamad:

1. Ratsadiviis oleks pidanud olema koosseisult suurem, kui ta oli 1914. a. Diviisi koosseisus oli 6 ratsarügementi. Inglastel ratsadiviisid oli 12 rügementi ä 3 eskadroni.

2. Diviisi tulejõud oli liiga väike ja võrdus umbes ühe jalaväepataljoni tulejõule, kusjuures laskemoona tagavara oli veel väiksem. Rk-d olid ainult diviisile juurdeantud jääripataljonides ja rk-osades. Ratsarügementides ei olnud neid sõja algul üldse.

3. Hargnemisplaanis oleks pidanud tegema kindlat vahet, kas kavatsetakse strateegilist ratsaväe kasutada kogu rinde ulatuses katte ja luureülesannete täitmiseks või haaravaks pealetungiks vastase peajõudude tiiva ja seljataguse vastu. Mõlemad ülesanded täita ühe ja sama ratsaväega ei ole võimalik. See väsitab ja viib jõudude killunemisele ning on seega vastuolus Schlieffeni vaadetega, kes nägi edu peituvat vaid ratsaväe koondatud tegevuses otsustaval kohal.

4. Lõpuks kõik ratsaväe kõrgemad juhid peavad ratsaväele käske andma pikema aja peale ette. On vale arvamine, et ratsaväe suure liikuvuse tõttu võib teda päevast päeva, üksteisele vasturääkivate käskudega ajada paigast teise, nagu see ilmnis Saksa ratsaväe tegevuses Maailmasõja algul.

Friedrich Suur omas kaht hiki ratsaväge — lahinguratsavägi (kürassiirid ja dragunid) ja luureratsavägi (husaarid). Luureteenistus rinde ees oli peamiselt husaaride ülesandeks, kuna kürassiirid ja dragunid asetsesid lahingukorra tiibadel. Viimased olid sealjuures grenadeeride pataljonidega ja suurtükiväega kõvendatud. Sellise lahingukorraga võitis Friedrich Suur palju lahinguid, muuseas ka kuulsa Leutheni. Paljude arvates Leutheni lahingu võit on preisi jalaväe teeme. Sealjuures unustatakse aga, et see on palju suuremal määral vasaku tiiva ratsaväe saavutus, milline ootamatu tiivalöögiga sundis põgenema austerlaste parema tiiva ja seega otsustas kogu lahingu, Miks tuletada meelde seda vana asja? Aga selleks, et Friedrichi ratsaväe kasutamise viisid on maksev ka tänapäeval. Strateegiline ratsavägi kuulub ka tänapäeval, rohkem kui kunagi enne, vägede tiivale, et sealt koos motomehhaniseeritud koondistega arendada haaravat tegevust vastase tiivale ja tagalasse. Teda peab vabastama katte- ja luuretegevusest rinde ees, milline ülesanne langetu väekoondiste ja väeosade koosseisu kuuluvale ratsaväele. On endastmõistetav, et ka viimast peab tugevalt läbipõimitama motoriseeritud osadega, et võimaldada ratsaväele ka tehnika ajajärgul mängida otsustavat osa lahingukäigus.

Võidule lähedal. Artiklis arutatakse prantsuse kindral Micheleri tegevust Maailmasõjas.

Uus õppe-eeskiri suurtükiväele. Uue õppe-eeskirja ilmumine Saksa suurtükiväele on tingitud peamiselt suurtükiväe materjalosa ja laskemoona tehnilisest paremusest, millele sakslased panevad erilist rõhku, sest see peab asendama rahulepingu tingimustega kindlaksmääratud suurtükiväe arvu ja kalibri.

Erilise uuendusena on märkimisväärne, et kerge väikekahur omab nüüd erilise laengu (n.m. Wurfladung), mis võimaldab varje tagant tulistamist ka väikestele kaugustele, kuna seni see oli teostamatu lameda laendjoone tõttu.

Laskmine ja vaatlemine lennukilt. Mõningaid põhimõtteid laskmise ja vaatlemise teostamise kohta lennukilt, kusjuures erilist käsitlust leiab laskmine lennukile asetatud suurtükist. Prantslased oleval lennukile asetanud 20 mm automaatkahuri Oerlikoni, mille laskeomadused oleval kaugelt paremad kui inglaste 37 mm Vickers-Armstrong kahuril. Viimane on lennuki tarvis liialt raske ja tema laskekiirus väga väike.

Lahingumasinade probleemi tähtsus Prantsusmaal. Tankide tähtsus jalaväe relvana on Prantsusmaal järjest tõusnud. Jalaväge küllastatakse uute kergete ja kiirelt liikuvate tankidega. Kuna seni Prantsuse määrustikkudes peamine rõhk lasus frontaalsel pealetungil kaitstud tiibadega, siis võimaldab tankide massiline tarvituselevõtt suuremal määral haaravat tegevust ja manöövrit. Prantsuse kirjandus juba pikemat aega valmis- tab plaanikindlalt ette oma lugejaid kiireks ja otsustavaks sõjaalguseks ja paenduvaks lahingupidamiseks, toonitades järjekindlalt, et motomehhaniseeritud võitlusvahendite võimas areng nende ülesannete täitmist tunduvalt kergendab.

Tehniline ringvaade. Lennukitel asetsevatest kahuritest tulistamisel prantslased oleval teinud tähelepanuvääriva leiutise, mis seisab selles, et granaadi sisse, peale lõhkeaine asetatakse 14 m pikkune ja 7 mm jämedune kokkurullitud okastraat, mille üks ots kinnitatud granaadi pea ja teine põhja külge. Lõhkemisel granaadi pea kisub traadi sirgeks ja viimane, sattudes vastase lennuki propellerisse, juhtimismehhanismi, tiibadesse jne. võib sünnitada suurt kahju.

Kaotused väejuhtide seas 1915. a. Tuuakse statistilisi andmeid kaotuste kohta Saksa väejuhtide seas 1915. aastal.

1914. aastal viie sõjakuu kestes langes 324 kõrgemat ohvitseri, 1915. aastal kogu aasta kestes ainult 52. See näitab, kuivõrd suur mõju on manöövriseeritud kaotuste peale kõrgemas juhtkonnas.

Venemaa sõjasüü. Toetudes N. Vene valitsuse väljaandel ilmunud tsaarigaegsetele arhiivmaterjalidele, püütakse artiklis Maailmasõja algamises süüdlasteks teha Venemaad ja Prantsusmaad. Mis eesmärke sellega taotletakse, selgub artikli lõpulausetest: „Meie ei pea kunagi unustama, et sõjasüü vale on Versailles' rahulepingu alusmüüriks ja et see alusmüür peab purustatama.”

Sõjaväelisi teateid, sõjakirjanduse ülevaade jne.

„MILITÄR-WOCHENBLATT“

nr. 38.

Inglise sõjaväe mehhaniseerimine. Moto-mehhaniseerimise poolest on Inglise sõjavägi tänapäeval kahtlemata kaugelt ees teistest sõjavägedest. Arvurikastest lahingumasinade liikidest on Inglismaal eriti väljapaistvad ja rohkemkasutatavad 4 tüüpi:

a) keskmine tank (Vickers; kaal — 16 tonni; mootor 180 HJ; kiirus — 30 km/t; 1 — 47 m/m suurtükk, 1 — 12 m/m rk. ja 2 — 8 m/m rk.);

b) kerge tank (Mark II Vickers; 3 tonni; 45 km/t; mootor 60 HJ; 2 rk-d; meeskond — 2 meest);

c) soomusauto a) raskem tüüp 6-el rattal — Lanchester; meeskond — 4 meest; 1 — 12 m/m kahur ja 2 rk; 60 km/t; kaal — 6 tonni; b) kergem tüüp 6-el rattal — Crossley; 3 meest; 2 rk; d) nn. „käru“ („Karren“), s. o. tank, mille peamiseks ülesandeks on raskete jalaväe relvade edasitoimetamine (Carden-Loyd Mk. VI).

Sega soomusbrigaad koosneb peamiselt kergetest ja keskmistest tankidest. Koosseis: juhatus, luurerühm (kerged tankid), õhukaitse rühm, 4 pataljoni tanke (1 kerge, 3 sega).

Kerge pataljoni koosseis: juhatus, 1 rühm saaterelvi, 3 kompanit kergete tanke, kokku 53 tanki.

Segapataljoni koosseis: juhatus, saaterelvade rühm, 3 kompanit tanke (igas kompanis 1 keskmiste ja 1 kergete tankide rühm), kokku 25 keskmist ja 22 kerget tanki.

Soomusbrigaadi rännaku kiirust arvestatakse 150 km päevas.

Inglise kindralstaabi vaateid moto-mehhaniseeritud koondiste tarvitamise kohta:

- sõjaväe mehhaniseerimine on tarvilik sellepärast, et see ainuüksi võimaldab liikuvat sõda;
- mootorsõiduki kõrval, milline kõigi väeliikides teataval määral asendab hobust, peab olema iseseisvaid moto-mehhaniseeritud väekoondisi. Need koondised asendavad sõja korral endiseid ratsaväe korpusid;
- peale iseseisvate moto-mehhaniseeritud koondiste peab olema tankipataljone, milised tegutseksid koos jala- ja suurtükiväega. „Kui pealetung on pandud seisma vastase rk. tulega ja traattõkete, siis on soomusmasin see, mis ületab takistused ja annab pealetungile uut elu.“

Õhusõidutehnika areng 1933. a. Lühike kokkuvõte inglise aastaraamatust: Jane's „All the Worlds Aircraft“, 1933.

Uue padruni tarvilikkus jalaväe relvadele. Artiklis propageeritakse uue jalaväe padruni tarvituselevõttu, mille kaliber oleks ühtlane nii püstolile, püssile kui k-le, et võimaldada neile tarvitada ühist laskemoona; rk-le jääks vana padrun.

Soomusrongide areng tulevikus. Vaatamata huvile, mida viimase ajal kõikjal osutatakse soomusjõududele, on tankide kõrval soomusrongid jäetud tahaplaanile. Praegusaaja s/rongide suurim puudus on vagunite raskus ja asjaolu, et veduri vigastamine teeb kogu rongi liikumisvõimetuks. S/rongide areng peab seepärast suunatama auruveduri asendamisele mootorvagunitega. Suurt paremust pakuks s/rongi varustamine mootordresiinade, mis oleksid kõlvulised liikumiseks nii rööbastel kui maastikul. S/rongi divisjoni organisatsioon kujuneks siis järgmiseks: 2 kerget s/rongi + soomusdresiinade kompani (3 rühma, à 2 dresinat). Kummagis s/rongis võiks olla 2 mootorvagunit. Edaspidi võiks kõik vagunid mootoriseerida, et anda igale vagunile iseseisvus liikumises. Tuleviku s/rong koosneks siis suurtükide ja rk-dega varustatud soomusdresiinadest, mis kõlvulised liikumiseks nii maastikul kui rööbastel. Divisjon koosneks: 2 rongi raskeid s/dresinad, 1 rong kergete s/dresinad ja 1 aururong juurdeantud jalaväe veoks. Viimane oleks ühtlasi ka baasirongiks.

Ratsarünnak võidurikka jalaväe vastu 1915. a. Käsitletakse Veic 14. ratsadiivi koosseisu kuuluva ühe ratsabrigaadi tegevust 1915. a. suvel Saksa 12. armee (kindral v. Gallwitz) vastu. Ratsaprigaad kaotas ratsarünnaku üle poole oma koosseisust.

Keemiatööstus N-Venes. N-Vene keemiatööstus on võrdlemisi noor. Selle arendamise peamine eesmärk on keemiliste võitlusvahendite valmistamine sõjastarbek ja seni välismaalt importeeritud keemiliste ainete valmistamine omal maal, et teha ennast rippumatuks sisseveost. Esimese viisaastaku jooksul kulutati seks otstarbek 1376 miljonit rubla. Keemiatööstuse keskused on vanadest tööstusrajoonidest (Moskvast ja Leningradist) nihutatud toorainete- ja energiaallikate piirkondadesse — Doni basseini, Uurali, Sibirisse.

Arutlusi sõduri elukutsesest uuel Saksamaal. Autor vaidleb vastu väidetele, nagu oleks Saksa praegune elukutseline sõjavägi võõras rahva laiade masside mentaliteedile, kannatades ses mõttes kõigi palgaliste sõjavägede puuduse all. Ei maksvat aga unustada, et praegune sõjaväe süsteem on Saksamaale väljastpoolt peale surutud. Saksa sõjavägi elab endiselt tihedas vaimses kontaktis kogu rahvaga, olles Saksa-Preisi vana ja kuulsurikka sõjaväe traditsioonide kandjaks.

Spordihullustus. Autor ei poolda seda liigset spordivaimustust, mis sõjaväes maad võtnud, astudes eriti vastu rekordspordile. Sõjaväe sõjalise ja sisemise väärtuse mõttes ei omavat sport kaugeltki seda tähtsust kui drill. Sport ei tõstv sõduri lahinguvõimeid. Peamine põhjus siin on psühholoogiline. Spordi juures on tõukejõuks inimese egoism, kusjuures inimene talitab „ma tahan“-printsipi järele. Drill selle vastu kasvatab alistumisetunnet — „ma pean“, mis lahingus tarvilikum. Autor toob terve rea näiteid Saksa sõjaväest Maailmasõja kestes. Väeosad, millistes enne Maailmasõda drillile suurt rõhku pandi, näitasid end lahingutes kaugelt teguvõimsamatena, kui väeosad, kus drillile sellist rõhku ei asetatud. Sportliste harjutuste tagajärgi ei ütle autor aga lahingus märganud olevat. Seepärast peab autor sõjaväelist drilli eriti lühikese teenistusajaga sõjavägedes kaugelt tähtsamaks kui igasugust sporti.

Sõjaväelisi teateid, ülesandeid, sõjakirjanduse ülevaade jne.

A. K.

LÄTI.

„MILITARAI APSKATS“

Nr. 2, 1934.

Kapt. Bulle „Kalpaklaste otsustavad lahingud 15 aastat tagasi“. — Taktikaline ringvaade Kalpaki pataljoni võitlustest 03.—06. 03. 19. a. A. Grins „Vanem Läti jalaväerügement“. — Pühendatud Volmari jalaväerügemendile 15. aastapäevaks (18. 02.). K. K. „Kuidas sündis Eesti riik 16 aastat tagasi. 24. II 1918“. — Eestis arenenud sündmuste kirjeldus 1917. a. juulist kuni 1918. a. 24. veebruarini, „Sõdurist“ võetud andmete järgi. Kapt. Trinko „Leedumaa ja Klaipe (Memel)“. — Mõtted Leedu riigi 16. aastapäeva puhul. J. S. „Mis on hitlerlus?“ — Ülevaade küsimusest, nagu: Hitleri ideed, „Mein Kampf“, rassi ideoloogia, hitlerlik välispolitiika. Kindr. J. Buivids „Hulga mõjutamine“. — Juhi

ülesastumise viisil ja tegevusel on suur tähtsus alluvate usalduse saavutamise ja sõnakuulmise alalhoidmise mõttes. Pimedat sõnakuulmist ja usaldust enda vastu juht saavutab eduga sõjategevuses. Sõnakuulmine ja usaldus tuleb harilikult üleoleku teadvusest, kindlast veendumusest oma tegevuse õiguse üle ja kindlusest, mis ei luba tekkida kahtlust tegevuse edukuses. Kui juhil puudub julge ülesastumine, siis ta kaotab mõju, sõnakuulmise ja usalduse, vastuoksa, ta tekitab alluvates kahtlust oma tegevuse otstarbekuse üle ja umbusaldust enda vastu. Lahinguväljal sõdurite närvid on pingul ja sellespärast nad kergesti alluvad hulga instinktidele. Üks sõna juhi suust, kellel on alluvate usaldus, võib luua imesid. Sõna mõju on mitu korda tugevam, kui ta tabab inimesi massis. Näiteks, Bonaparte, olle ainult oma saatjatega austerlaste 4000-mehelise kolonni vastu Lonatto lähedal, sugereeriva sõnaga sundis kolonni allaandmisele. Kol. ltn. H. Jurevičs „Lahingväljaõpe”. — Artiklis on antud konkreetset näpunäidet lahingväljaõppe korraldamiseks ja piasjadeni väljatöötatud õppekavad. Ltn. T. Abeltinš „Sneperte laskeväljaõpe punaväes”. — Andmed N.-Vene ametlikust sõjakirjandusest. N.-ltn. Akermanis „Stenograafia, kui sõjaväelase töö-kiri”. — Stenograafilisel kirjutamise viisil manöövritel ja lahingutegevusel on suur tähtsus aja säästmise mõttes, käskude kirjutamise juures. Ka rahuajal igasugustel kursustel kaitseväljastel on palju tegemist loengute üleskirjutamisega, — seal stenograafia võiks olla suureks abiks. Arvestades seda, soovib autor anda kaitseväes sellele kirjutamise viisile eluõiguse. Poola sv. dipl. major S. Pstrokonksi „Väeosa tiiva julgestamine manöövrisõjas”. Major P. arvates taktikaliste ülesannete lahendamisel on kaks meetodit — kooli meetod ja tegeliku elu meetod. Kooli meetod püsib loogilisel mõtlemisel ja taktikalistel põhimõtetel, kuid ei arvesta täitjate meeoleku, ülema iseloomu ja teisi tegureid, mis tegelikult elus omavad suure tähtsuse, eriti väiksemate üksuste tegevuses. Seepärast võib juhtuda, et kompül, kellel ei edene taktikaliste ülesannete lahendamine, võib lahinguväljal olla isegi suurepärane juht. Väiksemate üksuste tegevuses pole nii tähtis loogiline ja õige mõtlemine, kui juhi energia, ettevõtlikkus ja osav üksuse juhtimine. Kapt. Nikans „Taandumine viivituslahinguga”. Taandumine viivituslahinguga põhjeneb järkjärgulisel kaitsepositsioonide korraldamisel ja vastupanu avaldamisel pealetungivale vastasele. Kaitsja huvides on sundida vastast võimalikult rohkem kordi korraldada kallaletunged. Mida väiksem on taandumise sügavus, seda lähemale üksteisele peab valima järkjärgulised positsioonid. Kaugused positsioonide vahel olenevad peaaesjalikult kallaletungija suurtükiväe ja kaitsja automaatrelvade võimetest. Suurtükiväe juhtimise korraldamine võtab aega ja, et sundida vastast vahetama suurtükiväe positsiooni, kaitsja järgmine positsioon peab olema väljaspool vastase suurtükiväe ulatust. Oletades, et väljasuurtükiväe tule kaugus on 6 km ja et vastane paigutab oma suurtükiväe esijoonest mitte kaugemale kui 1,5 km, siis järgmine

vastupanupolitsioon peaks olema umbes 5 km kaugusel eelmisest. Arvesse võttes, et kaitsja viivituslahingus peab peaaesjalikult tulevõitlust, siis kõik automaatrelvad paigutatakse esiosade juonele. Varudel võib olla ainult kohalik tähtsus. Peab hoolt kandma, et vastase liginemine saaks õigel ajal kindlaks tehtud. Sellespärast saadetakse välja luure umbes 4 km kaugusele positsiooni ette. Tiivad tuleb kaitsta kergeosadega. Kui ligidale vastast võib positsioonile juurde lasta, oleneb maastikust. Kaitsja suurtükivägi taandub uuele positsioonile juba siis, kui hakkavad teotsema automaatrelvad, et ta edaspidi saaks katta jalaväe taandumist. Jalavägi taandub kinnisel maastikul siis, kui vastane on liginenud rünnaku kauguseni. Lagedal maastikul taandumist peab algama niisuguse kaalutlusega, et vastane ei jõuaks jooneni, kust ta saaks tekitada tunduvat kahju veel mitte varjule jõudnud osadele. Taanduv jalavägi ei tohi katta järgmise positsiooni rinnet; seepärast on tarvis kindlaks määrata taandumise teed. Ohvits. k. t. Volfs „Õppigem paremini tundma meie sangarlike võitluste kohti”. — Ettepanekud, kuidas korraldada rännakuid ajaloolistele kohtadele.

Kv. ins. kol.-ltn. Dalbergs „Kaitseväljastel toidu norm teistes riikides”. — Toidu normid U. S. A., Inglismaa, Tšehhoslovakkia, Ungari ja Itaalia sõjavägedes, nende maade sõjakirjandusest võetud andmete järgi.

Kol.-ltn. Karlinš „Suurtükiväe märki suunamise kiirus ja täpsus”. — Tulekontroll õhu- ja maavaatluse abil; eriviisi õhinguete ümberpaigutuse kontrollimiseks — valeded andmede arvutamiseks. Ins. Telmanis „Meteoroloogilise tuule suuna ja kiiruse arvutamise sõõr”. — Prof. Molčanovi meetodi kirjeldus ja sõõri tarvitamise viis. Kapt. Rapa „Suurtükiväe ja jalaväe koostöö lahingus viimaste sõdade kogemuste järgi”. — IV jagu: Ülemate osa koostöö organiseerimises moodsas sõjas. V jagu: Koostöö korraldamine moodsas sõjas: 1) Rännakud ja kohtamislahingus. 2) Kallaletungil (järgneb). Artiklis selgitatakse üldiseid põhimõtteid.

Kol.-ltn. H. Sulcs „Põrand hobuste tallides”. Uhe Läti suurtükiväe rügemendi tallides sisse seatud põranda konstruktsiooni kirjeldus.

Ins. P. Reinhardts „Uuemad lennukid”. — Uute kaheistmeliste lennukite ja pommituslennukite tüübid. Tõlk. kapt. L. „Sõjalennuvägi 1933. a.” Prantsuse kindralstaabi kol. Roque eriartikkel „Militarais Apskatsile”. — Andes lühikese ülevaate sõjalennuväe praegusest seisukorrast, arvab kol. R., et õhurünnaku hädaohtu saaks vähendada, kui suurtes linnades vähendada elanikkude arvu ja ülejäänutele sisse seada kindlad varjendid ning korraldada kiire arsti ja tuletõrje abi. Hädaoht võib olla õige suur, kui rahuajal ei võeta midagi ette ja õhurünnak tuleb täiesti ootamatult. Kv. ins. kapt. Lasmanis „Side taktika”. — 5. jagu. 1) Sidevõrkude viisid. 2) Telefonivõrkude ehitamise võtted. 3) Rööbassüsteem (järgneb). Raadio ins. E. S. E. kapt. ltn. Mednis „Maatelegraafi” põhimõte”. — Maatelegraafi tegevuse põhimõte, omaduste ja kasutamise kirjeldus. Kroonika. Ametlik osa. Sõjakirjandus. — K. K. —

Ametlik osa.

RIIGIVANEMA KÄSUKIRI KAITSEVÄGEDELE

Nr. 21.

28. aprillil 1934. a.

Määrän teenistuse huvides Kaitsevägede staabi V osakonna ülema kolonel Oskar Plaks'i Kaitsevägede staabi ülema abiks, jättes teda ühtlasi ka Kaitsevägede staabi V osakonna ülemaks, arvates 25. aprillist s. a.

K. Päts,

Peaminister Riigivanema ülesannetes.

J. Laidoner,

Kindralleitnant,
Kaitsevägede Ülemjuhataja.

P. Lill,

Kindralmajor,
Kaitseminister.

KAITSEVÄGEDE ÜLEMJUHATAJA KÄSUKIRJAD.

Nr. 60.

Tallinnas, 27. aprillil 1934. a.

(Kaitsevägede staap.)

§ 1.

Tallinnas, 15., 16. ja 17. juunil 1934. a. Eesti spordikeskliidult korraldatavatest võimlemise- ja spordimängudest luban saata osa võtma läki-

tuspäevarahaga maksmiseta soovijaid kaitsevaelasi väekoondistest järgmiselt:

I ja II diviisist kummastki — kuni 40 võimlejat ja 20 võistlejat;

III diviisi väeosadest väljastpoolt Tallinna ja Nõmme garnisoni — kuni 25 võimlejat ja 10 võistlejat;

lennuväedivisjonidest väljastpoolt Tallinna — kuni 10 kaitsevaelast;

Tallinnas, Tondil ja Nõmmel asuvaist väeosadest — võimaluse järele väekoondiste ülemate äranägemisel.

§ 2.

Mängude ettevalmistamiseks kasutada ainult kehalise kasvatuse õppusteks määratud aega.

§ 3.

Mängudest osavõtvate kaitsevaelaste korterimuretsemist ja toitlustamist korraldada Tallinna garnisoni ülemal, kusjuures üleajateenijatele võimaldada saada toitu sõduri toiduraha normi hinnaga.

§ 4.

Võimlemise ja spordimängude puhul Eesti spordikeskliidult Tallinnas korraldatavale kehakultuuri näitusele esitada:

a) väeosadel ja väekoondistel:

— spordivõistluste tähtsamaid auhindu;

— plaane ja ülesvõtteid kaitseväge kehalise kasvatuse väljarest, võimlatest, ujulatest jne.;

— ülesvõtteid kehakasvatustlikust tegevusest ja sportlikest sündmustest väeosades ja väekoondistes;

Kartmatult võivad vaadata tulevikku

need, kellel on toeks ja kaitseks
elukindlustus.

Meie selts võimaldab elukindlustuse sõlmimiseks soodsamaid tingimusi. Kaa-aegsete kogemuste varal oleme kindlustatute huvides viinud läbi terve rea moodsaid uuendusi, nagu uued kindlustusviisid, alandatud kindlustusmaksud, moodsad poliisitingimused, tasuta arstline nõuanne jne.

* * *

EESTI LLOYD

Kodumaa suurimaid kindlustusseltse

Elukindlustusseis üle 6.000.000 kr.

b) Kaitseväe tervishoiuvalitsusel — tabelleid ja diagramme ajateenijate tervislikust seisundist ja antropomeetristest mõõtmistest;

c) Kaitsevägede staabil — mitmesuguseid tabelleid ja diagramme kaitseväe kehalise kasvatusse järkjärgulisest arenemisest.

J. Laidoner,
Kindralleitnant,
Kaitsevägede Ülemjuhataja.

Juriidilised küsimused.

1. Küsimus: Kas ohvitseride (resp. üleajateenijate) kogu laenu- ja hoiukassast laenu võtmise puhul kogu liikme poolt kogule antav võlakohustus kuulub tempelmaksustamisele?

Vastus: Kuulub tempelmaksustamisele Tempelmaksu tariifi (RT 45 — 1928) nr. 53 lit. C põhjal — 0,2% suuruses, kui laenu summa ületab 50 krooni (Vt. Tempelmaksu sead. § 4 p. 1).

2. Küsimus: Kumb majori aastmes olevatest ohvitseridest tuleb lugeda vanemaks Sisemäär. § 73 mõttes, kas õppekompani ülem, kes saab palka X astme järgi, või üksiku pataljoni majanduse ülem, kes kuulub XI palgaastmesse?

Vastus: Sisemäär. § 73 kohaldamisel tuleb võtta aluseks O. T. S. § 51 ettenähtud ametastmete jaotus. Selle jaotuse järgi üks pataljoni majanduse ülem tuleb lugeda kuuluvaks VIII ametastmesse, kuna kõik mitte üksiku kompani ülema ametikohad kuuluvad IX ametastmesse. Seepärast üksiku pat. majanduse ülema ametikohal teeniv major tuleb lugeda vanemaks õppekompani ülemast — majorist, olgugi, et viimase palk on suurem.

3. Küsimus: Kas RT. nr. 18 — 1934. a. avaldatud Kaitseväeteenistuse muutmise ja täiendamise seadus on maksev ka kaitseliidus palgata ametikohtadel teenivate pealikute — ohvitseride — (maleva pealiku abid, malevkonna pealikud, kompani ülemad) kohta?

Vastus eitav. Kaitseliidu põhikirja § 13 mõtte järgi on kõik alalises kaitseväes teenivate kaitseväelaste kohta käivad seadused maksvad üksnes nende ohvitseride ja kv. ametnikkude suhtes, kes teenivad Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud Kaitseliidu koosseisudes ohvitseridele või kv. ametnikkudele ettenähtud kindlapalgalistel ametikohtadel (I lõige). Teiste kaitseliidus teenivate ohvitseride ja kv. ametnikkude suhtes, kes on loetud tegelikult kaitseväeteenistuses olevateks, on kaitseväelaste kohta käivad seadused maksvad üksnes siis ja niivõrd, kui see neis

seadustes enestes eriti on ettenähtud (II lõige). Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seaduses (RT. 18 — 1934 art. 128) ei leidu määrust selle kohta, et see seadus oleks maksev ka kaitseliidu põhikirja § 13 teises lõikes loetletud isikute kohta.

Neil kaalutlustel tuleb arvata, et kaitseliidu põhikirja § 13 teises lõikes loetletud isikute, s. o. kaitseliidus palgata ametikohtadel teenivate pealikute suhtes ei ole maksev eelpoolnimetatud kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seadus, kuigi need isikud on loetud tegelikult kaitseväeteenistuses olevateks. Ka teenistuse kohuste täitmise ajal ei saa nende kohta nimetatud seadust maksvaks lugeda, sest kaitseliidu põhik. § 13 teises lõikes sisalduva määruse järele on nende isikute suhtes kaitseliidu teenistuse kohuste täitmise ajal loetud maksvateks alalises kaitseväes teenivate ohvitseride kohta käivad seadused ja muud korraldused, mitte aga seadused.

4. Küsimus: Kas võib kohtupristav nõudmist pöörda võlgniku ohvitseri või üleajateenija kraamivarustusrahale ja perekonna abirahale?

Vastus: Ts. Kp. S. § 973 p. 7. ja 2. järgi ei ole lubatav aresti alla panna tegelikult kaitseväeteenistuses olevate vormiriided ja vajalik pesu. Kv. kraamiga varustamise seadluse (RT. 44 — 1931) §§ 5, 57, 62 ja 92 põhjal ohvitseridele ja üleajateenijatele antava kraamivarustuse raha eest kaitseväe varustusesemete muretsemine on kohuslik ning seepärast seda varustusraha tuleb lugeda na tuuras antavaks tasuks (Vt. Riigikohtu otsus 20. 12. 1932. a. — adm. toim. nr. 1069 — II — 1932. a.). Sellest järgneb, et ohvitseridele ja üleajateenijatele antavale kraamivarustusrahale Ts. Kp. S. § 973 pp. 2. ja 7. põhjal kohtupristav ei või pöörda nõudmist. Mis puutub aga perekonnaabirahasse, siis sellele võla sissenõudmise pööramist seadus ei takista.

5. Küsimus: Kas on kaitseväelastel lubatud olla Eesti Punase Risti seltsi liige ja kanda Punase Risti Peavalitsuse poolt annetatud mälestusmärke?

Vastus: On lubatud nii EPR seltsi liikmeks olemine kui ka EPR märkide kandmine.

6. Küsimus: Kas üleajateenijate kogu juhatus on õigustatud kogu liikmetele määrama makse meelelahutuste korraldamiseks ja kas neid makse võib väeosa arveohvitser kinni pidada liikme palgast viimase nõusolekuta?

Vastus eitav. Meelelahutuste korraldamisega tekkivate kulude katmiseks liik-

metele maksude määramine kuulub üldkoosoleku võimupiiridesse ja ainult üldkoosoleku poolt määratud makse võib palga saaja nõusolekuta kinnipidada palgast (Üleajateen. kogude põhik. — RT. 112 — 1927 — §§ 58 ja 41).

7. Küsimus: Kas üleajateenija on õigustatud saama päevaraha ja platskaardi raha politseikooli sisseastumiskatsetele läkitamise puhul 12. 12. 1933. a.?

Vastus eitav. Politseikooli läkitamisel üldse puudub seaduslik alus. Kaitsevägede staabi ülema ringkirjaga nr. 1293 — 30. 10. 1933. a. kaitseväelastele ainult soovitati nende endi huvides vabatahtlikult ära kasutada kooli sisseastumise võimalust. See ga sõit katsetele pidi toimuma kaitseväelaste endi kulul.

-el.

PEREKONDLIKKE TEATEID.

Sünde:

Piirivalve mootorpaadi nr. 3 poosmanni k.t. v.a.o. Sergei Maripuul ja tema abikaasal Karinil — tütar — Malle.

Pioneripataljoni v.a.o. Leopold Koril ja tema abikaasal Ilse-Ludmillal — tütar — Evi.

Veltv. Anton Rauk'il ja tema abikaasal Agatel — tütar — Helju.

Ltn. Eduard Kongasel ja tema abikaasal Ilse-Miraldal — poeg — Toivo.

Km. Varustusvalitsuse veltv. Rudolf Amannil ja tema abikaasal Lindal — tütar — Helve.

Abiellunud:

Km. Varustusvalitsuse sadulsepatöökoja II j. aidamees üleajateenija kapral Rudolf Kruusenbergi, 28 a. vana, abiellus Lidia Kukega, 23 a. vana.

Piirivalves:

Plüssa rajooni valvur kpr. Leonhard Sarapu, 26 a. vana, abiellus Agnes Timpmanniga, 27 a. vana, pärit Tõrvast.

Uue-Irboska rajooni valvur kapral August Marge, 28 a. vana, abiellus Emilie Raagiga, 23 a. vana, pärit Võrumaalt Kasaritsa vallast.

Vanaküla rajooni valvur n.a.o. Johannes Gruuse, 32 a. vana, abiellus Elsa-Antonie Mägariga, 25 a. vana, pärit Virumaalt Vaivara vallast.

Mootorpaadi nr. 3 motorist v.a.o. Robert Tunis, 28 a. vana, abiellus Elvine-Kristine Luigenbergiga, 22 a. vana, pärit Pärnumaalt Koonga vallast.

EESTIMAA KINNITUS ARTSIA-SELTS

EKA

elu-, tule-, õnnetusjuhtude-, autokasko-,
murdvarguse- ja klaasi-

kindlustuspoliisid

kindlustavad Teid ja Teie perekonda

igasuguste kahjude

vastu.

JUHATUS: Tallinnas, Vabadusplatsil, EKA-majas.

ESINDAJAD ÜLE MAA.

Tartu Linnapank

Tartus, Raekoda telefon 11-32

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

Tähtsamaid äriseisude andmeid:

	1. jaanuariks 1934. a.	1. veebruariks 1934 a.	1. märtsiks 1934. a.	1. aprilliks 1934 a.
Hoiusummad Kr.	2.077.144.92	2.188.523.23	2.187.139.26	2.304.694.64
Laenud „	2.007.966.32	2.066.180.67	2.093.057.73	2.107.025.95
Äriseis „	2.403.216.95	2.540.811.45	2.563.005.33	2.657.296.35

Arvete läbikäik 1933. a. oli Kr. 37.768.592.96

1933. a. puhaskasu Kr. 49.275.43

Põllumajanduse Pank

Tartus, Suurturg nr. 9.
Telefonid: juhatus 10-65 üld 50.

Pank annab vabalt laene

põllupidajatele heade kindlustuste vastu.

Pank võtab raha hoiule

ja toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Panga juures Kindlustuseltsi „Oma“ agentuur.

Juhatus.

Perekonna
õnne ja vara kaits
on
KINDLUSTUSSELTS
OMA
SEITSI JUHATUS:
TARTUS, RIA TÄN. 41.

Hiiu-Kärdla Kalevivabrik

„K. ja E. Ungern-Sternberg“

Asutatud 1829. a.

Vabrik: Kärdla, tel. 13

Juhatus: Tallinn, Tatari tän. 21-b, tel. 461-53

Valmistab kõrgeväärtuslikke ülikonna-, palitu-,
mantli-, kostüümi- ja kleidiriideid ning kaleveid,
kaitseliidu ja kaitseväe mundriidid ning villaseid
voodivaipu, suurrätikuid ja vaibalõnga.

Saadaval kõikides paremates ärides üle Eesti.

VINEERPLAADID

EHITUSTE OTSTARBEKS

MÖÖBEL

A-S. A. M. LUTHER

VANAPOSTI 9

TELEFON 446-16

United Baltic Corporation, L^{td.}

158, Fenchurch Street, London, E. C.

owners of
ANGLO BALTIC LINE
maintaining a
REGULAR WEEKLY SERVICE FROM
TALLINN
TO
RIGA, LONDON and NEWCASTLE
on-TYNE

THROUGH CARGO
WITH PROMPT TRANSHIPMENT AT LONDON TO:
HULL, LEITH and GLASGOW
and to the MAIN PROVINCIAL INLAND TOWNS, and to
ANTWERP, BRUSSELS, DUNKIRK
also to
U. S. A., GULF PORTS, PACIFIC COAST,
SIAM, INDIA, AUSTRALIA, NEW ZEALAND,
SOUTH AFRICA, PALESTINE ETC.

For particulars regarding freight - rates etc. apply to:

United Baltic Corporation
(ESTONIAN AGENCY—R. KINGHORN)

Tallinn, Jaani 6. Tel. 444-34

Kõikjal,

asjatundja

SAKU

õlu.

ETA

SEE

KAUBAMÄRK
KALOSSIDEL,
BOTIKUTEL JA
KUMMI JALA-
NÕUDEL

ON

VASTU-
PIDAVU-
SE TUN-
NUSEKS.

õ PÕHJALA, TALLINN.

A-S.
EESTI
KUNSTSARVEVABRIK

O. Kerson & K_o

TALLINN
TULIKA T. 7

Veetke oma suvepuhkus Pärnus,

Eesti kaunimas suvituskohas!

Päiksepaisteline, elurõõmus supelrand
Moodne ravila. Muda-, raba-, söe-
happe- ja teised tervisvannid.

Mitmesugused lõbustused.

Sümfoonia - kontserdid.

Odavad „paušaal“ ja üksikhinnad.

Lähemaid teateid aadressil: Pärnu supelinspektorile.

**Kirjutusmaterjali- ja raamatu-
kauplus**

„Kultuur“

Rüütli 35.

Rüülli 35.

Kirjandus, kooliraamatud, kirju-
tusmaterjal koolidele, kantse-
leidele.

Vallavalitsustele igasugu planketid ja
vormilised täitehed.

Oma kõite- ja trükikoda.

Liht-, ilu- ja värvitrukitoöd.

Kõitmine tuntud headuses.

Hinnad õiglasel.

Café Grand

Pärnus, Kuninga 25, telef. 360.
Mugavaim ja elegantseim kohvik
Pärnus.

Muusika.

Seltskondlikud mängud.

Kodu- ja välismaa ajakirjad ning
ajalehed.

Kõige vanem ja täielikum
pagari- ja kondiitriäri
ning kohvik

Julius Herrnberger

Vilmsi 18, asut. 1869. a.

Alaliselt suures valikus: saiad,
tordid, pirukad, maiusküpsised,
kompvekid jne.

Piim, kohvi, tee, kakaod, shokolaad,
jäätis, mors, limonaad jne.

Aust. Jul. Herrnberger.

Metsaeksport äri

Meier Judeikin

Ostab:

piiramata arvul kasvavat metsa, palke ja eksport laudu.

Müüb:

soodsate hindadega kuivi ehitusmaterjale.

PEAKONTOR: Võrus — Vabriku tän. 6. Kõnetraat 89.

OSAKONNAD: Tallinnas, U. Sadama 11, kõnetraat 428-09.

Tapal — kõnetraat 28.

Mustvees — kõnetraat 15.

Põlva raudtee jaamas — kõnetraat 4-e.

Tallinna Linnapank

Tallinnas, S. ja V. Karja nurgal 7/2

Telegrammi aadress: „LINNAPANK”

Direktor J. L. JÜRGENS 443-40

„ P. KURVITS 427-19

„ T. LOIK 448-39

Operatsioonisaal ja
raamatupidamise osakond 426-75

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja välismaal.

Võtab kaupu oma aitadesse hoiule ja annab nende vastu laenusid.

A-S. TARTU TÖÖSTUSE PANK

TARTUS, ÜLIKOOLI TÄN. 44. OMAS MAJAS.

Telegr. aadress Dogebank. Telefonid 6-35 ja 8-35. Rud. Mosse — Code.

OSAKOND RAKVERES, Pikk tän. 11. Telefon 1-92.

Soimetab kõiki pangaooperatsioone.

Panga juures Eestimaa Kinnitus A-S. "EKA" peaesindus.

Standard

BENSIINID —
PETROOLEUM,
MÄÄRDEÖLID,
NAFTA,
FLIT,
NUJOL,
MISTOL.

AKTSIA-SELTS
„EESTI-PETROL“
S - KARJA 4.

THE NEW
ROYAL
PORTABLE

Vd LOUN & SCHITIKOV
Tallinn,
Niguliste 18. Telefon 434-37.

AURUVÄRVIMISE VABRIK R. NATUS

Viljandis, Tartu t. 24. Telefon 59.

Asutatud 1838. a.

ERIALA: kõikõugu kangaste vanutamine, värvimine, käärimine pressimine, ja dekateerimine.

Kõiksuguste lõngade ja valmisriiete (tervelt või lahtiarutatult värvimine). **Puuvillaste ja linaste asjade värvimine.**

Värvimisel tarvitatakse **Indathren-värve**, millised täiesti pesukindlad **KEEMILINE PESUKODA**. Vastuvõtmine pea kõigis linnades ja alevites. Töö tehakse kõige uuemate nõuete järele, riie ei pleegi ega määri.

Tellimiste täitmine kiire.

Keemiatööstus

Th. Tiilmann

Tallinn, Tulika tän. (end Mayeri vabriku hoones). Telef. 431-52.

Soovitan oma tööstuse saadusi parimas häduses veesaapamääre „Hülge“, kingakreemid „Micki“ ja „Bonzo“.

K. A. Rütman & Ko.

TALLINN, Jaani 9. Telefon 466-72.
Telegr. „AUGUSTUS“.

Alati suur ladu

Raske keemia-kaupadest.

Abiladu :

TARTUS, Kaluri 17. Telefon 1-74

Daamide ja härrade üli-riiete ateljee

„Ribo“

Narva m. 22.

Elegantsmad üli-riided tellite meilt oma kui ka ostia riidest.

Moderniseerimine.

Soodsad maksutingimused, müük orderite peale.

Äärmised odavad hinnad.

Eriosakond :
vormiriiete tööstus.

Inglis magasin

H. GUTKIN

Tallinn, Viru 4, telefon 436-46.

Soovitab

odavate hindadega kõige suuremas väljavalikus kodu- ja välismaa riidekaupu igasuguses hea- duses ja erimustreis.

+++

Puusärgi-äri ja matusetalitus

A. MELDORF

Tallinn, V. Tartu mnt. 1. Tel. 463-33, 460-02.

Müügil alaliselt suurimas valikus:

puusärke (puust ja metallist),
riste, pärgi, hauaaedu,
hauakaste (i. n. e j. n. e.

HINNAD ODAVAD.

Kaitseväelastele ning kaitsevääsu-
tistele erilised soodustused.

Aktsiaselts

„EESTIHD“

Soovitab siidi-, poolsiidi-, puuvilla- ja mööbliriidet. Uudiseid hooajaks. Praak ja restide müük suure hinnaalandusega vabriku ladudest.

TALLINN, Viru tän. 14, telef. 447-87. TALLINN, Laadaplats nr. 70. TARTU, Aleksandri tän. 6, tel. 1-95 ja Poe tän. 7. VILJANDI, Tartu tän. 1-a, tel. 30. PETSERI, Turuplats. NARVA, Peetri plats 1.

Suurim ja odavam paberikaupade, kirjutustarvete ja raamatute ostukoht Eestis tarvitajatele ja jällemüüjatele K-Ü. „RAHVAÜLIKOOLI“ kauplused Tallinnas soovivad oma rikkal laost

IGASUGUSEID KONTORITARBEID, kirjutusmaterjale, paberikaupu j. n. e. ILU-, KOOLI-, ja LASTE-KIRJANDUST kõige suuremas valikus, rakendusmaterjale j. n. e.

Teenimine kiire, vastutulelik ja ausameelne

K-Ü. „RAHVAÜLIKOOL“ Tallinnas

Harju 48, omas majas tel. 444-39, 444-37 Jaani 6, panga majas, tel. 446-66, 446-67.

Ephag

HAMBA- PASTA

Tallinna Linna Pandimaja

Maneeshi 4. Telefon 307-55.

Pandimaja annab laene,
võttes vastu laenu kindlustuseks rõivaid pesu, kuld- ja hõbeesemeid, õmblusmasinaid, jalgrattaid j. n. e.

Pandimaja võtab hoiule
rõivaid, kuld- ja hõbeesemeid vähese hoiutasu eest, mis tuleb maksta esemete väljavõtmisel

Pandimajal on oma kauplus,
kus on müügil ja võetakse komisjonimüügile kõigilt rõivaid, jalgrattaid, kuld- ja hõbeesemeid, jalgrattaid, õmblusmasinaid, grammofoone, mööbleid, vaipu jne.

Pandituid esemeid
võivad nende omanikud anda kauplusesse müügile, ilma et neid tarvitseks enne osta välja.

Kasutage Pandimaja kauplust,
kui soovite oma esemeid müüa soodsas hinnas eest või midagi osta soodsalt

Pandimaja kauplus Maneeshi 4.
Telefon 301-23.

LAEVAÄRI

ERNST BERGMANN & Co.

5, VABADUSPLATS
P. O. POX 158
TELEF. 467-31, 522-01
TELGR.:
KOIDU-TALLINN

*Odav ja süski kaunis
on*

Kangelased

ikka esireas

need on

TOOTED

E. T. K. omatööstuse- ja omapakketooteid:

- E. T. K. tubakavabrikust :**
paberossid, piibu- ja
paberossitubakad.
- E. T. K. paberossikestehasest :**
paberossikestad.
- E. T. K. veinitehasest :**
veinid mitmesugused.
- E. T. K. jahuveskist :**
jahud tangud, kruudid.
- E. T. K. kohvitehasest :**
kohvid mitmesugused,
kamajahu.
- E. T. K. kalakonservitööstusest :**
kilud, sprotid, silgud
- E. T. K. omapakkest :**
tee, kakao, küpsetuspulber,
mitmesugused maitseained.
- E. T. K. keemiatehasest :**
saapakreem, veesaapamääre,
vankrimääre, tavott, värnits,
pesusooda, kirju seep,
tint, paberiliim.
- E. T. K. nae'atehasest :**
naelad mitmesugused.
- E. T. K. plekisepatöökojast :**
plekknõud mitmesugused.
- E. T. K. Põltsamaa puukoolist :**
viljapuude ja marja-
põõsaste istikuid.

Kaubamärk

tagab

kõrge häduse,
õiglase hinna,
täie kaalu.

AKTSIASELTS
OSKAR KILGAS

KEVAD-
HOOAJAKS
SOOVITAME:

Moodsaid kleidi-, mantli-,
complet-, voodri-, ja pesu-
riideid. Parimaid cotton-
sukki, ajakohaselt mus-
terdatud meeste sokke.
Igasuguseid pitse, paelu,
trikood, supelkostüüme jne.

MÜÜK ÜLE MAA!

A.-S. Viljandi Linavabrik

Viljandis, Lossi uul. nr. 41, telefon 18.

Asutatud 1918. a.

Käitusel esimesed, kõrgemad ja eriauhinnad.

Vabriku laos alati saadaval:

Linased ja takused lõngad, pleeki-
mata ja pleegitud. **LAUAPESU:**
pleekimata, pleegitud ja värvilist,
ihu- ja voodipesuriidet.

Valmis viljakotte ja kotiriidet,
immutatud ja immutamata presen-
diriidet ja presente, puuvillast voki-
nööri, masinarihmu j. n. e. j. n. e.

Vabrik võtab rahvalt vastu linu ja takku ümbertöötamiseks lõngaks ja riideks.

Tellimised täidetakse kiirelt. Töö hea ja odav.

A.-S. Viljandi Linavabrik.

KINDLUSTUSSELTS

„EESTI”

Asutatud 1907. aastal.

Kodumaa suurim ühistegeline kindlustusettevõte.

Portfellis kindlustusi 154.534

Liikmeid ümmarguselt 25.000

Tasutud kahjusid viimase 15 aasta jooksul:

a) arvult üle 4000

b) summalt üle 250.000.000 sendi.

Igale kindlustusevõtjale võimaldatud liikmeksastumine.

VALITSUS: Tartus, Suurturg 8.

Kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri

„TALUPERENAINE,”

on tänapäev tarvilik igale naisele.

„TALUPERENAINE“ ilmub hulga piltide ja joonistega iga kuu esimeseks päevaks sisaldades:

Üldosa mitmesuguste naise ellu ja tööse puutuvate küsimuste käsitlemiseks.

Käsitöö- ja rõivastuse-osa mustri- ning lõikelehega.

Kangakudumise-osa hulga kangakirjadega.

„Laste Maailma“ — mudilastele.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused. Tellimishind: aastaks Kr. 3.60, pooleksaastaks Kr. 2.—, veerandaastaks Kr. 1.— Üksiknumber 40 s.

Proovinumbreid hinnata!

Toimetus ja talitus:

TARTUS, Rütli 15, sissekäik Peeter Põllu 5.

Telefon 9-37.